
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Gazi
1926

IRAKLI ÇOCUKLARIN RESİMLERİNDE SAVAŞIN YANSIMALARI

Basil Abdullah Fathi JAJJU

YÜKSEK LİSANS TEZİ
GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ RESİM-İŞ ANABİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ARALIK, 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 12 ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Basil
Soyadı : JAJJU
Bölümü : Resim-İş Öğretmenliği
İmza :

Teslim tarihi: : … /…/2019

TEZİN

Türkçe Adı: Iraklı Çocukların Resimlerinde Savaşın Yansımaları

İngilizce Adı: The Reflection of War in the Drawings of Iraqi Children

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Basil JAJJU

İmza: ……..

JÜRİ ONAY SAYFASI

Basil Abdullah Fathi JAJJU tarafından hazırlanan "IRAKLI ÇOCUKLARIN RESİMLERİNDE SAVAŞIN YANSIMALARI" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Öğretmenliği Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Öğr. Üye. Dr. Gonca Gül YAYAN
Resim-İş Öğretmenliği Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Başkan: Doç. Dr. Aysun ALTUNÖZ
Heykel Anasanat Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Üye: Doç.Dr.Meltem KATIRANCI
Resim-İş Öğretmenliği Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: …/…../2019

Bu tezin Resim-İş Öğretmenliği Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Selma YEL
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü ……

Babama Anneme Kardeşlerime ve Aileme….

TEŞEKKÜR

Bu çalışma sırasında benden bilgi ve yardımlarını esirgemeyen beni hem bilimsel açıdan hem psikolojik açıdan destekleyen, her zaman bana karşı hoşgörülü ve sabırlı olan yaptığım her çalışmada kendisini örnek alacağım danışman hocam sayın Dr. Öğretim Üyesi Gonca YAYAN'A çok teşekkür ederim. Bu araştırmanın geliştirilmesi ve tamamlanmasında, bilimsel fikir ve görüşleri ile katkı sağlayan, destekleriyle, sayın Yrd. Doç. Dr. Meltem Demirci KATIRANCI ve sayın Doç. Dr. Aysun ALTUNÖZ YONUK hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Gösterdiği anlayış ve sevgi, sunduğu destek ve duyduğu güven için bana her zaman yanımda olduğunu hissettiren Gazi Üniversitesi Resim İş Eğitimi bölüm başkanı Prof. Dr. Alev Çakmakoğlu KURU'YA ve yanlarına her gittiğimde beni sevgiyle karşılayan Gazi Üniversitesi Resim İş Eğitimi bölümü öğretim elamanlarına teşekkür etmeye borç bilirim.

Hep yanımda olan, bana sonsuz güven duyan sevgi ve desteklerini her zaman bana hissettiren, her koşulda yanımda olan, bugüne gelmemde büyük pay sahibi, çalışmam boyunca bana yardımcı olabilmek için elinden geleni her şey yapan babam annem ailem ve kardeşime ne kadar teşekkür etsem azdır.

Aralık, 2019

Basil Abdullah Fathi JAJJU

IRAKLI ÇOCUKLARIN RESİMLERİNDE SAVAŞIN YANSIMALARI

(Yüksek Lisans tezi)

Basil Abdullah Fathi JAJJU

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Aralık,2019

ÖZ

Günümüzde milyonlarca çocuk savaşların, terör saldırılarının ve politik çatışmaların masum kurbanları durumundadır. Bu şiddet eylemlerinin çocuklar üzerinde yarattığı travmatik etkiler, onların fiziksel, psikolojik ve ahlaki gelişimleri üzerinde kalıcı zararlar bırakmaktadır. IŞİD veya DEAŞ çetecilerinin Irak'ın Musul, Salahattin ve Anbar illerine yönelik saldırıları nedeniyle Irak'tan Türkiye'nin farklı illerine göç ederek gelen Iraklı çocuklar, bu savaşın tüm izlerini bedenlerinde ve zihinlerinde hala taşımaktadırlar. Aslında küçük yaşta savaşın gerçeğiyle tanışan bu çocukların, savaşın izlerini unutmamaları da pek tabiidir. Psikiyatristlerin yaptıkları araştırmalarından, savaşın içinde bulunan bu çocukların yarıya yakını şiddetli travmalar yüzünden pek çok sağlık sorunları yaşadıklarını öğrenmekteyiz. Nitekim Türkiye'de bu çocuklar, yaşamlarındaki zorluklara rağmen, hayatla mücadele etmeyi de öğrenmeye çalışmaktadırlar.

Bu araştırmamızın amacı; çocukların savaş kavramını, savaş ortamını nasıl algıladıkları ve resimlerinde kendi yaşantılarına dair savaşın izleri nasıl yansıttıklarını belirlemeye çalışmak olmuştur.

Bu sayede sanat eğitimi ile çocuklardaki bu savaşın etkileri, duygu ve düşüncelerine yansımaları resim çalışmalarıyla incelenmeye alınmıştır . Bu çocukların yaptıkları resimler aracılığıyla da kendi iç dünyaları, hayatı algılama biçimleri, aile ilişkileri ve diğer çevresi ile ilgili bilgilerin ipuçlarına ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bu araştırma deneysel yöntem özelliklerini barındırmakta olup uygulama aşamasında da deneysel yöntem kullanılmıştır. Ayrıca anket yoluyla elde edilen bilgiler ve Iraklı çocukların resimleri, resim değerlendirme kriterleri doğrultusunda uzmanların denetiminde değerlendirilmiştir. Çalışmanın örneklemini; Ankara'da yaşayan Iraklı çocukların Irak okullarından (Özel Ecyal ninova uluslararası ilk ve orta okulu ve Özel Irak Hammurabi Milletlerarası İlkokulu) nun 6-13 yaş grubunda yer alan birinci sınıfından sekizinci sınıfına kadar olan 43 öğrencinin çalışmalarından oluşmuştur. Anket uygulanan bu öğrencilere iki örnek hikâye okunmuş ve savaş ortamını hatırlamaları sağlanmıştır. Sonra da hatırladıklarıyla savaşta yaşananları resmetmeleri istenmiştir. Iraklı bu çocuklar resimlerinde ise hatırladıkları, gördükleri, bildikleri ve yaşadıklarını resmetmişlerdir. Çalışmaya katılan 43 çocuğun 18 i kız, 25 i ise erkek çocuktan oluşmaktadır. Bu çocuklara ait resimlerin özellikleri incelendiğinde ise, cinsiyet özelliklerine göre erkek çocukların resimlerinde milliyetçilik duyguları ve savaş figürlerin daha gerçekçi olarak resmettikleri, kız çocukların resimlerinde ise duygusal olarak iç dünyalarındaki düşüncelerin hislerine olan yansımalarını çizdikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler **:** Savaş, resim, Iraklı çocuklar, yansımalar

Sayfa Adedi **:** 103

Danışman **:** Dr. Öğr. Üyesi Gonca YAYAN

THE REFLECTION OF WAR IN THE DRAWINGS OF IRAQI CHILDREN

(Master Thesis)

Basil Abdullah Fathi JAJJU

GAZİ UNIVERSITY

INSTITUTE FOR EDUCATIONAL SCIENCES

December,2019

ABSTRACT

Today millions of children are innocent victims of wars, terrorist attacks and political conflicts. Traumatic effects of these violence acts leave permanent damages on their physical, phycological and moral development. Iraqi children immigrating from Iraq to various cities of Turkey still carry all traces of this war on their bodies and in their minds due to attacks of ISIS terrorists towards cities of Iraq, Mosul, Salahuddin and Anbar. In fact, it is quite normal for those children who were introduced with the reality of war to retain traces of war. We learned from researches conducted by physiatrists that approximately half of those children living inside the war experience various health problems due to severe traumas. As a matter of fact, those children endeavor to learn how to cope with the life despite difficulties in their life. Purpose of this research is to identify how the children perceive context of war and how they reflect traces of war related to their life to their paintings. By this means, art education is being researched along with effects of war to children and its reflection to their emotions and thoughts. It is aimed to reach

clues regarding information related with family relations, perception forms of life, inner life of those children through paintings they made.

This research incorporates empirical method characteristics and empirical method has been used in the implementation phase. Furthermore, information gathered through surveys and paintings of Iraqi children have been inspected pursuant to evaluation criteria and under supervision of experts.

The sampling of the study; It consisted of works of 43 students aged between 9 to 13 and from the first to eighth grade of the Iraqi children living in Ankara from the Iraqi schools (Ecyal Ninova Private International Primary and Secondary School and Special Iraqi Hammurabi International Primary School). Two sample stories were read to students subjected to surveys and they were reminded of the war environment. Then, they were requested to depict war experiences pursuant to their recollections. Those Iraqi children depicted what they have seen, remembered, experienced on their paintings. The 43 children participated the research consist of 18 girls and 25 boys. When the characteristics of these children's paintings were examined, it was seen that according to gender characteristics, boys` paintings depicted the feelings of nationalism and war figures more realistically whereas and girls' paintings depicted emotionally the reflections of their inner thoughts.

Key Words **:** War, painting, Iraqi Children, Reflections

Page Number **:** 103

Consultant **:** Dr. Öğr. Üyesi Gonca YAYAN

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU ..... **i**

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI ..... **ii**

JÜRİ ONAY SAYFASI ..... **iii**

TEŞEKKÜR ..... **v**

ÖZ ..... **vi**

ABSTRACT ..... **viii**

İÇİNDEKİLER ..... **x**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **xv**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xvi**

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xix**

BÖLÜM I **1**

GİRİŞ **1**

1.1. Problem Durumu 3

1.2. Problem Cümlesi 4

1.3. Alt Problemler 4

1.4. Araştırmanın Amacı 5

1.5. Araştırmanın Önemi 5

1.6. Sayıltılar 5

1.7. Araştırmanın Sınırlılıkları 5

1.8. Tanımlar 6

BÖLÜM II **8**

KAVRAMSAL ÇERÇEVE....8
2.1. Çocuk ve Resim....8
2.2. Çocuk Resimlerinin Analizi....9
2.3. Çocukların sanatsal anlatımını araştırmak için en önemli yöntemler:....10
2.4. Çocuk resimlerinin değerlendirme seviyeleri....11
2.5. Çocuk çizimlerini analiz etme yöntemleri....12
2.6. Çocuğun Etkileyici Özellikleri....13
2.7. Çocuk ve Savaş....14
2.8. Savaşın çocuklara Etkisi....14
2.9. Çocuk Resimlerinin Önemi....18
2.10. Çocuklarda Sanatsal Anlatımın İfadesi....19
2.11. Çocuklarda Sanatsal Anlatımın Önemi....19
2.12. Çocuk Resimlerinin Özellikleri....20
2.13. Çocuklarda Sanatsal Anlatım Motifleri....20
2.14. Çocuk Resimlerinin Eğitimsel Önemi....21
2.14.1. Çocukların Resimleri Çevresiyle Uyum Aracıdır....21
2.14.2. Çocuk Resimlerinin Psikoloji ile İlgisi....21
2.14.3. Çocuk Resimlerinin Gelişimlerine Yansıması....21
2.14.4. Çocuk Resimlerinde Tekrarlama....22
2.15. Çocuk Resimlerinin Gelişimi....22
2.16. Çocuklardaki Sanatsal Anlatımın Gelişim Aşamaları....22
2.16.1. Karalama Dönemi (Çizgi Dönemi) (2-5 yaş)....23
2.16.2. Şema Öncesi Dönemi (4-7 yaş)....25
2.16.3. Şematik Dönemi (7-9 yaş)....26
2.16.4. Gerçeklik Dönemi (9-12 yaş)....27
2.16.5. Mantık Dönemi (Görünürde Doğalcılık Dönemi) (12-14 yaş)....27
2.17. Çocuklarda İnsan Şeklini Çizmelerinin Gelişmesi....28

2.18. Çocuk Çizimlerinde Renk ve Yön 29
2.18.1. Çocuk Resminde Renk 29
2.18.1.1. Sıcak Renkler: Sarı, Kırmızı, Turuncu 30
2.18.1.2. Soğuk Renkler: Mavi, Mor, Yeşil 30
2.18.2. Renklerin Psikolojik Anlamı ve Yorumu 30
2.18.2.1. Siyah 30
2.18.2.2. Beyaz 31
2.18.2.3. Kırmızı 31
2.18.2.4. Pembe 31
2.18.2.5. Turuncu 31
2.18.2.6. Sarı 32
2.18.2.7. Mavi 32
2.18.2.8. Yeşil 32
2.18.2.9. Mor 32
2.18.2.10 Kahverengi 33
2.18.3. Çocuk Resminde Yönler 33
2.18.3.1. Yönler 33
2.18.3.2. Üst kısmı 34
2.18.3.3. Sol tarafı 34
2.18.3.4. Sağ taraf 34
2.18.3.5. Orta kısmı 34
2.18.3.6. Çizgiler 34
2.19. İnsan Figürünün Detayları ve Anlamları 34
2.19.1. Kafa 34
2.19.2. Saç 35
2.19.3. Ağız 35
2.19.4. Gözler 35

2.19.5. Burun 36
2.19.6. Kulaklar 36
2.19.7. Çene 36
2.19.8. Boyun 36
2.19.9. Omuzlar ve Gövde 37
2.19.10. Kollar 37
2.19.11. Eller 38
2.19.12. Parmaklar ve Tırnaklar 38
2.19.13. Bacaklar 38
2.19.14. Ayaklar 38
2.19.15. Göbek 39
BÖLÜM III 40
YÖNTEM 40
3.1. Araştırmanın Modeli 40
3.2. Evren ve Örneklem 41
3.3. Veri toplama araçları : 41
3.4. Veriler ve Toplanması 41
3.5. Verilerin Analizi 41
BÖLÜM IV 46
BULGU VE YORUMLAR 46
4.1.1. 6 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri 47
4.1.2. 7 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri 49
4.1.3. 8 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri 51
4.1.4. 9 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri 55
4.1.5. 10 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri 58
4.1.6. 11 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri 61
4.1.7. 12 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri 63

4.1.8. 13 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri 64
4.2.1. 6 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri 65
4.2.2. 7 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri 67
4.2.3. 8 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri 69
4.2.4. 9 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri 72
4.2.5. 10 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri 75
4.2.6. 11 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri 78
4.2.7. 12 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri 82
4.2.8. 13 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri 86
BÖLÜM V 91
SONUÇ VE ÖNERİLER 91
5.1. Sonuç 91
5.2. Öneriler 92
KAYNAKÇA 94
EKLER 100
Ek-1. Araştırma İzni 101
Ek-2. Öğrencilerin Kodlarına Göre yaşı, sınıfı, okulun adı, ili ve cinsiyeti Dağılım formu 102

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. *Öğrencilerin Kodlarına Göre Dağılımı*.....42

Tablo 2. *Öğrencilerin Okullarına Göre Dağılımı*.....43

Tablo 3. *Öğrencilerin Cinsiyetine Göre Dağılımı* 44

Tablo 4. *Öğrencilerin yaşlarına Göre Dağılımı* 44

Tablo 5. *Öğrencilerin sınıflarına Göre Dağılımı* 45

Tablo 6. *Geldikleri İllere Göre Öğrencilerin Dağılımı* 45

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Fiziksel ve şiddete kalan çocukların çizdiği resimlerden üç örnek. 18

Şekil 2. Karalama ve Hassasiyet 24

Şekil 3. Dairesel çizim örnekleri 24

Şekil 4. Kesişen çizgi örnekleri 24

Şekil 5. Noktalı çizim örnekleri 24

Şekil 6. Işınlı güneş örnekleri 24

Şekil 7. Yalın/Balık şeklinde örnekleri 24

Şekil 8. Kellogg'un karalama örnekleri 25

Şekil 9. Karalama evresi 2-4 yaş 25

Şekil 10. Göbekli iribaş örnekleri 26

Şekil 11. İribaş çizim örnekleri(4-5 yaş) 26

Şekil 12. Filistinli çocuğun gözünde savaş 27

Şekil 13. Sri Lankalı çocuk savaş 27

Şekil 14. Mantık dönemi 12-14 yaş 28

Şekil 15. 6 yaşındaki kız öğrenci, 6KÖ1 47

Şekil 16. 6 yaşındaki kız öğrenci, 6KÖ2 48

Şekil 17. 7 yaşındaki kız öğrenci, 7KÖ3 49

Şekil 18. 7 yaşındaki kız öğrenci, 7KÖ4 50

Şekil 19. 8 yaşındaki kız öğrenci, 8KÖ5 51

Şekil 20. 8 yaşındaki kız öğrenci, 8KÖ6 52

Şekil 21. 8 yaşındaki kız öğrenci, 8KÖ7 53

Şekil 22. 8 yaşındaki kız öğrenci, 8KÖ8 54
Şekil 23. 9 yaşındaki kız öğrenci, 9KÖ9 55
Şekil 24. 9 yaşındaki kız öğrenci, 9KÖ10 56
Şekil 25. 9 yaşındaki kız öğrenci, 9KÖ11 57
Şekil 26. 10 yaşındaki kız öğrenci, 10KÖ12 58
Şekil 27. 10 yaşındaki kız öğrenci, 10KÖ13 59
Şekil 28. 10 yaşındaki kız öğrenci, 10KÖ14 60
Şekil 29. 11 yaşındaki kız öğrenci, 11KÖ15 61
Şekil 30. 11 yaşındaki kız öğrenci, 11KÖ16 62
Şekil 31. 12 yaşındaki kız öğrenci, 12KÖ17 63
Şekil 32. 13 yaşındaki kız öğrenci, 13KÖ18 64
Şekil 33. 6 yaşındaki erkek öğrenci, 6EÖ19 65
Şekil 34. 6 yaşındaki erkek öğrenci, 6EÖ20 66
Şekil 35. 7 yaşındaki erkek öğrenci, 7EÖ21 67
Şekil 36. 7 yaşındaki erkek öğrenci, 7EÖ22 68
Şekil 37. 8 yaşındaki erkek öğrenci, 8EÖ23 69
Şekil 38. 8 yaşındaki erkek öğrenci, 8EÖ24 70
Şekil 39. 8 yaşındaki erkek öğrenci, 8EÖ25 71
Şekil 40. 9 yaşındaki erkek öğrenci, 9EÖ26 72
Şekil 41. 9 yaşındaki erkek öğrenci, 9EÖ27 73
Şekil 42. 9 yaşındaki erkek öğrenci, 9EÖ28 74
Şekil 43. 10 yaşındaki erkek öğrenci, 10EÖ29 75
Şekil 44. 10 yaşındaki erkek öğrenci, 10EÖ30 76
Şekil 45. 10 yaşındaki erkek öğrenci, 10EÖ31 77
Şekil 46. 11 yaşındaki erkek öğrenci, 11EÖ32 78
Şekil 47. 11 yaşındaki erkek öğrenci, 11EÖ33 79
Şekil 48. 11 yaşındaki erkek öğrenci, 11EÖ34 80

Şekil 49. 11 yaşındaki erkek öğrenci, 11EÖ35 81

Şekil 50. 12 yaşındaki erkek öğrenci, 12EÖ36 82

Şekil 51. 12 yaşındaki erkek öğrenci, 12EÖ37 83

Şekil 52. 12 yaşındaki erkek öğrenci, 12EÖ38 84

Şekil 53. 12 yaşındaki erkek öğrenci, 12EÖ39 85

Şekil 54. 13 yaşındaki erkek öğrenci, 13EÖ40 86

Şekil 55. 13 yaşındaki erkek öğrenci, 13EÖ41 87

Şekil 56. 13 yaşındaki erkek öğrenci, 13EÖ42 88

Şekil 57. 13 yaşındaki erkek öğrenci, 13EÖ43 89

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

6KÖ1	Altı yaş kız öğrenci bir
6KÖ2	Altı yaş kız öğrenci iki
7KÖ3	Yedi yaş kız öğrenci üç
7KÖ4	Yedi yaş kız öğrenci dört
8KÖ5	Sekiz yaş kız öğrenci beş
8KÖ6	Sekiz yaş kız öğrenci altı
8KÖ7	Sekiz yaş kız öğrenci yedi
8KÖ8	Sekiz yaş kız öğrenci sekiz
9KÖ9	Dokuz yaş kız öğrenci dokuz
9KÖ10	Dokuz yaş kız öğrenci on
9KÖ11	Dokuz yaş kız öğrenci on bir
10KÖ12	On yaş kız öğrenci on iki
10KÖ13	On yaş kız öğrenci on üç
10KÖ14	On yaş kız öğrenci on dört
11KÖ15	On bir yaş kız öğrenci on beş
11KÖ16	On bir yaş kız öğrenci on altı
12KÖ17	On iki yaş kız öğrenci on yedi
13KÖ18	On üç yaş kız öğrenci on sekiz
6EÖ19	Altı yaş erkek öğrenci on dokuz
6EÖ20	Altı yaş erkek öğrenci yirmi
7EÖ21	Yedi yaş erkek öğrenci yirmi bir
7EÖ22	Yedi yaş erkek öğrenci yirmi iki
8EÖ23	Sekiz yaş erkek öğrenci yirmi üç
8EÖ24	Sekiz yaş erkek öğrenci yirmi dört
8EÖ25	Sekiz yaş erkek öğrenci yirmi beş
9EÖ26	Dokuz yaş erkek öğrenci yirmi altı

9EÖ27	Dokuz yaş erkek öğrenci yirmi yedi
9EÖ28	Dokuz yaş erkek öğrenci yirmi sekiz
10EÖ29	On yaş erkek öğrenci yirmi dokuz
10EÖ30	On yaş erkek öğrenci otuz
10EÖ31	On yaş erkek öğrenci otuz bir
11EÖ32	On bir yaş erkek öğrenci otuz iki
11EÖ33	On bir yaş erkek öğrenci otuz üç
11EÖ34	On bir yaş erkek öğrenci otuz dört
11EÖ35	On bir yaş erkek öğrenci otuz beş
12EÖ36	On iki yaş erkek öğrenci otuz altı
12EÖ37	On iki yaş erkek öğrenci otuz yedi
12EÖ38	On iki yaş erkek öğrenci otuz sekiz
12EÖ39	On iki yaş erkek öğrenci otuz dokuz
13EÖ40	On üç yaş erkek öğrenci kırk
13EÖ41	On üç yaş erkek öğrenci kırk bir
13EÖ42	On üç yaş erkek öğrenci kırk iki
13EÖ43	On üç yaş erkek öğrenci kırk üç

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmaya ilişkin problem durumu, araştırmanın önemi, alt problemler, amacı, sayıltılar, sınırlılıklar ve tanımlar yer almaktadır. Çocuklar okula başlayıp okuma yazma öğreninceye kadar dil becerileri yeterince gelişmediğinden duygularını, sıkıntılarını ve korkularını söz diliyle anlatmakta zorluk çekmektedirler. Kelime hazneleri ve zihinsel gelişimleri duygularını ve sıkıntılarını anlatmaya yetse de bazı durumlarda suçlanmaktan, eleştirilmekten, aşağılanmaktan ve daha ağır muamelelere maruz kalmaktan korktukları için çoğunlukla susmayı tercih edebilmektedirler. Özellikle fiziksel şiddete ve cinsel tacize maruz kalan çocuklar özellikle konunun anlatılması konusunda ölümle tehdit edildiklerinde susmaktadırlar. Değil küçük çocuklar, yetişkin insanlar bile yaşadıkları ağır sıkıntılara ve ruhsal travmalara uzun süre dayanamamak; ruh sağlıkları tehlike sinyalleri vermeye başlamaktadır. Çocuk yaşadıklarını söz diliyle anlatmakta zorlandığı veya anlatmaktan korktuğu sıkıntılarını farkında olmadan bilinçaltının etkisiyle çizdiği resimlere yansıtmaktadırlar. Bu gerçeği bilmeyen anne babalar ve çocuktan sorumlu kişiler çocuk resimlerini bir şeye benzetmekte güçlük çekmektedir. Gerçekte, ise resmin için, çocuk elinden çıkmış en basit bir çizginin bile anlamı vardır (Çankırılı, 2015, s. 11). Fineberg (2001) çocuk resminin çocuk için bir oyun, aynı zamanda korkulardan bir kaçış, isteklerini açıklamasına izin veren tam bir özgürlük olduğunu belirtmektedir. Çocuk resmi, çocuğun büyümesiyle paralel sürekli değişen bir olgu olup, iletişimin en etkili ve önemli unsurları arasında yer almaktadır (Artut, 2004). Çocukların yaptıkları resimler, kelimelerle ifade etmeye çalıştıkları bildirimlerden daha güçlü bir anlatım, ifade ve yansıtma aracı olarak çocuğun dış dünyayı algılayışının bir göstergesi kabul edilmektedir (Aykaç, 2012). Çocuklar yaptıkları resimlerde çevreye ilişkin algılarını ve gözlemlerini kendi özgün düşünceleriyle düzenleyip yorumlamakta ve böylece dış dünyayı algılayış biçimlerini

göstermektedirler" (Belet ve Türkkan, 2007, s. 3). Bu açıdan bakıldığında çocuklar kişiler, olaylar, durumlar ve nesneler hakkındaki algılarını resimlerinde yansıtarak bir çeşit iletişime girmektedirler.

Dünyanın farklı bölgelerinde savaş ortamı yaşanmış ve yaşanmıştır. Bu durum yalnız savaş cephelerinde çatışanları değil, sivilleri de etkilemiştir. Şüphesiz ki çocuklar da içinde bulundukları bu çatışma ve şiddet ortamından en acı şekilde etkilenmektedir. Savaşa doğrudan maruz kalmayan çocuklar da, medya aracılığıyla yaşananlara dolaylı şekilde maruz kalmaktadırlar. Dünyada milyonlarca çocuk savaşların ve şiddetin mağduru durumundadır. Ortadoğu'da artan şiddet ortamı da çocukların yaşamlarını ve gelişimlerini kısa veya uzun vadeli olarak etkilemektedir. Bu şiddet ortamına maruz kalan veya bu ortama tanıklık eden çocukların bilişsel, fiziksel, psikolojik gelişimleri etkilenebilmektedir. Savaş mağduru çocuklar, başta yaşam hakkı olmak üzere eğitim hakkı, sağlık hakkı ve gelişim hakkından yoksun kalmaktadır (Tokuç, 2014, s. 1). Savaşların en yıkıcı etkisi ölüm olmakla birlikte, savaşa maruz kalan çocuklar hayatta kalsalar dahi fiziksel ve psikolojik bazı zorlukları yaşayabilmektedir. Toplumsal şiddet olayları çocuğun kendisine ya da kendisi için önem taşıyan diğer kişilerin yaşamına ve fiziksel bütünlüğüne yönelik doğrudan ya da dolaylı tehdit oluşturmaktadır. Çocuğun zihninde ortaya çıkardığı ölüm düşüncesi ve tehdit algısı yoğun ve derin korkuya neden olabilir, çocuğun kendini güvende hissetmesini ve başkalarına güven duymasını zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte çocukların dünyanın iyi ve adil bir yer olduğu ve yetişkinlerin onları koruyacağına ilişkin temel inançları da derinden sarsılabilmektedir. Çünkü en temel ihtiyaçları olan yemek, su vb. ihtiyaçları bile süreç içerisinde zaman zaman karşılanamamaktadır (Topcuoğlu, 2012, s. 12).

Huysuzluk, çabuk öfkelenme, saldırgan davranışlar, içe kapanma, geceleri kâbuslar yaşama, hareketliliğin artması ya da tersine çok azalması gibi davranış değişiklikleri gözlenebilmektedir. Ek olarak yaşananlar karşısında çocukların ellerinden hiçbir şey gelmemesi çaresizlik hissi yaratmaktadır. Kaygısı artmış ve bu nedenle de yatıştırılamaya ihtiyaç duyan çocuklar, altını ıslatma, sık sık ağlama, anne-babaya yapışma gibi yaşlarının gerisinde, bebeksi davranışlar gösterebilmektedirler. Zihinleri, tanık oldukları şiddet görüntüleri ve olup bitenin nedenlerini anlamaya yönelik birçok türlü soru ile karmaşa yaşayan çocuklar, kendilerini başka bir işe vermekte, dikkatlerini toplamakta ve sürdürmekte zorlanabilmektedirler (Tokuç, 2014, s. 33). Uyku ve yeme düzenlerinin bozulması da sürekli endişeli ve üzgün ruh hali içinden olmayandan

kaynaklanabilmektedir. Ayrıca uzun süre şiddet ortamına maruz kalan, şiddetin egemen olduğu toplumlarda yetişen çocuklar, genellikle şiddet döngüsünü devam ettirecek biçimde, şiddet gösteren saldırgan bireyler ya da şiddet kurbanları durumu gösterebilmektedir. Unutulmaması gereken bir diğer nokta ise olaya doğrudan maruz kalan çocukların yanı sıra, dolaylı yoldan maruz kalan çocuklar da dünyanın güvensiz bir yer olduğuna dair endişeler yaşayabilmektedirler (Dinçer, 2016). Farklı psikolojiler içerisinde olan bu çocuklar, resim etkinliği aracıyla iç dünyalarını sanatın dili ile yansıtabilmektedirler.

1.1. Problem Durumu

Çocuk bildiği ve gördüğü şeyler hakkındaki düşünce ve duygularını sözcüklerle anlatmakta zorlanabilmektedir. Çocuk, çoğu zaman sözcüklerle anlatamayacağı birçok şeyi resim yoluyla anlatmaktadırlar. Başlangıçta bilinçsizce "karalamalar" olarak ortaya koydukları kendiliğinden oluşan bu çıkışlar zamanla anlamlı ifadeler kazanmaktadır. Anlam yüklü bu şekiller, çocuğun dünyayı keşfine yönelik ilk bulgulardır. Resim için çocuk bir araç olmazken, resim çocuk için bir gelişim aracı sayılmaktadır (Artut, 2001). Resim yapmak, çocuk için sadece hoş vakit geçirme uğrası olurken, zihinsel, sosyal ve estetik alanlarda da gelişimi desteklemekte aynı zamanda bir öğrenme yaşantısı da sunmaktadır (Can Yasar ve Aral, 2008**)**. Çocuk resim malzemeleriyle belirli ölçütler çerçevesinde, ama tümüyle özgür çalışmalar yaptıkça, eleştirel düşünme ve sorun çözme yetisi kazanmaktadır. Sanat, çocuklara sorunların birçok şekilde çözülebileceğini öğretmektedir (Striker, 2005). Örneğin, askerlerin ve savaşların resimlerini çizen bir çocuğun ilkel saldırganlık dürtülerini tekrar ederek onları yüzeye çıkarttığı da söylenebilir. Bu ilginç görüş oyun ve çizimle ilgili psikoanalitik kuramlarda farklı kavramlarla yer almaktadır. Yineleme Kuramı, çevresel ve kültürel etkileri ihmal ettiği için eleştirilebilmektedir (Yavuzer, 1992, s. 23). Savaş da son derece zararlı olmasına rağmen ne korkunç yaralanmaların ne de çok sayıdaki ölümlerin temel kaynağını oluşturmaktadır. Savaş, insanları enfeksiyon, beslenme bozukluğu ve politik yapıdaki değişim ile dolaylı olarak etkilemektedir. Savaşın çevreye olan etkisi; savaşın büyüklüğü ve etki süresinin belirlenmesi, belirli coğrafik bölgelerde ekosistemin durumu, kişisel silahların kullanımı, özel üretilmiş araçların kullanımı ve özel askeri tesislerin uzun süreli etkilerinin araştırılmasıyla anlaşılabilmektedir (Başalan İz; 2009, s. 213). Resim, uygulaması psiko-pedagojik açıdan çocuğu bize tanıtmaya yarayan bir ölçüt olduğu gibi, onun zekâ, kişilik, yakın çevre ile ilgili özellikleri ve iç dünyasını yansıtmaya

yarayan bir ifade aracıdır. Toplumsal şiddet olayları çocuğun kendisine veya kendisi için önem taşıyan diğer kişilerin yaşamına ve fiziksel bütünlüğüne yönelik doğrudan veya dolaylı tehdit oluşturmaktadır. Çocuğun zihninde ortaya çıkardığı ölüm düşüncesi ve tehdit algısı yoğun ve derin korkuya neden olabilmektedir. Bu durum çocuğun kendini güvende hissetmesini ve başkalarına güven duymasını zorlaştırabilmektedir. Bununla birlikte çocuklar için dünyanın iyi ve adil bir yer olduğu gerçeği ve yetişkinlerin onları koruyacağına ilişkin temel inançları da derinden sarsılabilmektedir. Çünkü savaş ortamında çocuğu en temel ihtiyaçlarından olan yemek, su vb. ihtiyaçlar zaman zaman karşılanamamaktadır (Topcuoğlu, 2012, s. 12).

Farklı coğrafyalarda pek çok savaş ortamının yaşandığı görülmektedir. Bu durum sadece savaş cephelerinde çatışanları değil, sivilleri de etkilemektedir. Şüphesiz ki çocuklar da içinde bulundukları bu çatışma ve şiddet ortamından en acı şekilde etkilenmektedir. Savaşa doğrudan maruz kalmayan çocuklar da, medya aracılığıyla yaşananlara dolaylı şekilde maruz kalmaktadır (Tokuç, 2014, s. 1). Çocukların zihninde savaşın ortaya çıkardığı ölüm düşüncesi ve tehdit algısı yoğun ve derin korkuya neden olurken, çocuğun kendini güvende hissetmesini ve başkalarına güven duymasını da zorlaştırmaktadır (Topcuoğlu, 2012, s. 12).

Resim ve çocuk birbirini tanımlayan, sürekli değişen ve gelişen dinamik olgulardır. Resim çizmek, çocukların tutum ve duygularının anlaşılmasında kullanılan ucuz ve eğlenceli bir yöntemdir. Kolay bir anlatım aracı olması nedeniyle sınırlı sözcük bilgisine sahip bir çocuk için, kendisiyle dış dünya arasında iletişimi sağlayan bir araç sayılmaktadır (Yolcu, 2004) (İnan, 2006). Resim, uygulamasının savaşın etkilerinin çocukların duygu ve düşüncelerini ifade etmelerinde bir araç olarak kullanılabildiği ve çocukların ruh dünyalarını anlamada resimsel anlatımın önemli olduğunun belirlenmesine ihtiyaç duyulmuştur.

1.2. Problem Cümlesi

Iraklı Çocukların Resimlerinde Savaşın Yansımaları Nasıldır? Sorusu yanıtlamaya çalışmıştır.

1.3. Alt Problemler

Araştırma problem cümlesi çerçevesinde aşağıda yer alan sorulara yanıt vermiştir.

1.Bir kız çocuğun resimlerinde savaş konusu nasıl ele alınmıştır? Nasıl resmedilmiştir?

2. Bir erkek çocukların resimlerinde savaş konusu nasıl ele alınmıştır? Nasıl resmedilmiştir?

3. Savaş konusunda yaklaşımları bakımından kız ve erkek çocukların resimlerindeki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

1.4. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmamızın amacı; çocukların savaş kavramını, savaş ortamını nasıl algıladıkları ve resimlerinde kendi yaşantılarına dair savaşın izleri nasıl yansıttıklarını belirlemeye çalışmak olmuştur. Bu araştırmada çocukların çizimlerindeki psiko-kültürel özellikler ve davranış problemleri üzerinde de durulmuştur.

1.5. Araştırmanın Önemi

Çocuklar çizdikleri resim görülenden daha fazla şeyi ifade ettikleri için bu araştırma savaş mağduru çocuk resimlerinin analiz edilmesine yönelik bir örnekleme oluşturması bakımından önemlidir. Çocukların yaptığı savaş resimleri, onların düşünüş biçimlerinin yanı sıra yetişkinlerle olan sorunları bunların topluma yansımaları ve bu sorunlarla ilgili çözümler hakkında ipuçları vermesi bakımından değerlidir. Ayrıca bu araştırma ailelere, öğretmenlere ve bu konu ile ilgilenen uzmanlara da kaynak olabileceği düşünülmektedir.

1.6. Sayıltılar

1. Çocukların içtenlikle bu resimileri yaptıkları varsayılmıştır.
2. Çocukların resimleri zevkle tamamladıkları varsayılmıştır.

1.7. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma;

1. Ankara Hammurabi ve Ecyal ninova okullarında okumakta olan 43 çocuğun resimleri ile sınırlıdır.
2. Resim konusu “savaş resmi” ile sınırlandırılmıştır.
3. Veri toplama, araçları 6-13 yaş arası çocukların resimleri ve bilgi formlarıyla sınırlandırılmıştır.

1.8. Tanımlar

Savaş ve Çocuk: Savaş biyolojik, etnolojik, psikolojik, sosyolojik, antropolojik, ekonomik, coğrafi, tarihî ve siyasi yönleri bulunan çok disiplinli bir kavram olduğunu söylemek mümkündür. Her disiplinin kendine göre bir savaş tanımı bulunmaktadır. Günlük kullanımda da sıkça rastlandığı üzere, hastalıklarla savaşmak, kötülüklerle savaşmak, düşmanla savaşmak, kendimizle savaşmak veya yoksullukla savaşmak gibi içerisinde savaş teriminin yer aldığı birçok ifade bulunmaktadır. Bu ifadeler incelendiğinde tümünün içeriğinde bir mücadele olduğu görülmektedir. Quincy Wright'ın 1942 yılında yazdığı "A Study of War" isimli eserinde savaş, aynı türler arasındaki farklı bireyler arasında gerçekleşen şiddet şeklinde tanımlanmaktadır (Yalçınkaya, 2004, s. 20).

Çocuk: Çocuklar okul okuma öğreninceye kadar dil becerileri yeterince gelişmediğinden duygularını sıkıntılarını ve korkularını söz diliyle anlatmakta zorluk çekmektedirler. Kelime hazneleri ve zihinsel gelişmelerini duygularını ve sıkıntılarını anlatmaya yetse de bazı durumlarda suçlanmaktan, eleştirilmekten aşağılanmaktan ve daha ağır muamelelere maruz kalmaktan korktukları için susmayı tercih etmektedirler. Özellikle fiziksel şiddete maruz kalan çocuklar anlatmamaları konusunda ölümle tehdit edildikleri zaman susmak zorunda kaldıkları bilinmektedir (Çankırılı, 2011, s. 11).

Toplumsal şiddet ve savaş olayları çocuğun kendisine veya kendisi için önem taşıyan diğer kişilerin yaşamına ve fiziksel bütünlüğüne yönelik doğrudan veya dolaylı tehdit edebilmektedir. Çocuğun zihninde ortaya çıkardığı ölüm düşüncesi ve tehdit algısı yoğun ve derin korkuya neden olmuştur, çocuğun kendini güvende hissetmesini ve başkalarına güven duymasını zorlaştırabilir. Bununla birlikte çocukların dünyanın iyi ve adil bir yer olduğu ve yetişkinlerin onları koruyacağına ilişkin temel inançları da derinden sarsılabileceği düşünülmektedir (Deveci, 2014, s. 12).

Sosyal Etkileşim: Genellikle iletişim yoluyla insanların ve grupların hareketlerinin karşılıklı etkileşimini de ifade edilmektedir. Bu tanım kişinin kendisiyle etkileşimini de içine almaktadır.

Sosyal Çevre: Sosyal çevreyi oluşturan şartları, fiziksel, toplumsal ve kültürel olarak ayrılabilir. Daha açık bir ifade ile, ailemiz, mahallemizdeki insanlar, iş yerimiz, kentimiz hatta kullandığımız çok sayıdaki teknolojik alet yaşamamızda etkileri olan sosyal çevremizdeki unsurlardandır.

Davranış Problemi: Çocuk ve ergenin yalan söylemekten okuldan kaçmaya kadar toplumsal doğrulara aykırı birtakım davranışlar göstermesine davranış problemi denir (Öztürk, 2002, s. 123).

Projektif Teknik: Resmin duyguları yansıtmada bir araç olduğu kabul edilmektedir. Klinik değerlendirmede kullanılan resim testleri psikolojik testler içinde yer alır ve projektif teknikler olarak adlandırılmaktadır. Bu testler projektif bir yönteme dayanır. Projeksiyon dışavurum anlamına gelmektedir. "Bireyin davranışı, kişiliğinin yansımasıdır" varsayımına dayanmaktadır (Altınköprü, 2003, s. 216-217).

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Çocuk ve Resim

Çocuklar her zaman duygularını ve arzularını ifade eder onlar Çevredeki doğru şeyleri yansıtır. Çocuklar resim yaptıklarında resim sanatı onlar için bir dil anlatım olarak kabul edilmektedir. Çocuklar resim çizdiklerinde içlerindeki açık ve gizli şeyleri ve hayatlarındaki sorunları ve zorlukları resim aracıyla anlatılmıştır. Çocukların resimleri anlatıcı resimler olarak belirletilmekte ve büyüklerle iletişim kurmayı sağladığı bilinmektedir (Mustafa, 2015, s. 3).

Çocuk, resimleriyle kendini ifade etmenin en özgün, yalın ve açık biçimini ortaya koyabilmektedir. Çocuk için resim, dış dünya ile bağlantı kurmasının kapılarını açmaktadır. Resim yapan çocuk yaptığı resimde, konu seçimi ve yorumlaması ile deneyimlerini, duygularını, düşüncelerini ve kişiliğini anlatmaktadır. Örneğin 5 yaşındaki bir çocuğun çizdiği insan figüründe gözlerin ve ağzın mutluluğu yansıttığı gözlenebilmektedir. Aynı şekilde 11 yaşındaki bir çocuğun çizdiği insan resminde de gözler onun kızgınlığını yansıtmaktadır (Kindler, 1997, s. 49-50). Çocuk, aynı zamanda aile ortamının ve kültürünün izlerini resimlerinde göstermektedir. Çocuklar, hayal yoluyla mantık kurallarına bağlı kalmadan çeşitli etkinlik ve buluşlara yönelme eğilimindedirler. Dolayısıyla yaptıkları etkinliklerle kendilerini yansıtmakta, olaylar hakkında duygu, ve denemelerde bulunmaktadır. Çocuklar resim yaparken içlerinden gelen, sınırlanmamış hayal düşünce ve görüşlerini ifade etmektedirler (Artut, 2004, s. 224).

Çocuk ve resim birbirini tamamlayan ve daima değişen dinamik olgulardandır. Resim, iletişimin en etkili ve önemli yollarından birisidir. Çocukların kişisel ve sosyal ihtiyaçları bazı sanatsal sembolleri kavramalarıyla da yakından ilgilidir. Çocuğun yaptığı resim ve

boyama işlemleri sonucunda oluşan lekeler çizgi ve şekiller iletişimin dilini göstermektedir (Artut, 2004, s. 24). Çocuk doğru ve saf niyetle her şeyi çizer yaptığı faaliyetler ve oynadığı oyunlar hatta aklına gelen her şeyi çizme eğitimi gösterebilmektedir. Resimler özgür bir şekilde herhangi bir yerde olabilir ellerine kalem tutma çağının başlamasından büyüme çağına girene kadar çocuk hayatını tüm bölümlerinde çizebilir ve çoğu resimlerinde kolunun kaslarına ve hareketlerine güvenir kalemin yönüne bakmaz ve sonsuz bir şekilde çizebilirler (Mehmet, 2001, s. 1).

Bir çocuk tarafından resmedilen bir taslak, çocuğun çevresine, deneylerine ve çocuk için önemli olan şeylere işaret etmektedir. Bilişsel teoriye[1] göre, çocuk bildiği şeyleri resmederken dış dünya ve kendi dünyası ile iletişim kurabilmektedir ve bunlar çocuğun kişiliğini yansıtabilmektedir (Collado, 1999, s.15). Çocuk kendi çevresinde gördükleri ile uyumlu yaptığı resimler çizmektedir. Çocuk resminin dili çocuğun sevdiği veya nefret ettiği duygulanın dilidir, çocuk resmin anlaşması için resimler çocuğun sanatsal dünyası açısından incelenmektedir. Çocuğun resim dili kabul edildiği gibi resimleri mantık kabul edilmektedir. Hislerin resminde anlatım ise çocukluluğun mükemmel stil görünümlerindendir. Çünkü çocukların anlatım stilinin özel özellikleri vardır. Çocuk gözünde gördüğünü değil bildiğini çizmekte, özel duygularına göre istediğini silip, istediğini de abartmaktadır (El-besyuni, 1984, s. 15). Çocuklar çoğunlukla resimlerinde telaffuz ve şekil dillerin bir arada toplamaktadır.

Nitekim Conadof''un anlattığı gibi: çocuklar için resim çizmek güzel bir şey yaratmaktan daha çok bir anlatım dilidir. Çünkü telaffuz gibi şekil ve sembollerde çocuğun aklındakini anlatmasına yarayan iletişim araçlarıdır. Bu durumun en güzel örnekleri resimlerinde görülmektedir (El-şal, 1994, s. 225-226).

2.2. Çocuk Resimlerinin Analizi

Çocuklar küçük yaşlarda bulunmak eğilimi göstermektedirler. Dış dünyayla iletişime geçmek için kendilerinden konuşmak ve belirli isteklerde çocuk moralini ve iç durumunu anlatmaya çalışır ve bu anlatım çocuğun psikolojik ve bedensel hazırlığına bağlıdır. Çocuk resimlerinin çocuğun özgür düşüncesinden kaynaklanması beklenmektedir.

[1] Bilimsel gelişim teorisi : Ahlaki düşünmenin evrensel basamaklarının gelişime odaklanmalarıdır. Teoride kişiler arası ilişkilerde çatışma durumları ile farklı düşünme biçimleri söz konusu edilmektedir.

Çocuk şeyleri ve şekilleri herhangi bir şeye bağlı olmayarak özgürce ve istediği gibi çizmelidir. Çocuğun bildiklerini ve duygularını yansıması bir ihtimal olabilir, çünkü Victor lowenfeld tarafından savunulan özgür anlatım kuramı gereği resmi çocuğun anılarından, duygularından ve önem verdiği şeylerden oluşmaktadır. Çocuğun özgür resimsel anlatım dili aynı zamanda çocuğun sosyal seviyesini de yansımaktadır (Ali, 2003, s. 343).

Kendi psikolojik durumlarını ve iç sorunlarını göstermektedir. Çocuk resimlerinde sayfanın solundan sağına doğru olan çizimler, çocuğun hastalık durumunu, ebeveynlerinin hassasiyetini ve bakım gereksinimlerini göstermektedir. Bir çocuk resmini annesinin kucağında tekrar tekrar çiziyorsa anne şefkatinden mahrum olan bir çocuğu işaret etmektedir. Çocuk resimlerinde çirkin yüz çizerse, aile içinde yaşadığı nefret ve anlaşmazlıklarının olduğunu ipuçlarını bize vermektedir. Eğer çocuk mutsuz veya hüzünlü bir yüz çizerse gerçek duygularını ifadesini göstermektedir. Resimde yüzleri olmadan çizilmişse, çocuk resimlerinde eksikliğin duygularını başkasıyla hoşlanmadığı anlaşılmaktadır (Ali, 2003, s. 343).

Resimlerde göz çizimi, çocuğun gözlemci duygunun bir göstergesidir. Yüzünü gözsüz olarak çiziyorsa insan duygularını başkalarıyla paylaşmaktan hoşlanmadığının bir göstergesidir. Resimdeki kafanın büyük olması duygusal ve sosyal iletişime çocuğun yetersizliğini küçük kafa ise insanlar arasında ilişkilerde zorluk çeken çocuğu anlatmaktadır (venger, 2011, s. 159). Resimde eğer ağız kalın çizgilerle belirtilmiş ve dişleri görünen açık ise bu çocuğun konuşma istediğini göstermektedir. Kapalı dar çizgi şeklinde ağız ise çocuğun insanlarla ilişki kurmaktan çekindiğini göstermektedir (Çankırılı, 2015, s. 226-227).

2.3. Çocukların sanatsal anlatımını araştırmak için en önemli yöntemler:

A) Not tutma yöntemi: En önemli yöntemlerden biri sayılmaktadır ve çocuğu sanatı uygularken eylemlerini, sınıflandırıp sonuçları bulacak, dikkate aldıklarını açıklamak ve anlatımını etkileyen faktörleri (ikiye ayrılır doğal yani çocuğun fark etmeden yaptığı ve istemliler) not tutacak bir yetenekli gerektirmektedir.

B) Takipli yöntem: Çocuğun yaşından çok zaman alan bu yöntem, resimlerdeki anlatım şeklinin gelişimini takip eden yöntemlerin en önemlilerindendir.

C) Deneme yöntemi: Not tutmaya dayanır ama ondan farkı var o da ihtimallerin doğru olmasının kanıtlanmasıdır.

Kız çocuklarına göre resim analizi:

Sayfanın ortasındaki çizimler: gizemliliği ve belirsizliği sevmeyen ve özgürlüğü seven birine, dikkat çekmektedir.

Sayfanın sağ tarafındaki çizenler: Bu çocukların düşünceleri ağırlıklı olarak geçmişe bağlıdır, hızlı anlar, hassas ve gerçeği söylemekten korkmaktadırlar.

Sayfanın solundaki çizimler: Bu çocukların düşünceleri ağırlıklı olarak geleceğe bağlıdır, hayatı sever, çalışkandırlar.

Sayfanın üst kısmındaki çizimler: Bu çocukların heyecanlı, pratikli olmayan hayali ve fantezi düşüncelerinin olduğunu göstermektedir.

Sayfanın alt kısmındaki çizimler: Bu çocukların hayata küsmüş veya karamsarlıktan kaynaklanan durumlarının olduğunun ipuçlarını vermektedir (Ali, 2003, s. 344).

Erkek çocuklarına göre resim analizi:

Sağ tarafa kayan resimler: Çocuğun geçmişini anlatmaktadır.

Sol tarafa kayan resimler: Çocuğun geleceğini anlatmaktadır.

Üst tarafa kayan resimler: Çocuğun daha çok hayallerine bağlı olduğunu göstermektedir. Alt tarafa kayan resimler: Çocuğun psikolojik durumu anlatmaktadır (Ali, 2003, s. 345).

2.4. Çocuk resimlerinin değerlendirme seviyeleri

1- **Grafizm seviyesi:** Yazı tipi, şekli çizgilerin büyüklük ve küçüklüğünün anlamı.

2- **Şekil tasarlama seviyesi:** Resmin olgunlaşma noktası, şeklin nasıl çizmesi gerektiği, gerçekçi mi, sembolik mi veya hayali mi.

3- **İçerik seviyesi:** Çocuğun (mutluluk, üzgünlük veya düşüncelerinin çokluğun) kendini anlatmada kullandığı semboller ve çocuğun resminde renk seçimi ile birçok araştırma yapılmıştır (El-dilimi, 2011, s. 55). Bu araştırmalarda örnek olarak çocuğun resimde kırmızı rengi birden çok kullanması, fazla heyecanlı ve sinirli olduğunu, düşmanlığı ve

şehvet düşkünlüğünü yansıttığı sonucuna ulaşılmıştır. Çocuğun kullandığı sarı renk ise, duygularını başkalarıyla sosyal anlamda paylaşmak istediğini göstermektedir. Bu rengin aşırı kullanılması çocuğun streslerden kurtulmak istediği ve özgürlüğe ihtiyacı olduğu anlamına gelmektedir (Suud, 2010, s. 124).

Yeşil renk ise onun kendine veya başkalarına verdiği değeri veya önemi yansıtır, ancak açık yeşiller ise bir ihtiyacı olduğunu anlama gelmektedir. Çocuk resimlerinde daha çok kırmızı ve mavi renklerinin karışımı olan mor renge kayarsa, ruh dünyasının karmaşık bozulmuş olduğunu anlamına gelmektedir. Turuncu ise çocuğun başarmayı ve hayatı sevmek ve sosyal olmak istediğini, anlatırken bu rengi kullanmakla aslında kendi düzensizliğine dikkat çekmek istemektedir. Siyah renk ise üzgünlüğü anlatmaktadır. Umudun kaybını, stresi, ve çocuğun gerçekleri reddettiğini yansıtmaktadır. Toplumdan şikayetçi olduğu, baskılardan kurtulmak istediği fikrini vurgulanırken resimlerindeki, gri renkle duygularını kimseyle paylaşmak istemediğini söylemektedir. Resimlerinde beyaz alan ise çocuğun içe dönüklüğün yanında hayal etme isteğinde göstermektedir. Çocuğun beyaz rengi ve beyaz boşlukları resimlerinde sık kullandığında ise yaşadığı duygusal belirsizlikler anlaşılmalıdır (El-seyyid, 2003, s.75).

2.5. Çocuk çizimlerini analiz etme yöntemleri

Çocuk çizimlerini analiz etmek için dört yöntem vardır. Bunlar psikolojik, davranışsal gelişimsel ve sanat eğitimini öğreten yöntemlerdir. Aşağıda bu örneklerin açıklamaları bulunmaktadır:

1-**Psikolojik Yöntem:** Çocuk çizimlerine duygu ve ihtiyaçlarının bir yansımasıdır, projektif bir tekniktir. Çocuk içindeki psikolojik mücadeleleri keşfetmenin bir yoludur. Dolayısıyla, bu yöntem çizim bir tanıtım ve tedavi aracı sayılmaktadır. Çocuğun kâğıda içinden geçenleri resmettiği ruh dünyasındaki dışarıya bir kaçışın olduğu yöntemdir (EL-şal, 1994, s. 204-205).

2-**Davranışsal Yöntem:** Bu yöntem çocuk çizimlerinin gelişim aşamalarını yansıtmaktadır, öyle ki çocuk yeterli olgunluğa ulaşmadan hiçbir beceriyi öğrenemez, bu dönemde çocuğun çizimlerinin net olmaması çocuğun seçici aşamada olduğunun anlamına gelmektedir (EL-şal, 1994, s. 206).

3-**Sanat Eğitimini Öğretme Yöntemi:** Sanat eğitimi öğretme, kelime bilgisi ve dilini geliştirmek isteyen bir çocuk için yöneltici bir rehber sayılmaktadır. Öğretmen öğrencinin becerilerini geliştirmesine ve onun denetimine yardımcı olacak materyaller ve araçlar hazırlar. Öğrencileri bu çalışmalarında özgür bırakarak kendilerini ifade etmelerini imkan tanımaktadır. Bu resimler analiz edilirken, "tüm öğretmenler, çalışmalarına öğrencileriyle birlikte değerlendirmelidir (El-ibraşi, 2004, s. 55).

2.6. Çocuğun Etkileyici Özellikleri

Bir çocuk belirli bir an veya fikri ifade edebilme durumunu ergenliğin başlamasından kısa bir süre sonra teknik yeteneklerin ötesinde deneyimleriyle, öğrenmektedir. Bunun yanı sıra zihinsel yetenekleri, özellikle sözel yetenekleri de gelişir başkalarıyla iletişim kurabilme kabiliyeti artar, mantıksal tartışma ve onları ikna etme ve kendi çevresinde topluma bakarak tartışma ve inceleme yapma eylemleri bu dönemde çocukta görülmektedir. Ergenlik döneminde çocuğun soyut düşünme becerileri gelişirken, olayları algılayarak yargılayabilesi, deneyim, erdem, ve adalet kavramlarını anlayabilmesi yanında sembolleri de eskisinden daha fazla anlayabilecektir. Öğretmenler ise çocuğun kendini ifade etmesine ve sanatsal ifade dili aracılığıyla yeteneklerini, tutumlarını ve eğilimlerini keşfetmesine yardımcı olacak yönlendirilmiş bir farkındalığa sahip olmasını sağlayacaktır (El-ibraşi, 2004, s. 56).

Çocuğun bilişsel yarı-bütünleşik sisteminde duyusal bir şekilde düşünebilmesi sonucu algılarını düzenleyerek ve çevresindeki olaylarda bakışına da yardımcı olacaktır (Mehmet, 2003, s. 84). Abartı, tekrarlama, silme, yassılaşma, şeffafiyetlik, yer çizgisi vb. Bu dönemde çocuğun ilk aşamada başvurduğu yönlerinin çoğu yavaş yavaş kaybolurken ve yerine görsel vizyonun önerileri geçmektedir. Böylece çocuk, görsel gerçeklere uygun olarak ifade etmeye başlar ve nesneler arasındaki oranları yakın ve uzak algıları arasındaki yaklaşımlılarda istemektedir. Bu dönemde kız ve erkek çocuklar arasındaki farklılıklar da söz konusudur (Mehmet, 2003, s. 85).

Sanatsal ifadede iki yönlü olmaktadır. Optik yön (gözün gördüklerine bağlı olan) Görsel yön, ise elemanların hareketi gerçekleştiğinde meydana gelen değişikliklerdir. (www.ultrasawt.com).

2.7. Çocuk ve Savaş

Savaşlar geçmişte olduğu gibi, günümüzde de güncelliğini hala korumaktadır. Günümüzde dünyanın pek çok farklı bölgesinde çatışmalar devam etmektedir. Savaş ve çatışma ortamlarından etkilenen en önemli gruplar, ise büyük çoğunluğunu kadınlar ve çocuklar olmuştur. Bu çalışmanın amacı, savaş ve çatışmalar nedeniyle bulunduğu ülkelerinden göç etmiş olan bu çocukların gerçeğinden yola çıkarak savaşın çocuklar üzerindeki yansımaları incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada son on yılda yayımlanan bilimsel yayınlar ve uluslararası raporlar gözden geçirilerek, bulgular derlenmiş ve çocuk ruh sağlığı ile bakış açışları göz önünde bulundurularak bazı öneriler geliştirilmiştir (Harunoğulları, 2016, s. 30).

2.8. Savaşın çocuklara Etkisi

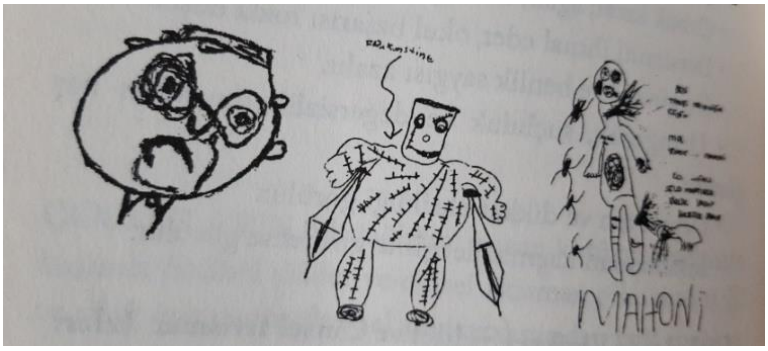
Yaşadığımız yıllarda tüm dünyada silahlı çatışmalar ve insan hakları ihlalleri yanı sıra insan sağlığı ve insanlığı tehdit etmeye sürdürmektedir. 20. yüzyılda bu savaşlardan 100 milyondan fazla kişi etkilenmiş, özellikle siviller bu savaşların mağdurları olmuşlardır. Savaşın en çok etkilenen olacak ölümlere, yaralanmalara, bulaşıcı hastalıklar ve en önemlisi de ruhsal bozukluklara yol açan önemli bir toplumsal problemi olacak karşımıza çıkmaktadır. Savaşta savaşçılar hayatlarını doğrudan kaybederken, siviller özellikle çocuklar yiyecek, su ve yaşam için gerekli diğer gereksinimlerini karşılayamamaları ve salgınlar nedeniyle yaşamlarını yitirmektedir. Savaş dönemlerinde silahlı gruplar, sıklıkla gıda desteklerini ve sağlık örgütlerini ve çalışanlarını hedef almaktadır. Ayrıca tarım alanlarının mayınlarla kaplanması gibi taktikler nedeniyle tarım ürünlerinde kıtlık yaşanmaktadır. Genellikle ticari yapının zarar görmesine paralel olarak üretim olanaklarındaki sıkıntı yiyecek stokların azılışı ve alım gücünün kaybı, pek çok sorunlara da neden olmaktadır. Sonuçta insanlar bu nedenlerin ötürü diğer ülkelere büyük çapta göç etmektedir. Savaş nedeniyle göç etmiş nüfuslar da hastalıklarda da boş göstermektedir (Abbasi, 1998, s. 316). Dolayısıyla bulaşıcı hastalıklar çocukları daha fazla etkilemektedir. Temiz içme suyu eksikliği ve kötü hijyen şartları bulaşıcı hastalıkların ve ishal vakalarının artmasında önemli rol oynamaktadır. Hasta mülteci kamplarında yaşayan çocuklar, malnutrisyon, gastroenterit, ASYE, kızamık ve malarya gibi nedenlerle ölmüşlerdir. Suriye'deki iç savaş nedeniyle yeni doğan binlerce bebek, çocuk felcine karşı aşılanamamıştır. Son olarak Dünya Sağlık Örgütü, her 10 bebekte çocuk felci virüsü görüldüğünü açıklamıştır. UNICEF ve Kızıl Haç'ın hazırlamış olduğu bir raporda, 1.

Körfez Savaşı sonucunda ortaya çıkan hastalıklardan dolayı bir milyon beş yüz bin insanın öldüğü ve ölenlerin 600 bininin 5 yaşından küçük çocuklar olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu savaş ortamında doğum sırasında ölen çocukların sayısı normal durumlardakinin yaklaşık iki katından daha fazla olduğunda tespit edilmiştir (UNİCEF, 1996). Bu savaşlarda çocuklara tecavüz ve işkence yaygın şekilde görülmüştür. Örneğin Ruanda'daki soy kırımda 8 yaşından büyük her kız çocuğuna tecavüz edilmiştir. Kuzey Uganda'da, silahlı birlikler köylere baskınlar düzenlenmiştir, bu baskınlarda her seferinde 50-100 çocuğu kaçırmıştır. Kaçırılan çocuklardan kızlara tecavüz edilip, erkek çocuklar işkenceye maruz bırakılarak daha sonra savaşta kullanılmışlardır. Son Kosova Savaşı'nda da benzer örnekler yaşanmıştır. Bu tecavüzler sonrası ölüm, HİV enfeksiyonu ve diğer CYBH'ler (Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar), intihar, aseptik düşükler, kısırlığa varan genital yaralanmalar ve çocukların toplum tarafından dışlanması gibi pek çok sorunlar ortaya çıkmıştır (Yusuf, 1998, s. 317). İster doğrudan ister de dolaylı olsun, çocuklar, her zaman silahlı çatışmalardan ilk etkilenenlerdir. Çocuklar savaş başlatmazlar ama savaşın en ölümcül etkilerini de onlar her zaman yaşamaktadırlar (Yusuf, 1998, s. 318). Ölmeseler ve yaralanmasalar bile, savaş yüzünden yaşadıkları annesiz babasız kalma, sevdiklerini, akrabalarını, arkadaşlarını kaybetme, kaçırılma ya da şiddet, fiziksel, duygusal ya da cinsel istismara uğrama, yerlerinden olma, okulundan ve diğer sosyal destek yapılarından yoksun kalma, yoksulluk gibi olumsuzluklar çocuklarda daima psikolojik ve psikososyal yaralara yol açmaktadır. Çünkü savaşta tek bir travmatik olay yoktur. Silahlı çatışmalar, evleri yok ederken, aileleri birbirinden ayırır, toplulukları parçalamaktadır. İnsanlar arasında güveni kırar ve sağlık ve eğitim hizmetlerini bozar ve çocukların yaşamlarının temelinden zarar görmelerine neden olmaktadır. Ayrıca, bu savaş durumlarda hayatta olsalar bile ebeveynler çocukları için yeterince zaman ayıramamaktadırlar. Okulların da bu şiddet ağının içine çekilmiş olması çoğu kez trajik sonuçlara da yol açmaktadır. Bazen de savaştan zarar gören alanlarda eğitim fırsatları olduğunda bile, ebeveynler çocuklarını okula göndermek konusunda isteksiz olabilmektedirler. (Dünya Çocuklarının Durumu Raporu, 2005). Savaşın etkilerine maruz kalan bu çocuklar, savaşın tekrarlanacağına, yaralanmaya veya ölüme, yalnız ve savunmasız kalmaya, yaptıkları yanlışlar nedeniyle cezalandırılmış olmaya ya da suçlanmaya ilişkin yoğun korkularda yaşamaktadırlar. Çocuklar doğrudan maruz kalmasalar da radyo ve televizyon gibi çeşitli yayın organlarında yer alan savaş haberleri nedeniyle de dünyanın güvensiz ve örseleyici bir yer olduğu mesajını benzer korkuları da yaşayabilmektedirler (Smith, 2013, s. 6). Korku, bireyin kendini tehlikelerden korumasını ve hayatta kalmasını sağlayan zihinsel bir mekanizma olarak işlev

görülmektedir. savaşlar aylar hatta yıllarca sürerken, ekonomik ve sosyal koşullar zarar gören eğitim olanakları çok sınırlı olan ve hatta tamamen ortadan kalkar. İşkencelere maruz kalan çocuklar daha sonraki yaşamlarında uyuşturucu kullanma, erken riskli cinsel ilişkiye girme, aşırı kaygı duyma, depresyon geçirme, çalışma yaşamlarında başarısızlığa uğrama ve bellek bozuklukları gösterme gibi olumsuzluklarla karşılaşma ve saldırgan davranışlar içine girme eğilimleri de diğer çocuklara göre daha fazla yaşamaktadırlar. Böylece de şiddetin insani ve toplumsal maliyeti bir kuşaktan diğerine de aktarılmış olmaktadır (Smith, 2013, s. 7). Çocuklukta yaşanan savaşta ebeveyn kaybının genç yetişkinlikteki etkilerini araştıran bazı araştırmalar, çocuklara da ve ergenlik döneminde yaşadıkları savaş ile ilgili olayların yanı sıra babasının öldürülmesi gibi genç yetişkinlik döneminde yaşanan çeşitli ruh sağlığı problemlerinin travmatik etkilerin derinleştiğinde göstermiştir. Benzer şekilde, Dr Nexhmedin Morina ve Dr Ulrike von Lersner'in 2009 yılında yaptığı, savaşta yetim kalan çocuklar ve gençler arasında psikolojik sıkıntılar adlı çalışmasında çocukluk veya ergenlik döneminde savaş nedeniyle yetim kalma ile genç yetişkinlikte depresyon, anksiyete bozuklukları ve diğer psikolojik sıkıntıların yüksek bir olasılıkla ilişki olduğunu göstermiştir. Çocuklarda savaş yaşantısına bağlı travma sonrası stres bozukluğunun diğer belirtileri arasında tedirginlik, gerginlik, irkilme durumları, mutsuzluk, öfke patlamaları ve saldırgan davranışlar sayılabilir. Bu çocuklar, doğrudan olayın sorumlularına öfkelenebileceği gibi, olay karşısında kendisini korumakla yükümlü tuttuğu yetişkinleri de görevlerinde yetersiz kaldıkları için suçlayabilmektedirler. Diğer açıdan, amacına yöneltilmemiş olan öfke duyguları, çocukların tarafından en yakınlarına yansıtıla bilinmektedir. Olayla ilgili istenmeyen düşüncelerin zihinde canlanması ve bu olayın tekrar yaşanıyormuş hissi de sıklıkla görülen durumlar arasındadır. Dikkat etme ve sürdürme güçlükleri, uyku bozuklukları ve kâbuslar, iştah değişiklikleri ve nedeni belirlenemeyen bedensel şikayetler de çocuklarda görünebilmektedir (www.humanium.org). Gelişmekte olan birçok ülke bir kısır döngünün içinde sıkışıp kalmıştır. Burada umutsuzluk, yoksulluk, korku ve mevcut kaynaklar için amansız mücadele çatışmaya yol açmakta, çatışma ise yoksulluğu daha da derinleştirmektedir. Savaşlar genellikle ekonomik ve sosyal gelişmede uzun süren tıkanmalara yol açmaktadır. Bu da yoksulluğun bir kuşaktan ötekine sürüp gitmesine neden olmaktadır. Birleşmiş Milletler Irak Yardım komisyonu da Irak'a Suriye sınırından giriş yapan terör örgütler ve terörle mücadele sonucunda, çocukların durumu ile ilgili uyarılarda bulunmaktadır. terörist örgütlerce savunma kapasitelerini artırmak adına silahaltına alınan bu çocuklar, aynı zamanda silahlı çatışmaların olası ikincil kurbanları da olmaktadır. Bu yüzleşme çocukları

ahlaki ve fiziksel olarak etkilemektedir. Nitekim, Iraklı psikiyatristlerin araştırmalarına göre, savaşın içinde bulunan çocukların şiddetli travmalar yüzünden pek çok sağlık problemleri yaşamakta görülmektedir. (www.humanium.org). Savaşlar nedeniyle kaçınılmaz olarak oluşan sosyal yoksullukta özellikle çocukları etkilemekte olup temel haklarında da sınırlar ettirmektedir. Çatışmalarda ölen çocukların relatif olarak azalmasına karşın, BM şimdi çatışmaların sekonder sonuçlarına ve uzun dönem etkilerine de dikkat çekmiştir. Sağlıklı bir aile yaşamı, her çocuğun temel hakları arasında yer almaktadır. Savaş ise bu hakka hiç saygısı olmayan bir olgudur. Koruyucu ve sağlıklı bir ortamda büyümek çocuk ve gençlerin potansiyellerini tam olarak geliştirmeleri içinde önemlidir. Her çocuk, aslında oynamalı ve eğlenerek öğrenmeli ve gelişimini tamamlamaktadır. Hiç bir çocukta savaşın parçası olmamalıdır. (www.ohchr.org).

Çocuk hakları başta Birleşmiş Milletlere bağlı UNICEF kuruluşu olmak üzere pek çok uluslararası anlaşmalarda yer almaktadır. Uluslararası düzenlemelerin yanında her ülke, ulusal olarak çocukların korunmasına yönelik birtakım düzenlemeler yapmış ve uygulamaktadır. Türkiye'de çocukların korunmasına yönelik düzenlemelerin temelini anayasada yer alan hükümler oluşturmaktadır. Anayasanın 41. maddesinde "*devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar*" ifadesi yer almaktadır. Bununla birlikte ifadenin destekçisi olarak; "*her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir ve "devlet, her türlü istismara ve şiddetekarşı çocukları koruyucu tedbirleri alır*" ifadesiyle, devletin bu sorunlara karşı ulusal anlamda gerekli tedbirleri alması gerektiği vurgulanmaktadır. Madde 61'de ise; "*Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır*" ifadesinde korunmaya muhtaç çocukların rehabilite edilerek tekrar aileleri ve topluma kazandırılmasının önemi vurgulanmakla birlikte bu görev devlete ve ilgili kurumlarına verilmiştir demektedir (Karakaş ve Çevik, 2016, s. 887-906).

Şekil 1. Fiziksel ve şiddete maruz kalan çocukların çizdiği resimlerden üç örnek (Çankırılı, 2015, s. 258).

2.9. Çocuk Resimlerinin Önemi

Resim, çocukların günlük yaşantılarının önemli faaliyetlerindendir. Çocukların resimleri şöyle açıklanabilir: çocukların kalemi ilk tuttukları andan itibaren istedikleri konuyu anlatmak için kullandıkları bir dildir ve ergenlik çağına kadar da sürmektedir (El-hüneydi, 2007, s. 12).

Çocuk resimler çalışmalarından şunlar anlaşılmaktadır:

1- Sanatsal anlatım beyinsel zevk ve heyecan kaynağı sayılır ve özü geliştirmeye çok yardımcı olur.
2- Çocukların resimleri, çocukların başkalarıyla ilişki kurması ve sesini duyurması için bir araçtır.
3- Sanatsal anlatım, çocuğun hayal gücünü geliştirip onu anlamlı ve farklı düşüncelere yönelmesini sağlayabilir ve böylece çocuk içindeki sanatçıyı bulup ve keşfeder (El-syyid, 2003, s 13).
4- İyileri ve kötüleri öğrenir.
5- Zekâ seviyesinin yükselmesi ile çalışmak arasındaki hazırlık safhasını kolaylaştırır.
6- Çocuğun resimlerinden onun psikolojik sıkıntılarını öğrenmemize yardımcı olur.
7- Yetişkin, kız ve erkek çocukların resimleri aracılığıyla anlatım biçimlerini ve şekiller arasındaki farklılıklar belirlenir.
8- Çocukluk çağının özelliklerini anlamak için psikoloji uzmanlarına yardımcı olur.
9- Bu çocuklarının anlatımlarında evrensel olarak genel durumlarını öğrenirler.
10- Çocukların, sanatsal anlatımlarla öğretmen, bilim adamı, doktor, uzman ve araştırmacılar resimlerindeki anlatımları daha kolay bir şekilde kavramalarına destek sağlanır (Grab, 2003, s. 25).

11- Çocuğun bedensel, beyinsel ve psikolojik olarak gelişimini anlamasına yardımcı olur (El-besyuni, 1984, s.18).

2.10. Çocuklarda Sanatsal Anlatımın İfadesi

"Aslında sanatsal anlatımlar çocukların duygularını da yansıtmaktadır (Rid, 1998, s.1). Çocukların sanatsal anlatımı çocuğun kendisiyle oluşturduğu etkili bir iletişim dilidir (Mustafa, 1995, s. 117). Çocuğun özgür olarak neyi anlatacağı sorularına cevap kendini Anlatma‟ olarak anlatan çocuk resimlerine gelişimsel boyutta yaklaşan çevrelerden gelmiştir. Çocuk çevresindeki kendine özgü yaşantısını, iç çatışmalarını ve içsel dünyasını, dış dünyayı tanıma yolundaki çabalarını görsel bir anlatım formu olan resim ile dışa vurup, kendini anlatmaktadır (Kırışoğlu, 2002, s. 64). Çocukların sanatsal anlatımlarını yaratıcı sanatsal anlatımlarına ekleyebiliriz, çünkü çocuklar küçük bir sanatçılar olarak çevresinle ilgili kişisel görüşlerine saf, özgür hayal ve gücü özelliklerine göre anlatabilmektedirler (Mehmet, 2001, s. 29). Bir başka deyişle çocuğun resminde anlattıkları belirli renkler ve çizgiler aracılığı ile gördüğü, bildiği, öğrendiği, yaşantısına kattığı deneyimleridir (Kırışoğlu, 2002, s. 64).

2.11. Çocuklarda Sanatsal Anlatımın Önemi

Resim, çocukların kendi duygularını ve düşüncelerinin bir ürünü olduğu için okulöncesi dönem de önem kazanmıştır. Çocuk resmi, çocukların duyumsal-zihinsel devimsel gelişim aşamalarına bağlı olarak onun iç dünyasındaki gizli duygularını yansıtabilir, yaşadığı tecrübelerini anlatabilmektedir. Başka bir deyişle resim yapma çocuğa kendisini gösterme imkanı vermektedir (Samurçay, 2006, s. 24). Çocukların çizdiği resimler göründüğünden çok daha fazla şeyler ifade etmektedir. Aynı zamanda çocukların gelişimlerinin ve becerilerinin genel birer göstergesidir. Bizlere sorunlarını anlamamız ve çözmemiz açısından da önemli ipuçları vermektedir (Yavuzer, 1992, s. 12). Çocuk dış dünyayı nasıl algılayabildiğinin bir göstergesi olarak resimdir. Psiko-pedagojik açıdan çocuğu tanımamıza yarayan bir ölçüt oluşturur (Yavuzer, 1992, s. 12). Sanatsal anlatımlar aslında çocuklar kalplerindeki umutları ve hislerini de anlatmaktadırlar (El-dilimi, 2011, s. 11).

2.12. Çocuk Resimlerinin Özellikleri

Sanatsal anlatımın unsurları, çocukların farklı gelişim aşamalarıyla da ilgilidir (Ali, 2003, s. 176). Farklı yaşlardaki çocukların çizimleriyle ilgili çalışmalara bakarak, bilim adamları, çocuğun farklı evrelerinde incelemenin kolay olmadığını tespit etmişlerdir (Eyad, 1995, s. 7). Çocuk resimlerinin başlıca özelliği çocuğun düşünce şeklini ve içeriğini yansıtmasıdır (Yavuzer, 1993, s. 11). Özellikle 2 yaşından 7-8 yaşına kadar görülen bu karakteristik özellikler, çocuk resimlerinde görsel bir dile dönüşmektedir (Yolcu, 2004, s. 144). Algı, göz önündeki nesnelerin beş duyu yoluyla alınan izlenim ve yorumların işlenmesi olup, sanatsal etkinliğin en önemli aşamalarından biri olarak görsel algılama, meydana getirmektedir (San, 1979, s. 103). Çocuklar simgelerle, bu algılarla kendi becerilerini sınırlarına göre ve yaşantısı ile ilgili olarak öğrendikleriyle bir bağlantı kurabildiği ölçüde, düşünce, duygu ve amaçlarını anlatacak mecaz yaratmak üzere bir araya koyar ve kullanır. Bu nedenle çocukları anlamanın en iyi yolu resimlerine bakmaktadırlar. Çünkü çocuklar duygu, düşünce ve yaşadıklarını resimlerinde özgürce ifade edebilmektedirler (San, 1979, s. 118).

2.13. Çocuklarda Sanatsal Anlatım Motifleri

Çocuklar duygularını ve ihtiyaçlarını anlatmak için özgün enstrümanları kullanılır. Çünkü çocuklar, ilgilendikleri konular resim çizme fırsatı bulduklarında bütün duygularıyla resimlerinde gösterirler (Mustafa, 1995, s. 119). Çocukta Sanatsal çocuk resmindeki anlatım motifleri aşağıdaki bölümlere göre araştırılmıştır:

- **Zevk:** Resim çocuklara göre bir zevk ve boş zamanlarını doldurma aracıdır.
- **İletişim:** Çocuklar resimlerinde kişilik özelliklerini ve becerilerini anlatarak başkalarına iletirler.
- **Taklit:** Çocuklar büyükler ya da küçükleri taklit etmek istedikleri de resimlerle ilgilenmektedirler.
- **Özetleme:** Çocuklar resimlerinde geçmişin bütün izlerini ve etkinliklerini özetlerler.
- **Enerji sarf etmek:** Resimler enerjiyi sarf etmek kullanılan araçlardır, çocuklar fazla enerjilerini tüketmek için resmi kullanırlar.
- **Yaratıcılık:** Bazı bilim adamları çocukların ilk çizgileri yaratıcılığın başlangıcı olduğu söylemektedirler. Bu çizgilerin giderek güçlendiğinden bahsederler.

- **Boş zamanı doldurmak:** Çocuklar boş zamanlarını doldurmak için resim gibi sevdikleri işleri yapmaktadırlar.
- **İçgüdü:** Resim çocuklar için içgüdülerinin enstrümanıdır.
- **Hayatta sevinç:** Çocuklar hayat sevinçlerini ve heyecanlarını çizdikleri resimlerle renkler üzerinde göstermektedirler.
- **Çevreye alışmak:** Çocuklara göre resim onların zamanlarını geçirdikten olan alışkanlıklarının bir çeşit anlatım dilidir. (El-besyuni, 1991, s. 25-27).
- **Denemek ve keşfetmek:** Çocukların sanatsal anlatıma geçme sebeplerinden birinde etraflarındaki çevre elemanlarını keşfetmektir. Dış çevresini değiştirmek: çocuklarda dış çevrelerinin değiştirme duygusu olabilir, birleştiklerin zaman kendilerini pozitif bir kişi görebilmektedir (Mustafa, 1995, s. 126-137) Kendilerini anlatma becerisi: çocuklar farklı duygularını resimlerinde anlatabilmektedirler, sevinç üzüntü, sevgi, ve nefret oyun, vb. Çocuklarda sanatsal anlatım motifleriyle ilgili bütün bu açıklamaların hepsi birbiriyle ilişkilidir (Ali, 2003, s. 151).

2.14. Çocuk Resimlerinin Eğitimsel Önemi

Çocukların resimleri aslında anlatıcı bir araçtır. Çocuklar çizdikleri resimler vasıtasıyla yeteneklerini ve düşüncelerini çevreye ve başkalarına anlatırlar. Çocuklar iletişim kurmak için resimlerine bakmak yeterli olabilir (Ahmet, 2006, s. 112).

2.14.1. Çocukların Resimleri Çevresiyle Uyum Aracıdır

Her çocuk onu etkileyen farklı adet ve gelenekte olan çevrelerde yaşamaktadır. Onun için çocuklar devamlı olarak etkileşim içerisindedirler (Virn, 1979, s. 45).

2.14.2. Çocuk Resimlerinin Psikoloji ile İlgisi

Çocukların resimleri psikolojik olarak ilişkilidir çocukların çizdikleri resimler kişiliklerin, pozitif veya negatif bir şekilde etkileyebilmektedir.

2.14.3. Çocuk Resimlerinin Gelişimlerine Yansıması

Çocukların resimleri fiziksel ve zihinsel gelişimlerin bir göstergesidir çünkü çocuklar önce ilk ellerini sonra da yavaş yavaş gelişerek parmaklarını kullanmaktadır (Ali, 2003, s. 214).

2.14.4. Çocuk Resimlerinde Tekrarlama

Tekrarlama, belli bir elemanın çiziminin bütün detaylarıyla anlatımı anlamına gelmektedir. Bu şekilde tekrarlama bir çocuğun çizim işlemini kolaylaştırır ve onun tekrarlarını yaparak yeniden çizmeye devam etmektedirler (El-besyuni, 1975, s. 54).

2.15. Çocuk Resimlerinin Gelişimi

Çocukların resminin özelliklerini araştırmak yaklaşık yüz yıl önce başlamıştır, çocukların resimleriyle ilgili bir araştırmalar çocukların ilk resimlerinde sembolik şekilleri ilgisini çekenleri resimlerine eklediği görülmüştür. Çocuklar altıncı yaşına girdiklerinde gözüyle gördüğünü resimleri çizmeyi denerler. Bu yaştan sonra çocuklar resimde boyut, görünüş ve ayrıntılara dikkatli bir şekilde bakmaya başlarlar. Çocuklar sekizinci yaşına geldiğinde ise teorik olarak resimlerinde de gelişmelerde olmaktadır (Hıdır, 2006, s. 8). Çocukların resimleri üç ana aşamadan geçmektedir:

1- **Planlama aşaması**

2- **Sembolik aşaması**

3- **Terim aşaması**

Çocuk birinci aşamada planlar bu planlamalar çeşitlendirir ikinci aşamada ise planlamadan biçimsel özünde bir türüne değişme görürler, üçüncü aşamada ise çevre çocuğu etkiler. İnsanlara bakarak etrafındakileri kavramaya başlarlar (El-besyuni, 1984, s. 70). Bu çocukların ilk resimleri genellikle insan, hayvan veya başka şeyler de olabilmektedir. Genellikle çocuklar insan çizerken ilkönce iki göz çizer, sonra iki kol ve iki ayak resme eklenir, sonrada insan vücudunun orta kısmına ve göğsüne geçerler. Böylece çocuğun çizimlerindeki ayrıntıların sayısı çoğalır ve daha gerçekçi olmaya başlarlar. (Melike, 2000, s. 72). Ancak ayrıntılar çocuğun yaşı ile karşılaştıracak olursa aralarındaki ilişkinin çocuğun yaşıyla doğru orantılı olduğunu görülecektir (Firari, 1997, s. 64).

2.16. Çocuklardaki Sanatsal Anlatımın Gelişim Aşamaları

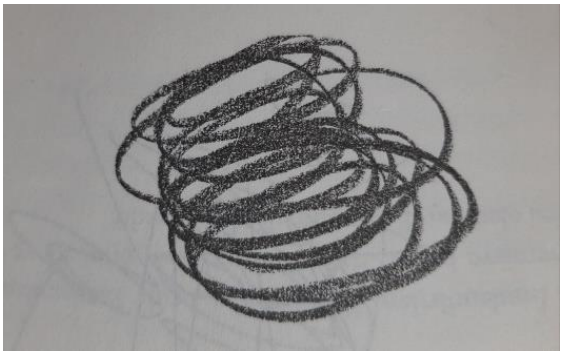
Çocuklar hayatları boyunca birçok büyüme aşamalarından geçmektedirler (EL-şal, 1994, s. 58). Çocuk resimlerinde birçok çalışma yapılmıştır. Çalışmaların çoğunda resimlerle çocukların zekâsı arasındaki bir ilişki olduğu, sanatsal ifadeyi yetenekleri ile diğer

çalışmalarda çocuğun ifade ile gücü, kas yeteneklerini sanata yansıttıklarını gözlemlenmiştir. Bu çalışmalar aşağıdakilerle sonuçlandırılmıştır.

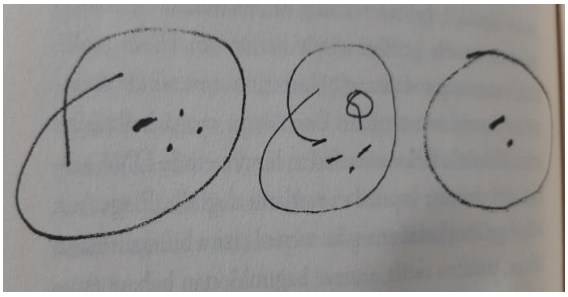
- Resim çocuklar için bir araç ifadesi sayılabilir.
- Çocuğun hayatının ilk yıllarında gördüklerinden çok bildiklerini çizmektedir. Hayatındaki önemli gördüklerinin resimlerinde abartılı ve diğer kısmalarını ise silik şeklinde çizmektedir.
- Erkek ve kız çocukların resimlerinde farklılık belli bir şekilde görünebilmektedir.
- On yaşındaki çocuklar insan figürlerini diğer konulara göre daha çok çizmektedirler.
- Çocuk resimlerinin ile ilkel insanların çizimleri arasında benzerlik görülmektedir.
- Çocuk resimlerinin gelişimi ve zekâsı arasında büyük bir ilişki bulunmaktadır (EL-hile, 1998, s. 51).

2.16.1. Karalama Dönemi (Çizgi Dönemi) (2-5 yaş)

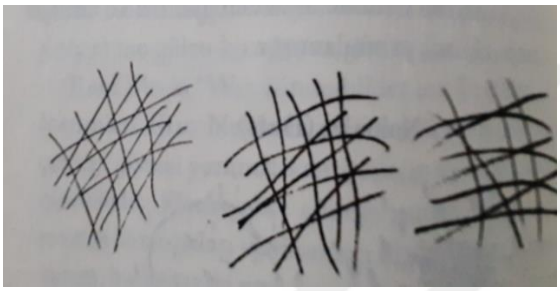
Bu yaşta çocuklar farklı şekillerde çizgiler çizmektedirler (Ali, 2003, s. 23). Bu yaştaki çocuğun kalemi eline tutarak çizgiler çizebilmesi, büyüklere göre anlamsız, faydasız gelse de aslında çocuğun duygularını anlattığı ilk çizgilerdir. Çocuğun rasgele çizdiği çizgiler sayesinde kaslarının hareketlerini kontrol eder, ve renklere açık bir anlam vermemekle beraber çocuklar, boyaları bilinçsiz bir şekilde zevk almak için, ya da şekilleri ve manalarını ayırabilmek için kullanırlar, çocuk bu dönemde resmin kanunlarını ve renklerin anlamlarını bilmediği için karma çizgiler çizmeye başlarlar (Sena, 2003, s. 96). Şema öncesinde çocuğun çevresindeki varlıkların çizgisel olarak betimlenmesinde algı, imge yetisi, oran, mekân kavramı ve duygusal özellikler belirleyici bir faktör olarak görülmektedir. Bu faktörler çocuğun genel gelişimiyle paralel değişimler göstermektedir. (Artut,2004, s.230). Bir insan çizmek, çocuğun bu yaşlarda düşündüğü konudur. Genellikle bu yaşta çocuklar, insanın ayaklarını kollardan ve bacaklarından önce çizmeye çalışırlar ve bu yüzden doğru insan şekli çizemeyebilir (El-besyuni, 1984, s. 66).

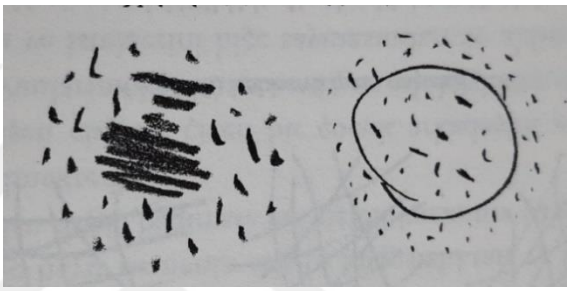
Şekil 2. Karalama ve Hassasiyet
(Çankırılı, 2015, s. 159).

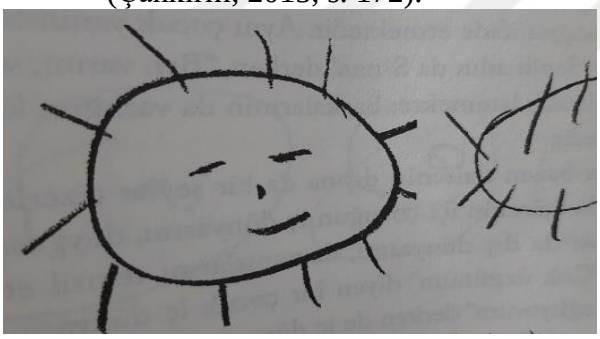
Şekil 3. Dairesel çizim örnekleri
(Çankırılı, 2015, s. 166).

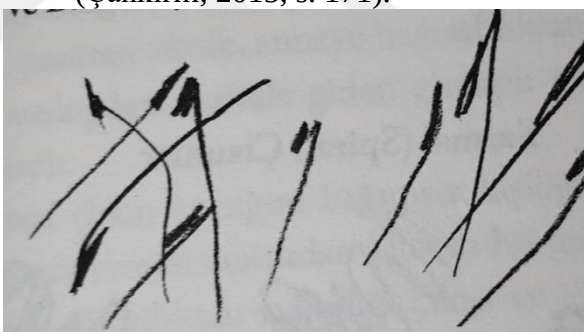
Şekil 4. Kesişen çizgi örnekleri
(Çankırılı, 2015, s. 172).

Şekil 5. Noktalı çizim örnekleri
(Çankırılı, 2015, s. 171).

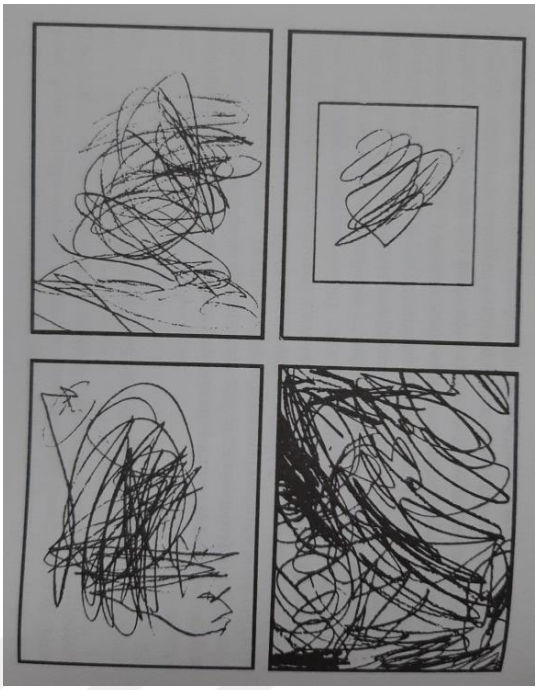
Şekil 6. Işınlı güneş örnekleri
(Çankırılı, 2015, s. 168).

Şekil 7. Yalın/Balık şeklinde örnekleri
(Çankırılı, 2015, s. 163).

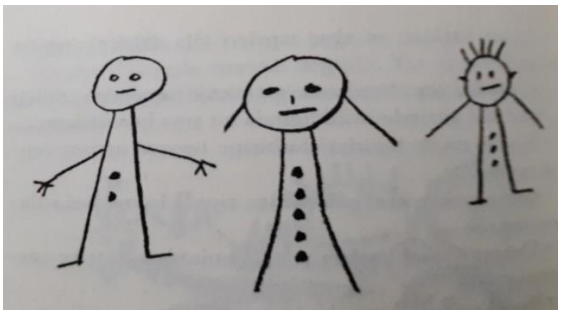
Şekil 8. Kellogg'un karalama örnekleri (Yavuzer, 1992, s. 35).

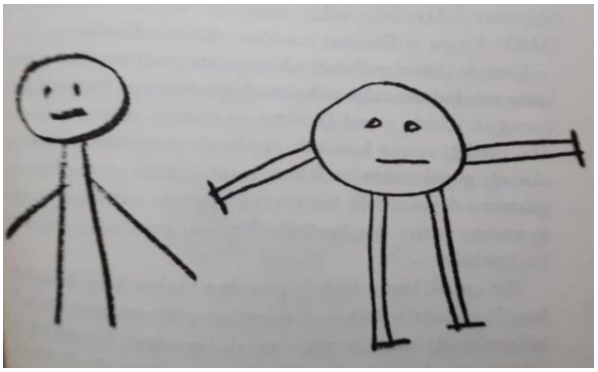
Şekil 9. Karalama evresi 2-4 yaş (Yavuzer, 1992, s. 32).

2.16.2. Şema Öncesi Dönemi (4-7 yaş)

Bu dönemde çocuklar yaptıkları resimler için birisine danışma gereği duymazlar. İstekli ve korkusuzca resim yaparlar. Kendi bedenini tanımaya başlayan, aile ortamında anne ve babasıyla çok yakın ilişki kuran bir çocuk çizimlerinde en çok sevdiği insan figürüne yer verirler. İnsan figürünün en karakteristik yönlerini çizimlerinde yansıtan çocuğun bu çizimleri, bir anlamda sembolik bir yapıya da sahiptir. Kocaman bir baş ve başa bağlı iki bacak ve yine baştan çıkan iki koldan ibaret çöp adam insan figürlerinde, gövde hemen hemen hiç çizilmez. Bunun temel nedeni, algı ve dikkat eksikliğidir. Hareketli ve kendi bedeninde daha çok kullandığı organlara yoğunlaşan çocuk için dikkati, bu organlar hareketsiz olup gövde çiziminizde de yoktur. Beceri eksikliği dolayda oran ve ölçüden yoksun, frontal duruşlu (önden-hareketsiz duruş) bir insan figürü ortaya çıkar (Yolcu, 2004, s. 153). Bu yaşta çocuk etrafındakileri gördükten sonra fiili olarak fark etmeye başlar, ve bunlara göre içindekileri anlatmaya başlar ,eğer ki gerçeği ile tersleşirse farklı farklı, büyüklerin anlayamayacağı bir şekilde çizimler yaparlar (Sena, 2003, s. 75).

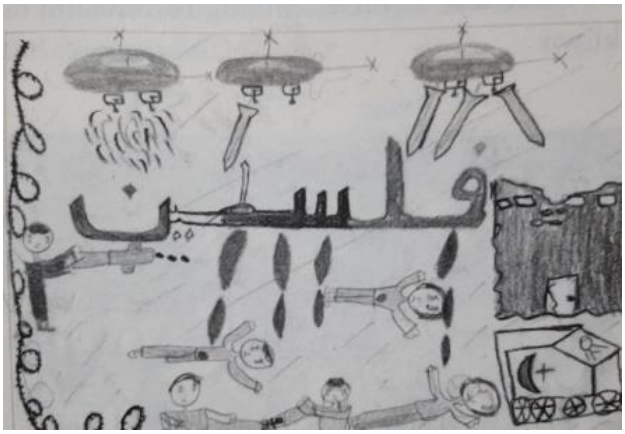
Şekil 10. Göbekli iribaş örnekleri (Çankırılı, 2015, s. 184).

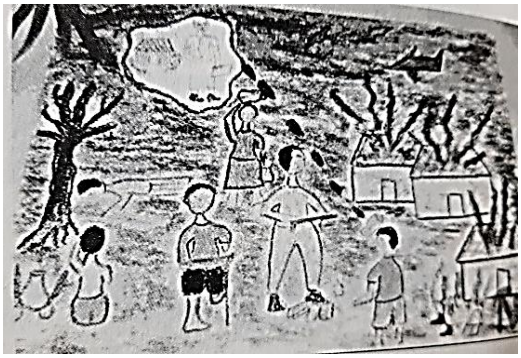
Şekil 11. İribaş çizim örnekleri (4-5 yaş) (Çankırılı, 2015, s. 179).

2.16.3. Şematik Dönemi (7-9 yaş)

Çocuk için şekilleri fark etme dönemi ya da Tanımlayıcı gerçekçilik 7-8 yaşlarında başlamaktadır. Bu yaşta çocuk dış (gerçek) dünyayı fark eder ve etrafında olanları anlamaya çalışır, ve resim yaparak duygularını anlatabilir. Bu yaşta çocuk zihinsel bilgilerle ilgili olan gerçekleri kesinleştirmeye çalışır ve hendesi resimlerinde düzlüğü kullanır ,gördüğünü ve bildiğini çizer, ve her hangi bir konuyla olan düşüncelerini de resimlerinde başkalarıyla danışmaya çalışır, ve önünde olmayan, hatırladığı şeyleri çizmeye çalışırlar (El-besyuni, 1984, s. 67). 8 yaş ve üzerindeki çocuklar çizimlerinde, yalnızca tek tek nesnelerde değil nesneler arasındaki ilişkilerde de derinliği vermeye çalışarak resim yapmaktadırlar. Çocuklar artık kendilerine özgü bir bakış açısına sahiptirler; oranlar ve bağıntılar da bu görüş açısına göre ayarlanmaktadır (Yavuzer, 1995, s. 57). Çocuğun yazı ile birlikte kimi simgeleri, işaretleri de çizgileri arasına yerleştirdiği görülür; yön gösteren ok işareti, banka amblemleri, PTT yazısı… gibi. İçinde yaşadığı kültürü tanıyıp, anlayıp, özümseme gereği duyar. Çocuğun resminde hareketi birbirini izleyen çizgiler oluştururken, okul çocuğu hareketi nesnelerin gerçek hareketlerini resimlerinde çizgiyle göstermeye başlarlar. Bayrağı dalgalandırır, bacadan çıkan dumanı savurur, rüzgârın etkisiyle ağacı ve insanları koştururlar…vb. Bunları yapmak için, kendi çizgileri yetersiz kaldığında içinde yaşadığı kültürün kendinden önce yakaladığı çizgileri kullanırlar. Bu bölümde üçüncü boyut ve uzamsal ilişkiler, perspektif, ışık- gölge, renk ve çizginin bütün olanakları çocuk tarafından öğrenilmelidir (Kırışoğlu, 2005, s. 92).

Şekil 12. Filistinli çocuğun gözünde savaş (Yavuzer, 2015, s. 303).

Şekil 13. Sri Lankalı çocuk savaş (Yavuzer, 2015, s. 304).

2.16.4. Gerçeklik Dönemi (9-12 yaş)

Bu yaşta çocuklar hacimleri ve vücutlarını ve iki cinsin arasındaki farkları anlamaya başlarlar. Şahısların öne çıkan özelliklerini belli etmeye çalışır ve renkleri gerçek dünyada olduğu gibi kullanır ama bezen de kendi duygularına göre kullanırlar, çocuklar hafızalarından iki boyutlu unsurlara taşıyabilir ve şekilleri çevreleyen çizgileri kullanarak üç boyut araçlara dönüştürürler. Bu dönemde çocuk çizim yasalarını vücut şekilleri ve farklı boyutları tanımaya başlar ve ölüm konusu ile ilgili hissettiklerini, duygusal şekilde ifade etmeye de başlar (Ahmet, 1979, s. 35). Çocukların yalnız resimlerinde değil konuşma, yazma, oyun oynama gibi davranışlarında da gerçekçilik sezilir. Çocuklar henüz mecaz yaratmaktan uzaktırlar, fakat somuttan soyuta bir geçiş dönemini yaşarlar. 8, 9, 10 yaşlarında dile yönelirler o zamana kadar duyguları anlatımda çizgiler yeterliyken, okul çağında dil, anlatımda çizginin önüne geçmektedir. Bu değişimin bir başka nedeni ise okul çocuğunun resimsel anlatımdan çok sözel ve yazınsal anlatıma yönelmesidir. Okula başlayan çocukların okuma yazması güçlenir. Böylece resimsel anlatımın yanında bir başka anlatım alanı etkinlik kazanır. Bu ona daha kolay bir anlatım olanağı verirken, resimlerini de gerilemesine neden olmaktadır (Kırışoğlu, 2005, s. 91).

2.16.5. Mantık Dönemi (Görünürde Doğalcılık Dönemi) (12-14 yaş)

Bu dönem, çocuğun normal gelişiminin bir parçasıdır ve sanatsal anlatımında yavaşlamalar başlar, renk ve hacimlerle ile ilgili isteksizlikleri nedeniyle hayal kırıklıkları yaşarlar. Bu dönemde çocuk resimlerinde kendisi için bir örnek seçer ve çizdiği bu konulara olan düşkünlüğünün belirtirler (El-zahrani, 2010, s. 61). Çocuk artık genel bir

şema ile yetinmemekte, tamamlayıcı ve aslına benzer resimler çizmektedir. Buradaki aslına benzerlik, sadece biçimlerle sınırlı değildir; olayların anlatımında da aynı yaklaşımı sergilerler. Bu durum, zaman zaman onları kopyacılığa da yöneltmektedir. Hatta karikatüre benzer ya da çizgi roman veya çizgi film kahramanları gibi popüler kaynaklara yönelmeleri söz konusudur. Böylece, görünenin özel ve bir anlık durumuna duyulan bu ilgi, onun nesnelleştirilmesine neden olmakta ve bunun sonucu olarak da imgesel düşünme alışkınlığı zamanla kaybolmaktadır (Yolcu, 2004, s. 158-159). 12-14 yaşlarındayken resim yapmaya devam eden çocuklar, resimde daha çok ayrıntıya girerlerken; artık perspektifi resimlerinde etkin şekilde kullanmaktadırlar. Ergenliğin başlangıcına rastlayan bu dönemde çocukların giderek çevrelerinin farkına vardıkları görülmektedir. Çocuklar bu dönemde yakın çevrelerinde gördükleri nesnelerin orantılarını, boyutlarını, derinliklerini çizgilerine yansıtmayı denerler. Bu dönemde çocuklar, perspektifi keşfetmektedirler (Yavuzer, 1997, s. 67).

Şekil 14. Mantık dönemi 12-14 yaş (Yavuzer, 1992, s. 67).

2.17. Çocuklarda İnsan Şeklini Çizmelerinin Gelişmesi

Çocuk üç ve dördüncü yaşlarında insan şeklini çizmeye başlar ve insanı çizerken ilkönce kafayı temsil eden bir daire çizer, o daireden kaynaklanan kolları ve bacakları temsil eden çizgileri oluşturur (Hammer, 1980, s. 113). Çocuk dört buçuk yaşına geldiğinde ilk defa vücudun orta kısmını çizer ve nadiren göbek görülmez, çünkü göbek çocukların ilgisini çeken onlara göre komik bir yerdir (Firasis, 1986, s. 43). Genel olarak çocuklar bu yaşlarda vücudu bir daire ya da oval halinde gösterirler ve nadiren el ve parmaklarını vücuda

eklerler. Beş yaşında ise çocuklar daha bilgili oldukları, göz, burun ve ağıza ek olarakta vücudun orta kısmından doğru yerden çıkan iki kol ve bacağı resmedebilirler (Firares, 1986, s. 43).

2.18. Çocuk Çizimlerinde Renk ve Yön

2.18.1. Çocuk Resminde Renk

Çocuklar sevdiği birinin çizmesini yapmak istediklerinde, sevdiği renkleri seçmektedirler. Çocukların kullandıkları renkler psikolojik manaları taşıyabilirler. Bu manalar çocuktan çocuğa değişebilmektedir. Bu nedenle kesin yargılara ulaşmaya çalışmak, renklerin anlamlarını çıkarmaya çalışmak zor olabilir. Çocuklar içinden gelen heyecanla rengi kullandıkları için özgür bir şekilde bırakılmalıdır (Yavuzer, 1993, s. 48). Okul öncesi dönemlerdeki çocuklar 4-5 yaşlarına geldiklerinde üç temel rengi tanımaya başlarlar. Çocuklar önceleri renk ayrımı yapmadan, renkleri resimlerinde kullanmaktadırlar (Yavuzer, 1992, s. 48). Örneğin lacivert bir güneş, mavi bir ağaç, gri bir insan yapabilirler. Mavi bir ağaç yaparken yanına gövdesi yeşil, dalları yeşil boyanmış ağaçlar yapabilirler. Bu seçim tamamen bilinçsizdir. Resimlerinde hem dekoratif hem de realist renklendirme kullanırlar. Kız çocukları renk seçimine erkek çocuklardan daha fazla önem vermektedir. Bazı çocuklar resimlerinde sarı, kırmızı, turuncu renkleri; bazıları mavi, yeşil gibi soğuk renkleri tercih etmektedirler. Uzmanlar göre sıcak renkleri seçen çocukların uyumlu, sevecen, işbirlikçi; soğuk renkleri seçen çocuklar ise huysuz iddiacı ve uyumsuz davranışlar sergilediklerini belirtmektedirler. Sürekli soğuk renkleri seçen anaokulu çocukları duygularını bastırma ve gizleme eğilimi göstermektedirler. Yapılan araştırmalara göre kırmızı rengi çok fazla kullanan çocukların saldırgan ve iddiacı davranışlar sergiledikleri görülmektedir. Doğal gelişim süreci içinde çocuğun renk seçiminin soğuk renklerden sıcak renklere doğru değişim gösterdiği görülmektedir. Örneğin tuvalet eğitimi zamanında baskı gören çocukların resimlerinde kahverengi ve maviyi çok fazla kullandığı görülmüş, baskı ortadan kalktıktan sonra diğer renkleri kullanmaya başlamışlardır (Yavuzer, 1992, s. 48,53). Çocuk resimlerinde kullandıkları renkler ile duygusal tepkileri arasında da bir ilişki olabilmektedir (Burkitt, 2005, s.445-455). Renklerin çocuk resimlerinde psikolojik olarak etki göstermeleri, dört yaşından sonra gerçekleşmektedir. Yapılan araştırmalara göre üç yaşındaki çocukların büyük kısmı tek renk kullanmaktayken dört yaşındaki çocukların daha çok renk kullandıkları görülmüştür. Bu da çocukların yaşlarının

ilerlemesiyle kullandıkları renklere sembolik anlamalar yüklediklerini göstermektedir (Keskin, 2006, s. 88). Çocukların çizimlerinde kullandıkları renkler onların fiziksel özelliklerini de yansıtabilmektedir. Sağlıklı ve hasta çocuklarla yaptığı araştırmada ciddi ölümcül hastalığı olan çocukların resimlerinde hastalıklarının farkında olduklarının göstergesi olarak çeşitli renkler kullandıklarını da tespit edilmiştir. Hasta çocuklar tarafından en çok kullanılan renk siyahtır. Siyah renk fon olarak kullanılması halinde karamsarlık ve sıkıntı çağrışımı yapmaktadır (Dilci, 2014, s. 213). Kırmızı renk hem sağlıklı hem hasta çocuklar tarafından kullanılmıştır. Fakat hasta çocuklar bu rengi daha fazla kullanmışlardır çoğunlukla da bunun kanla ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Malchioldi, 1998, s. 259). Bach'a göre yeşil renk genel olarak büyüme ve gelişmeyi gösterirken her renk ve tonu çocukların yaptığı resimlerde nasıl kullanıldığına bağlı olarak çeşitli manaları da taşıyabilmektedir (Malchioldi, 1998, s. 262).

2.18.1.1. Sıcak Renkler: Sarı, Kırmızı, Turuncu

Bu renkler ateşi güneşin sıcaklığını hatırlatmaktadır. Turuncu renk güneş ışığının ışıntısını ve etkisini göstermektedir. Sarı renk ise ışık ve aydınlığı işaret etmektedir. Nesnelerin ışık alan kısımlarında daha çok sıcak renkler hâkim görülmektedir. Sıcak renklerin ruhsal etkisi neşe, canlılık, hareketlerindendir Uzmanlar tarafından, sıcak renkleri seçen çocukların sevecen, uyumlu, işbirlikçi oldukları saptanmıştır (Yavuzer, 1993, s.48-53).

2.18.1.2. Soğuk Renkler: Mavi, Mor, Yeşil

Soğuk renkler titreşimi az olarak sayılmıştır. Ruhsal etkisi rahatlık hüzün ve durgunluk olan bir renktir. Resimlerde ideal olan soğuk ve sıcak renklerin bir uyum içinde kullanılmasıdır. Sadece soğuk renklerin veya sadece sıcak renklerin kullanıldığı çizimler güzel bir görüntü vermemektedir (Çankırılı, 2011, s. 208).

2.18.2. Renklerin Psikolojik Anlamı ve Yorumu

2.18.2.1. Siyah

Karamsarlık, matem, keder vb. (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s. 142). Sessizliğin ve ölümün sembolüdür. Matemin, korkunun rengidir. Ağırlık ve ciddiyet telkin eder (Yılmaz, 2010, s. 34). Siyah renk fon olarak kullanılması halinde karamsarlık ve sıkıntı çağrışımı

yapmaktadır. Diğer taraftan, sesi ve ışığı emmesi dolayısıyla yoğunlaşma açısından bir ortamda kullanılması veya gürültünün azaltılması için kullanabilmektedir (Dilci, 2014, s. 213).

2.18.2.2. Beyaz

Saflık, temizlik, doğruluk vb. (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s. 142). Masumiyet sembolüdür. Huzur telkin eder (Yılmaz, 2010, s. 34). Genel olarak insanlar tarafından sevilen beyaz renk, Duruluk, gönül hoşluğu, sadelik gibi anlamlar taşır. Çocuk tarafından resimlerde yoğunlukla kullanılması; saklamaya çalıştığı herhangi bir şey olmadığını, dürüst olduğunu göstermektedir (Dilci, 2014, s. 217).

2.18.2.3. Kırmızı

Ateş, sıcaklık, kan vb. (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s. 142). Mücadele, canlılık ve dinamizmin sembolüdür. Heyecan verici, tahrik edici bir etkiye sahiptir. Huzursuz bir renktir. Renk skalasında titreşimi en kuvvetli olan renktir (Yılmaz, 2010, s. 33). Canlı ve dikkat çekici bir renktir. Gücü kararlılığı ve sahiplenmeyi simgeler (Saygın, 2007, s. 24). Öfke saldırganlık ifade edebilir. Kırmızı rengin çok anlama gelebilir: sevgi nefret enerji, problemin bir göstergesidir, aşk, tehlike, vb. Kırmızı tehlikenin sinyallerini gösterebilir, şiddetli bir hastalığa da yansıtabilir (Furth, 2002, s. 98).

2.18.2.4. Pembe

Bu renk kadınların tarafından en çok kullanılan renklerindendir. Pembe, aşk, güzellik, büyü, hassasiyet, tatlılık, çocukluk, kadınlık, romantizm gibi birçok olumlu işaretle ilişkilendirilir. (Buyurgan ve Buyurgan,2012, s.142). Pembe, en romantik renk sayılır. İnsanlar üzerinde sakinleştirici bir etkisi vardır (Çankırılı, 2011, s. 211).

2.18.2.5. Turuncu

Güneş, parlaklık, sevinç vb (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s. 142). Yaşama sevinci verir. Canlılık ve kuvvet sembolüdür (Yılmaz, 2010, s. 33). Endişeli durumları işaret edebilir. Özellikle yaşamın ile ölümün arasındaki mücadeleyi, azalan enerjilerin ve ya tehdit edici durumlardan kurtulmanın bir göstergesi olabilir (Furth, 2002, s. 98).

2.18.2.6. Sarı

Sıcaklık, bereket, ışık vb (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s. 142). Neşe, canlılık ve sıcaklık etkisi yaratır. Araştırmalar sarı rengin kan dolaşımı üzerinde olumlu etki yarattığını ortaya koymuştur. Dağınık bir renktir (Yılmaz, 2010, s. 33). Limon renklerinden olduğu için ekşiliği de simgeler. Hastalığı bir insanın benzi sarardığı için karamsarlığı, hastalığı da simgeleyebilir (Çankırılı, 2011, s. 209).

2.18.2.7. Mavi

Denizin gökyüzünün ve rengidir. Uyumluluğu Sakinliği ve işaret eder. Çocukların kendine olan güvenliğini göstermektedir. Saflık, sonsuzluk ve özgürlüğün sembolüdür. Huzur ve mutluluk verir (Yılmaz, 2010, s. 33). Asaleti ve ciddiyeti (kuralcı-disiplini) simgeleyen bir renktir (Saygın, 2007, s.23). Çocukların resimlerinde mavi renk genellikle deniz, bulut, göl resimlerinde kullanılmaktadır (Çankırılı, 2011, s. 209).

2.18.2.8. Yeşil

Doğa, canlılık, sakinlik vb. (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s. 142). Dinlendirici bir renktir, sükûnet telkin eder. Umudun, gençliğin, hayatın ve yeniden doğuşun sembolüdür. Mistik bir özelliği vardır (Yılmaz, 2010, s. 33). İlkbaharı simgeler, bereketi, gelişme ve sağlığa ifade eder. Bu renk göze en rahat gelen renklerden sayılır. Bazı kültürlerde yeşil renk parayı ve zenginliği simgeler. Yeşil rengi bolca kullanan çocuklar kendisine güven içinde hisseden mutlu ve uyumlu bir çocuktur (Çankırılı, 2011, s. 208).

2.18.2.9. Mor

Karamsarlık, içedönüklük vb (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s. 142). Mor renk hayal gücü ve maneviyat ile ilişkilidir, hayal gücünü teşvik eder ve insanı ideallere ulaşması için teşvik eder. Bir insanın derin iç düşüncelerine erişmesini sağlayan endüksiyon rengidir. Ciddiyetin sembolüdür. İçe kapanıklık, belirsizlik ve karamsarlığı çağrıştırır (Yılmaz, 2010, s. 34). Asaletin, zenginliği, lüks bir hayatı, zarafeti işaret eder. Anne babanın güvenine ihtiyaç duyan ve desteğine çocuklar da resimlerinde mor rengi kullanabilmektedirler (Çankırılı, 2011, s. 210).

2.18.2.10 Kahverengi

Olgunluk, ağırlık vb (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s. 142). Psikoloji açısından kahverengi rahatlık, sadelik ve kalitenin gerçek ve istikrarlı bir rengidir. Toprağın rengidir, toprak anayı ve berekete işret etmektedir (Çankırılı, 2011, s. 212). Resimde kahverengi kullanımı çocuğun koruma, sevgi ve ilgi ihtiyaçlarının olduğunu işaret eder. Tuvalet eğitimi karşısında direnç gösteren ve bundan dolayı anneyle çatışma yaşayan çocuklar tarafından çizimlerde kahverengi kullanıldığı bilinmektedir. Çocuk resimlerinde siyah renk karamsarlığı temsil etmektedir (Çankırılı, 2015, s. 212-213).

2.18.3. Çocuk Resminde Yönler

2.18.3.1. Yönler

Resimde ve diğer sanatlarda figürlerin yönleri anlamlıdır. Sol taraftan sağa harekette olan figür geleceğe işaret etmektedir, sağdan sol tarafa hareket ise geçmişe ve bilinçaltına yönelmeyi ifade edilmiştir. Küçük yaşta olan çocuklar genellikle insanları ve diğer figürleri sağ taraftan sola hareket ederek çizerler Bu da çocukların küçük yaşlarında duygulularını üzerine ve bilinçaltına yoğunlaştıklarını gösterilmektedir. Yedi yaşından sonra çocuk resimlerinde durumun tersine döndüğünü, figürleri ve insanları sol taraftan sağa doğru hareket ederek çizdiklerini görülmktedir. Bu arada çocukların yaşı ilerledikçe ve zihinsel kapasiteleri arttıkça içinde bulundukları zamanın yaşamakta oldukları ortam ve gerçeklerin geçmişte yaşadıkları olaylara göre daha fazla önem kazandığı anlamına gelmektedir. Küçük çocuklar genellikle resim yapmaya kâğıdın altından başlamaktadırlar. Çocukların yaşları ilerledikçe dış dünyaya ilgileri artmakta, resimler de aşağıdan yukarı doğru genişleme göstermekte; uzay ve perspektif kavramlarında olgunlaşmakta görünmektedir (Savaş, 2014, s. 55). Üç yaşında bir çocuk kalemi eline aldığında kâğıtta yer seçimi yapmadan rasgele resmetmeye başlarlar. Dört yaşından sonra resmettikleri bir şeyeler benzemeye başlar ve çocuk resminde yer seçmeye başladığında sağa sola ortaya ağaç ve insan resimlerini çizdiklerini de görülür. Gökyüzün ve güneş yukarı tarafta, çiçekler aşağıda toprağın (yer çizgisinin) üstüne resim edilir. Bu gelişme çocuğun kendisi ve çevresini tanımaya, kendi kararlarını almaya ve seçim yapmaya başladığını göstermektedir (Savaş, 2014, s. 54).

2.18.3.2. Üst kısmı

Sayfanın üst bölümü ışığı aydınlığı, sıcaklığı, kutsallığı, ruhsallığı iyimserliği ve hayacanlığı işaret edilmektedir Alt kısmı: Toprağı, bereketi, temeli, kökü, derinliği, hafızayı ve suyu temsil eder.

2.18.3.3. Sol tarafı

Geçmişi, arzuyu, bilinçaltını, karanlığı, dönüşü ve gerilemeyi Çağrıştırır.

2.18.3.4. Sağ taraf

Geleceği, bilinci ve hareketliliği temsil eder. Machover figürleri sol tarafa yerleştirmenin ben-merkezci bir kişiliğin, sağ tarafın ise çevre-merkezli bir kişiliğin göstergesi olduğunu savunmaktadır (Savaş, 2014, s. 54).

2.18.3.5. Orta kısmı

Oldukça önemlidir Çocuğun içinde olduğu ruh halini yansıtmaktadır. Sayfanın aşağısına çizilen küçük figürler yetersizlik, güvensizlik ve depresyonun dışavurumu anlamına göstermektedir. Orta kısım ise baba arketipinin gösterdiği insan benliğini, özünü, ilk yaratılışını ifade edilmektedir (Savaş, 2014, s. 55).

2.18.3.6. Çizgiler

Küçük yaşlarda çocukların çizimlerinde kullandıkları silik ve kesik çizgiler hassas ve kırılgan kişilik yapılarıyla ilgilidir. Şiddetle bastırılarak çizilen kalın çizgiler dürtülerin ve saldırganlık stresli ruh halinin varlığını gösterebilmektedir (Çankırılı, 2011, s. 220).

2.19. İnsan Figürünün Detayları ve Anlamları

2.19.1. Kafa

Çocuk resimlerinde kafanın normalden büyük çizilmesi halde duygusal ve sosyal iletişimde yetersizlik belirtisi olmakla birlikte kendini zekâca yaşıtlarından geri gören ve anne baba tarafından okul başarısı düşük bulunan çocuklarda görülebilmekteyiz. Normalden küçük çizilen kafa arkadaş edinmede ve insanlarla ilişki kurmada zorluk çeken, içe kapanmaya

eğimli çocuklarda görülmüştür. Kafayı büyük çizmek çocuğun beyinsel gücünün gelişmiş olmasına işarettir, aynı zamanda sosyal iletişiminin güçlü olması anlamına gelir. Lakin çocuk kafayı normal boyutundan küçük çizmiş olsa çocuğun eksiklikte ve kendini suçlu hissetmesinden kaynaklanır (Makofer, 1987, s. 60).

2.19.2. Saç

Çocukların 3 ve 4 yaşından sonra cinsiyetlerinin farkına varmaya başlarlar. İnsan resim yaparken erkeklerin saçlarını kısa, kızlarınki ise uzun çizmektedirler. Saçlar yıkanır, örülür, taranır ve çok uzadığında kesilir. Küçük çocuklar saçlarının kesilmesine razı olmazlar. Berbere götürüldüklerinde, berber koltuğuna oturmak istemezler. Sanki kendisine ait bir şeyin zorla elinden alınacakmış duygusuna kapılır. Kesilen saçlarının arkasından ağlarlar. Saç bakımı, saç örgüsü, saçın boyanması, tarama şekli, kesim şekli, uzunluğu ve kısalığı kültürlere göre değişiklik gösterebilir. Çocuğun resminde bastırarak boyadığı saçlar çocuğun fiziksel olarak daha güçlü olma arzusunu göstermektedir. Ebeveynin saçının bastırılarak boyanması otorite kurma, aile içinde söz sahibi olma isteği konusunda ipucu verebilmektedir (Çankırılı, 2011, s. 227).

2.19.3. Ağız

Çocuklar için insan figüründe yer alan en önemli organ ağızdır. Ağızda yer alan dişler ve dudaklar, dil hayati öneme sahip görevleri yerine getirilmekte sayılır. Konuşma, nefes alıp verme, yemek yeme, su içme, tat alma bu hayati görevlerin başında yer almaktadır. Eğer kalın çizgilerle belirtilmiş, dişlerin göründüğü açık bir ağızsa insanlarla konuşma isteğini; kapalı, dar, çizgi seklindeki ağız ise insanlarla ilişki kurmaktan çekindiğini gösterebilir. Kızgınlığını kötü ve küfürlü sözlerle ifade etmekte olan çocukların ağzı fazla açık çizdiği görülmektedir (Savaş, 2004, s. 59).

2.19.4. Gözler

İri, şekli belirgin, ayrıntılı resmedilen gözler aşırı gözlemciliğe ve dış dünyayla aşırı şekilde ilişki kurma isteğine, canlı ilişkilerin varlığına ifade eder. Küçük, nokta şeklinde çizilen gözler insanlarla, dış çevre ile kurulan bağın yetersiz oluşuna, çevreye karşı ilgisizliğe ve içe dönüklüğe işarettir (Altınköprü, 2003, s. 235). Bir çocuk göz resmederken genel olarak düz bakışı tercih ederler. Sağ tarafa ve sol tarafa bakan gözler özgüven

eksikliğini utangaçlığı ve yansıtmakta olabilir (Savaş, 2014, s.59). Resimde gözler açık yuvarlak bir şekilde çizilmişse görmenin önemlerde açık kullanabilir (Makofer, 1987, s. 81).

2.19.5. Burun

Burun, ben algısı ve öz güven sembolü sayılır. Şımartılan, yetenekleri abartılan, her isteği yerine getirilen çocuklar, ben algısı gerçek benin üzerinde olup kendini beğenmiş narsistik bir kişilik geliştirirler. Atalarımız bunu "burnu havada, burnu büyümüş" sözleri ile işaret etmişlerdir (Savaş, 2014, s. 60). Burun kimi yorumcular tarafından cinsellik sembolü olarak sayılmıştır. Büyük çizilen burun cinsel kimlik gelişiminin ağırlık kazandığı dönemlerde yapılan resimlerde görülebilirmiştir (Altınköprü, 2003, s. 234).

2.19.6. Kulaklar

Kulaklar genellikle boyundan önce burunla birlikte çizilmektedir. İnsan yüzüne kulak çizen bir çocuk bilinçli dinleme yapma becerisi kazanmış anlamına gelmektedir. Kulakları çizmeyen bir çocuk eleştirileri duymak istemediğini, kulakları büyük çizen bir çocuk da dinlemekten hoşlandığını göstermekte olabilir. Çocuk dinlemesini de ailede öğrenir. Eğer anne baba çocuğu adam yerine koyar, onu dinlerse, çocuk da onları dinleyecektir. Çocukların kendilerini dinlemediğinden yakınan anne babalar dinleme konusunda çocuğa iyi örnek olamayan anne babalardır (Savaş, 2014, s. 61).

2.19.7. Çene

Başın yorumu çene ile sonlandırılmalıdır. Köşeli veya geniş çizilen çene, kişinin sürekli başkalarından destek bekleme ve başkalarına güvenme ihtiyacı içinde olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir (Altınköprü, 2003, s. 235).

2.19.8. Boyun

Çocuk insan figürü resmederken 6 yaşına kadar boyun kısmını görmezden gelirler. Boyun, kafa (akıl) ile gövde (duygular) arasında irtibat sağlayan önemli bir organı sayılır. Boyun yardımı ile kafamızı sağ tarafa, sol tarafa, aşağıya, yukarıya döndüre bilinmektedir. Boynun kalın ve kısa resim yapmış ise işe veya hiç yapılmamış işe çocuğun öfkesini kontrolde sorun yaşadığını yansıtmaktadır. Abartılı şeklinde resmedilmiş boyun, akıl ile

duygular arası iletişimde yetersizlik işaretidir. Çocuklar Vahşi hayvanlar da genel olarak avını güçsüz düşürmek için boynundan yakalamaya çalışmaktadırlar. Çünkü beyinle kalp arasında kan alışverişi sağlayan ana damarlar boyunun ön kısmından geçmektedir. Halk arasında bu ana damarlara "can damarı veya şah damarı" adı verilmiştir (Savaş, 2014, s. 60-61).

2.19.9. Omuzlar ve Gövde

Çocuk resimlerinde yumuşak çizimler ve yuvarlak şeklinde olan gövde ve omuzlar insancıl özellikleri gösterirken köşeli ve sert vücut çizgileri saldırgan dürtülerin varlığına ifade eder. Sert vücut çizimleri ile resmedilen kişilerin sorunlarını fiziksel şiddet kullanarak çözdüğü görülmektedir (Bahçıvan-Saydam, 2004, s. 119).

2.19.10. Kollar

Çocuk resimlerinde iki tarafa açılan kollar insanlarla yakın ilişki kuran, sevecen çocukların çizimlerinde görülmüştür. Bazen insanlar arasında yakın ilişki kurma isteğinin bir göstergesi sayılır. Gövdeye bitişik resmedilen kollar insanlar arasında ilişki kurmada zorluk çeken çocukların resimlerinde görülmektedir. Kolların hiç resim yapmaması halde çevre ile kopuk ilişkilerin varlığına ifade edebilir. Kolsuz olarak resmedilen ebeveynin çocuk tarafından "yeterince ilgi göstermediği" şeklinde algılanabilir. Kısa resmedilen kollar belirgin arzu ve isteklerden yoksunluğu anlatabilir. Kolların, ellerin ve parmakların çiziliş şekli utangaçlık korku veya düşmanlık ve saldırganlık gibi davranışların açıklanmasında işaret edebilir (Çankırılı, 2011, s. 232-233). Erkek resimlerinde kollar ellerin alanında omzun alanından daha geniş olduğu belirlendi ve sıkı bir şekilde dururlar, bu da hareketlilik ve meraklılığa işarettir, ancak kollar eller alanında omuz tarafından daha geniş olursa, hareketlilik ve meraklılığın çocukta az olduğuna işarettir, veya sıkı ve vücutla çelişkili çizilirse, sessizlik ve sakinliğe işarettir (Makofer, 1987, s. 69). Aynı zamanda erkek vücudunda, kollar şeklin yan taraflarında yer alıp, sıkılmış iki el ile şekle sıkı ve güçlü bir şekilde basıyorsa, çocuğun işgale düşman olması ve ondan yaşadığı sorunlar yüzünden veya yaşadığı çevre yüzünden olabilir ve çoğunlukla eller sıkı bir şekilde vücuda doğru yönelmişse, kendini davranışlar aracılığıyla anlatmasından daha çok belirtiler aracılığıyla anlattığı iç kızgınlıktır (Makofer, 1987, s. 70).

2.19.11. Eller

Eller, çocukların dış dünya ile fiziksel ve duygusal iletişimini sağlayan önemli öğrenme araçlarından sayılır. Ellerin olduğundan büyük şekilde resim yapılmışsa dış dünyadan saldırganlık gördüğü ve dış dünyaya saldırgan davrandığı anlamına gelmektedir. Ellenin resmedilmemesi olduğundan küçük resmedilmiş ise ya da cebe konması özgüven eksikliğini, utangaçlığı, insanlarla iletişim kurmada yetersizliği gösterebilmektedir. Yumruk şeklindeki eller saldırganlığın bir ifade edebilir. Resmi yapan çocuklar tırnak yeme, hırsızlık, vb. durumlardan suçluluk hissediyorsa bu ellerin saklanması ya da hiç yapılmamış halde gösterebilir (Çankırılı, 2011, s. 227).

2.19.12. Parmaklar ve Tırnaklar

Çocuk resimlerinde uzun parmaklar suç ve saldırganlığa yönelik davranışlarla ilgili görülmektedir. Parmak sayısının eksik olduğu halde hırslı olmama, gelecekle ilgili hedef belirlememe anlamlarını taşırken parmak sayısının beşten fazla olması hırsızlığı ifade etmektedir (Altınköprü, 2003, s. 237). Parmak resimlerinde uzun tırnaklar saldırganlık ifadesi olarak görülmektedir. Uzun tırnakların kolektif bilinçaltındaki anlamı "saldırgan kişilik özelliği" olabilir. Çünkü kediler ailesine mensup vahşi ve evcil hayvanların savunma ve saldırı silahı pençelerindeki uzun ve keskin tırnaklardır. Dikkat ettiğinizde küçük çocuklar çok kızdıkları zaman karşısındaki çocuğa veya insana saldırdığını ve yüzünü tırnaklarıyla çizdiğini görebiliriz. Çocuk erkek vücudunun parmaklarını daha çok pençelere benzer çizerse, işgale karşı olduğuna işaretini vermektedir (Melike, 2000, s. 286).

2.19.13. Bacaklar

Bacakların resim de yapılması kişinin var olmak için başkalarının desteğine ihtiyacı olduğuna anlamına gelmektedir. Bacakların sağlam ve dengeli olarak çizilmişse resim de özgürlüğünü bir ifade olarak yorumlanabilir (Bahçıvan-Saydam, 2004, s. 120).

2.19.14. Ayaklar

Çocuk resimlerinde ayakların resmedilmiş şekli bir özgüven ölçüsüne ifade etmektedir. Çizgi şeklinde çok zayıf ayaklar aileye bağımlılığı ve öz güven eksikliğini ifade ederken, kalın çizgiler ise yuvarlak ve oval şekillerinde gösterilen ayaklar da öz güveni sorumlu ve

bağımsız kişiliği işaretine veya anlamına gelmektedir. Sol tarafa dönük resmedilen ayakuçları geleceğe yönelmenin ve kendine hedef belirlemenin göstergesine olarak algılanabilir. Sağ tarafa dönük çizilen ayakuçları kişinin geçmişe, çocukluk yıllarına dönük yaşadıklarını işaret etmektedir (Çankırılı, 2011, s. 234-236).

2.19.15. Göbek

Karın kısmında resmedilen bir nokta ya da küçük bir yuvarlak göbeği işaret etmektedir. Çocuklara yuvarlağın ne olduğu sorulduğunda "düğme veya düğmeler" cevabını vermektedirler. İlk düğme, bilinçaltında, göbek kordonunu işaret etmektedir. Göbek kordonu vasıtasıyla anneye bağlanan embriyo annenin kanıyla beslenmekte ve gelişmektedir. Doğumla birlikte çocuğun göbek kordonu kesilerek anne ile olan fiziksel bağ sona ermekte; ancak karın bölgesinde kalıcı bir iz bırakmaktadır. Bir çocuk altı yaşından sonra insan figüründe göbek resmetmeye devam ederse, bu çocuğun anneye bağımlı, yardım almaya devam eden bir çocuk olduğu anlamına gelmektedir. Erken yaşlardan itibaren çocuklar aslında anne yardımına gerek duymadan kendi ihtiyaçlarını kendi çabasıyla karşılama becerisi kazanabilmektedir (Savaş, 2014, s. 65).

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, savaşın çocuk resimlerine yansıması, araştırma nicel deneysel yöntemi ile araştırılmıştır. Araştırma Iraklı çocukların Ankara'da eğitim gördükleri Özel Ecyal Ninova Uluslararası İlk ve Orta okulu ile Özel Irak Hammurabi Milletlerarası İlkokulu okullarındaki 6-13 yaş grubundaki çocukların resim çalışmalarındaki savaşın etkisinin yaş, cinsiyet ve sosyoekonomik düzey değişkenleri açısından farklılıkları da incelenmiştir. Araştırmaya başlamadan önce alan araştırması için adı geçen kurumlarla ön görüşmeler yapılmış ve özel izinler alınmıştır. Süreç aynı anda verilerin kodlanmasını ve kategorilerin oluşturulmasını da sağlamaktadır. Toplam 100 resim arasından uzman görüşlerine dayanarak 43 resim seçilmiş ve bu resimler değerlendirmeye alınmıştır. Bu öğrencilerin kesin etkilerine bu okulda eğitim gören Iraklı çocukların resimlerindeki savaşın etkilerinin gözlemlenip incelemesi amacıyla gerçekleşecektir.

Bu araştırma deneysel yöntem özelliklerini barındırmıştır. Araştırmanın uygulama aşamasında deneysel yöntem kullanılmıştır. Bu nedenle araştırmanın nicel bir araştırma olduğu ve tam deneysel yöntemi içerdiği söylenebilir. Deneysel yöntemin birçok çeşidi vardır. Bilimsel değeri en yüksek olan tam deneysel yöntem, denenmek istenen değişken sayısı ve düzeyine göre uygulanan deneysel yöntem, denemede kullanılan grup sayısı ile değişkenlerin kontrolünde kullanılan deneysel yöntem ve yarı deneysel yöntem bunlardan bazılarıdır (Çepni, 2007, s. 82).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini, Ankara ilinde okumakta olan farklı yaş guruplarındaki Iraklı 43 çocuktan oluşmaktandır. Araştırmanın örneklemeni Özel Ecyal Ninova Uluslararası ile ve Orta okul ile Özel Irak Hammurabi Milletlerarası ilk okulunda okumakta olan 6-13 yaş gurubundaki 43 çocuk oluşturmaktadır.

3.3. Veri toplama araçları :

Araştırma kapsamında açık uçlu sorudan oluşan kişisel bilgi formu ve örnek resimleri veri toplama araçlar olarak belirlenmiştir.

3.4. Veriler ve Toplanması

Araştırmada kullanılmak üzere çocukların yaş, cinsiyet vb. bilgilerini içeren kişisel bilgi formları araştırmacı tarafından hazırlanmış ve uygulamalardan bir hafta önce örneklem gurubuna dahil edilen çocukların ailelerine gönderilmiştir. Uygulama öncesinde çalışmanın örneklemini oluşturan çocukların aileleri ile görüşülmüş, uygulamanın yapılacağı gün ve saat kararlaştırılmıştır. Uygulamada her çocuğa bir adet resim kâğıdı ve pastel boya seti verilmiştir. Uygulama boyutunda her çocuktan malzemeleri kullanarak Irak'ın durumu ile ilgili resim yapması istenmiştir. Uygulama süresi boyunca yapmak istedikleri resimlerin konu seçimleri kendilerine bırakılmış ve çocuklara "Ülkenizle ilgili istediğiniz bir resmi yapın!" yönergesi verilmiştir. Resimler araştırmacı ve uzmanlar tarafından değerlendirilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Örnekleme alınan çocukların uygulama süreci tamamlandıktan sonra her çocuğun çizmiş olduğu resimler tek tek incelenmiştir. Ayrıca 6-13 yaş çocukların resimlerinde kullandıkları resim ile cinsiyet değişkeni arasında fark olup olmadığı analiz edilmiştir.

,

Tablo 1 *Öğrencilerin Kodlarına Göre Dağılımı*

Öğrenci kodları	Yaşı	Kaçıncı sınıfta olduğu	Hangi okulun öğrencisi olduğu	Irak'ın hangi şehirden olduğunu	Cinsiyeti
Ö1	6	Birinci	Hammurabi	Musul	Kız
Ö2	6	Birinci	Ecyan ninova	Kerkük	Kız
Ö3	7	İkinci	Ecyan ninova	Diyale	Kız
Ö4	7	İkinci	Hammurabi	Salahattin	Kız
Ö5	8	Üçüncü	Hammurabi	Musul	Kız
Ö6	8	Üçüncü	Hammurabi	Musul	Kız
Ö7	8	Üçüncü	Ecyal ninova	Musul	Kız
Ö8	8	Üçüncü	Ecyal ninova	Anbar	Kız
Ö9	9	Dördüncü	Hammurabi	Kerkük	Kız
Ö10	9	Dördüncü	Hammurabi	Musul	Kız
Ö11	9	Dördüncü	Ecyal ninova	Musul	Kız
Ö12	10	Beşinci	Ecyal ninova	Anbar	Kız
Ö13	10	Beşinci	Hammurabi	Salahattin	Kız
Ö14	10	Beşinci	Ecyal ninova	Diyale	Kız
Ö15	11	Altıncı	Ecyal ninova	Musul	Kız
Ö16	11	Altıncı	Hammurabi	Salahattin	Kız
Ö17	12	Yedinci	Hammurabi	Anbar	Kız
Ö18	13	Sekizinci	Hammurabi	Kerkük	Kız
Ö19	6	Birinci	Hammurabi	Musul	Erkek
Ö20	6	Birinci	Ecyal ninova	Musul	Erkek
Ö21	7	İkinci	Ecyal ninova	Kerkük	Erkek
Ö22	7	İkinci	Hammurabi	Kerkük	Erkek
Ö23	8	Üçüncü	Ecyal ninova	Musul	Erkek
Ö24	8	Üçüncü	Hammurabi	Diyale	Erkek
Ö25	8	Üçüncü	Ecyal ninova	Diyale	Erkek

Ö26	9	Dördüncü	Hammurabi	Musul	Erkek
Ö27	9	Dördüncü	Ecyal ninova	Kerkük	Erkek
Ö28	9	Dördüncü	Hammurabi	Musul	Erkek
Ö29	10	Beşinci	Ecyal ninova	Kerkük	Erkek
Ö30	10	Beşinci	Hammurabi	Musul	Erkek
Ö31	10	Beşinci	Ecyal ninova	Salahattin	Erkek
Ö32	11	Altıncı	Ecyal ninova	Salahattin	Erkek
Ö33	11	Altıncı	Hammurabi	Salahattin	Erkek
Ö34	11	Altıncı	Ecyal ninova	Kerkük	Erkek
Ö35	11	Altıncı	Ecyal ninova	Musul	Erkek
Ö36	12	Yedinci	Ecyal ninova	Kerkük	Erkek
Ö37	12	Yedinci	Hammurabi	Salahattin	Erkek
Ö38	12	Yedinci	Hammurabi	Musul	Erkek
Ö39	12	Yedinci	Ecyal ninova	Kerkük	Erkek
Ö40	13	Sekizinci	Ecyal ninova	Musul	Erkek
Ö41	13	Sekizinci	Ecyal ninova	Musul	Erkek
Ö42	13	Sekizinci	Hammurabi	Musul	Erkek
Ö43	13	Sekizinci	Ecyal ninova	Musul	Erkek

Tablo 1'de Iraklı öğrencilerin kodları açıklanmıştır. Öğrencilerin yaşları, kaçıncı sınıfta, hangi okuldan olduğunu, Irak'ın hangi şehirden geldikleri ve cinsiyetleri belirtilmiştir.

Tablo 2

Öğrencilerin Okullarına Göre Dağılımı

Okullar	n	%
Özel Ecyal Ninova Uluslararası ilk ve Orta Okulu	23	53.48
Özel Irak Hammurabi Milletlerarası ilk ve orta okulu	20	46.51
Toplam	43	100

Tablo 2'de Iraklı öğrencilerin okudukları okullara göre açıklanmıştır. Öğrencilerin iki farklı okula devam etmekte oldukları gösterilmiştir.

Tablo 3

Öğrencilerin Cinsiyetine Göre Dağılımı

Cinsiyeti	N	%
Erkek	25	58.13
Kız	18	42.86
Toplam	43	100

Tablo 3' te görüldüğü üzere örneklem grubuna dahil edilen öğrencilerden 25' si (%58) erkek ve 18' i (%42) kız öğrencidir. Bu tabloya göre örnekleme dahil edilen öğrencilerin çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır.

Tablo 4

Öğrencilerin yaşlarına Göre Dağılımı

Yaş	Kız	Erkek	N	%
6	2	2	4	10.71
7	2	2	4	10.71
8	4	3	7	16.27
9	3	3	6	13.95
10	3	3	6	13.95
11	2	4	6	13.95
12	1	4	5	11.62
13	1	4	5	11.62
Toplam	18	25	43	100

Tablo 4' te Katılımcı öğrencilerin yaş dağılımına bakıldığında altı yaş ve on üç yaş ile oluşmaktadır.

Tablo 5

Öğrencilerin sınıflarına Göre Dağılımı

Sınıf		Kız	Erkek	%
			N	
Birinci	2	2	4	10.71
İkinci	2	2	4	10.71
Üçüncü	4	3	7	16.27
Dördüncü	3	3	6	13.95
Beşinci	3	3	6	13.95
Altıncı	2	4	6	13.95
Yedinci	1	4	5	11.62

Sekizinci	1	4	5	11.62
Toplam		18	25 43	100

Tablo 5' te Katılımcı öğrencilerin görüldüğü üzere sınıflarına göre dağılım yapılmıştır. Öğrenciler birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar oluşmaktadır. Ve her sınıfta kaç öğrenci olduğu belirtilmiştir.

Tablo 6

Geldikleri İllere Göre Öğrencilerin Dağılımı

İl	N	%
Musul	19	44.18
Kerkük	10	23.25
Salahattin	**7**	16.27
Diyale	4	9.30
Anbar	3	6.97
Toplam	43	100

Tablo 6' da Katılımcı öğrenciler Türkiye'ye Irak'ın farklı illerinden gelmektedir. Öğrencilerin geldikleri illere göre dağılımı yukardaki tabloda sunulmaktadır.

BÖLÜM IV

BULGU VE YORUMLAR

Bu araştırmada 2014'den sonra Irak'ta DEAŞ savaşından yana yapılmıştır. Birçok sayıda insanın ölümüne neden olan, Ankara'da yaşayan Iraklı çocukların yaptıkları resimler savaşla ne derecede etkili olduklarını belirlemek amacıyla yapılan çalışmadan elde edilen bulgular ve yorumları aşağıda sunulmuştur. Araştırma Ankara ilinde farklı öğretim düzeylerinde okulda devam eden 6-13 yaş arasındaki 43 Iraklı çocuğa ait 43 adet resim çalışmasının tanımlanması ve analiz edinmesi sonuçlandırılmıştır.

Çocuk resimlerinin özellik ve gelişme aşamalarından bu sonuçlara ulaşılabilir.

1. Çocukların resimlerinde kendi gördüklerini, yaşadıklarını ve hissettiklerini bu çizimlerle anlattıkları görülmüştür.

2. Çocukların resimleri farklı aşamalara geçmektedir.

3. Çocuk resimlerinde her çocuğun ya da her yaş grubun durumuna göre araştırılması söz konusudur.

4. Çocuklar resimlerinde kullandıkları veya seçtikleri renkler aslında onların psikolojik durumlarını yansımaktadır.

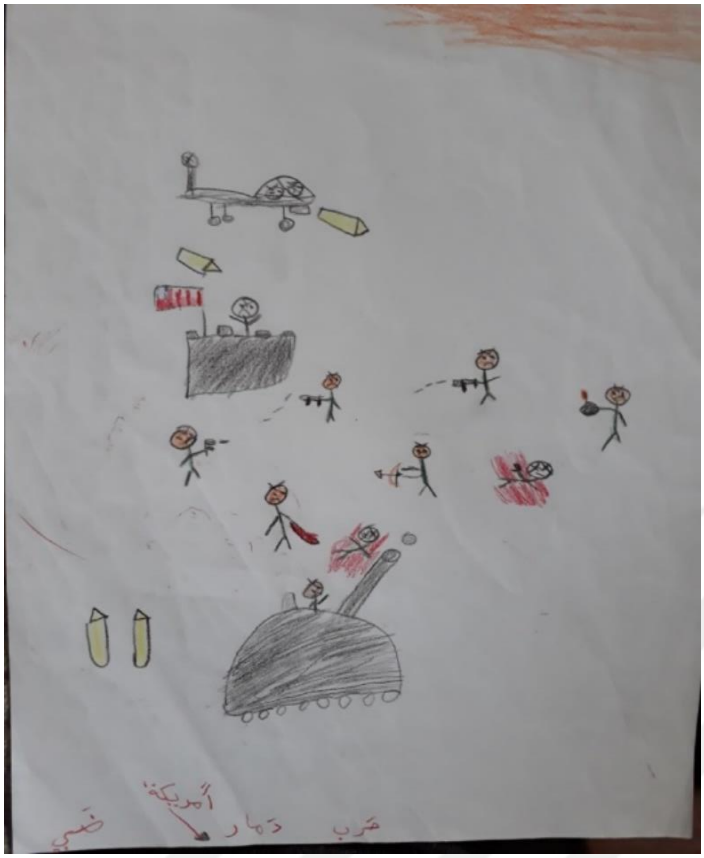
5. Sosyal olan çocuk resimlerindeki kararlılık eğilimleri çizimlerinde de kendini göstermektedir. Bunu kullandığı renklerle de göstermektedir..

6. Resim çocuğun içindekilerin anlatma molası olarak görülmelidir.

7. Çocuk resimleri aslında çocuğun içindeki ve rahatsızlıklarını anlatmak için kullandığı bir enstrümanıdır. İçlerinde olup biten her şeyi çizip anlatarak resimlerde içini dökme özgürlüğüne sahiptir.

8. Çocuk gördüğünden çok bildiklerini çizer.

4.1.1. 6 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri

Şekil 15. 6 yaşındaki kız öğrenci, 6KÖ1

Resmin analizi: Bu resimde Irak ordusunu ile DEAŞ arasındaki savaş ortamı çizilmiştir. Resmin ortada ABD bayraklı bir kule görülmektedir, DEAŞ'ı yönetenin ABD olduğunu vurgulamak için alt tarafta da Arapçada (savaş, ABD) yazısı yer almaktadır.

Resmin yorumu: Bu resimde yer alan figürlerin ellerinde silahlarıyla bir savaş ortamı çizilmiştir. Figürlerin yüzlerinde savaş izleri görülmektedir. Resimde olan insanlar tankların ve mermilerin gölgesinde bir sahnede canlandırılmıştır. Resimde savaşı vurgulama için ayrıca alt kısımda Arapça savaş ve ABD bir yazı bulunmaktadır. Resimde kullanılan turuncu renk bu çocuğun ümit içinde olduğu gerçeği yanında sarı renkle çevreye karşı duygularını gizlediği, kırmızı renklerde ise saldırganlık ve depresyonda olduğu ve siyah renklerde keder anlatmaya çalıştığı görülmektedir. (Resim-1)

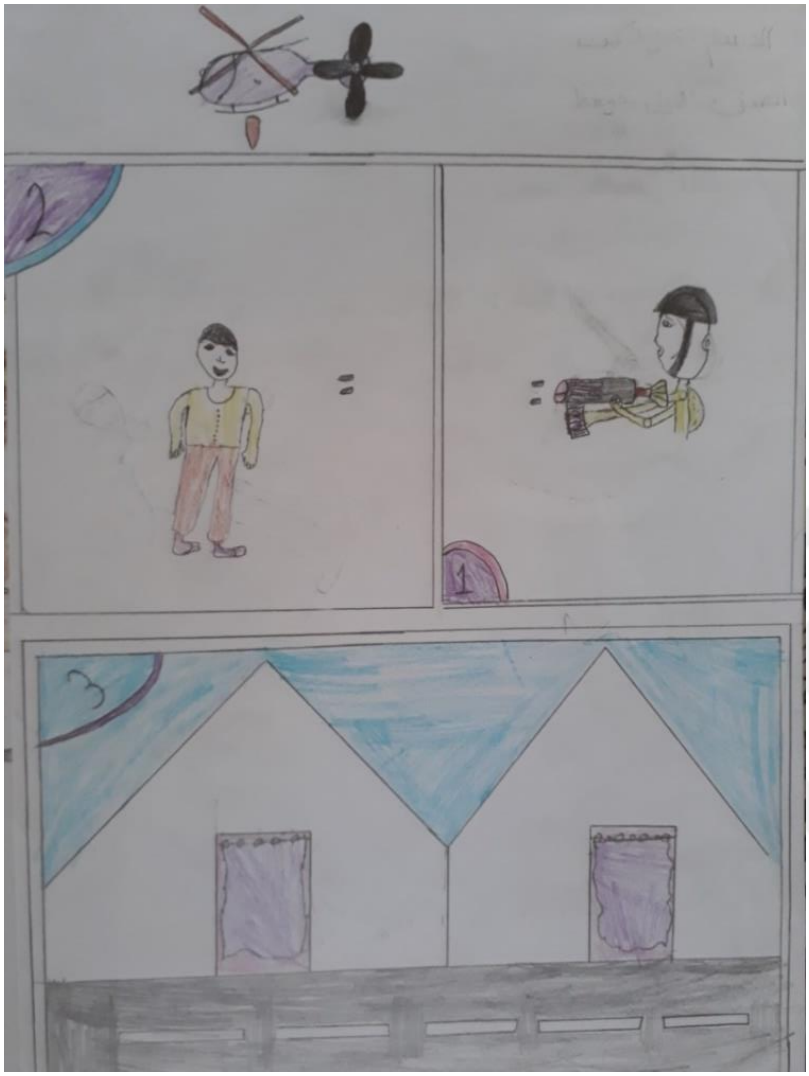

Şekil 16. 6 yaşındaki kız öğrenci, 6KÖ2

Resmin analizi: Bu resimde güneş görülmemektedir bu da şiddetin bir göstergesidir bulutlar siyah renktedir sıkıntısının bir belirtisi olarak kesik kesik göstermiştir. Burada öğrencimiz gayet açık ve net olan resmini bizimle paylaşmış, resmin sağ tarafında DEAŞ'a ait bir tank yer almaktadır tanktan sivil evlere doğru bir füze attığını görülmektedir üst tarafta ise Amerika Birleşik Devletleri'ne ait bir savaş uçağı seyir halindedir.

Resmin yorumu: Resmin sol tarafında yer alan evde çatı turuncu renkte olup bacasız çizilmiştir. Çocuk için ev güvenliğini yaşamın görüntüsüdür. Bu resimde evren ortamının olmadığını anlamaktayız. Evin kapısı bulunmamaktadır bu da dış dünya ile bağlantılarını olmadığının bir göstergesidir. Ayrıca pencereler küçük çizilmiş ve dört bölümü bir evin içerisinde yer almaktadır. Pencereler aslında çocuğun dünyaya açılan gözleri olup onun bilinçaltını yansıtmaktadır. Resimde ağırlıklı olarak yeşil renk kullanılmıştır. Bu da çocuğun güvenlik hissine ihtiyacı olduğu gerçeği yanında turuncu renklerde geleceklere ilgili ümidinin olmadığının olduğu anlaştırılmaktadır. Siyah renk kederi bu resimde anlatmaktadır. (Resim-2)

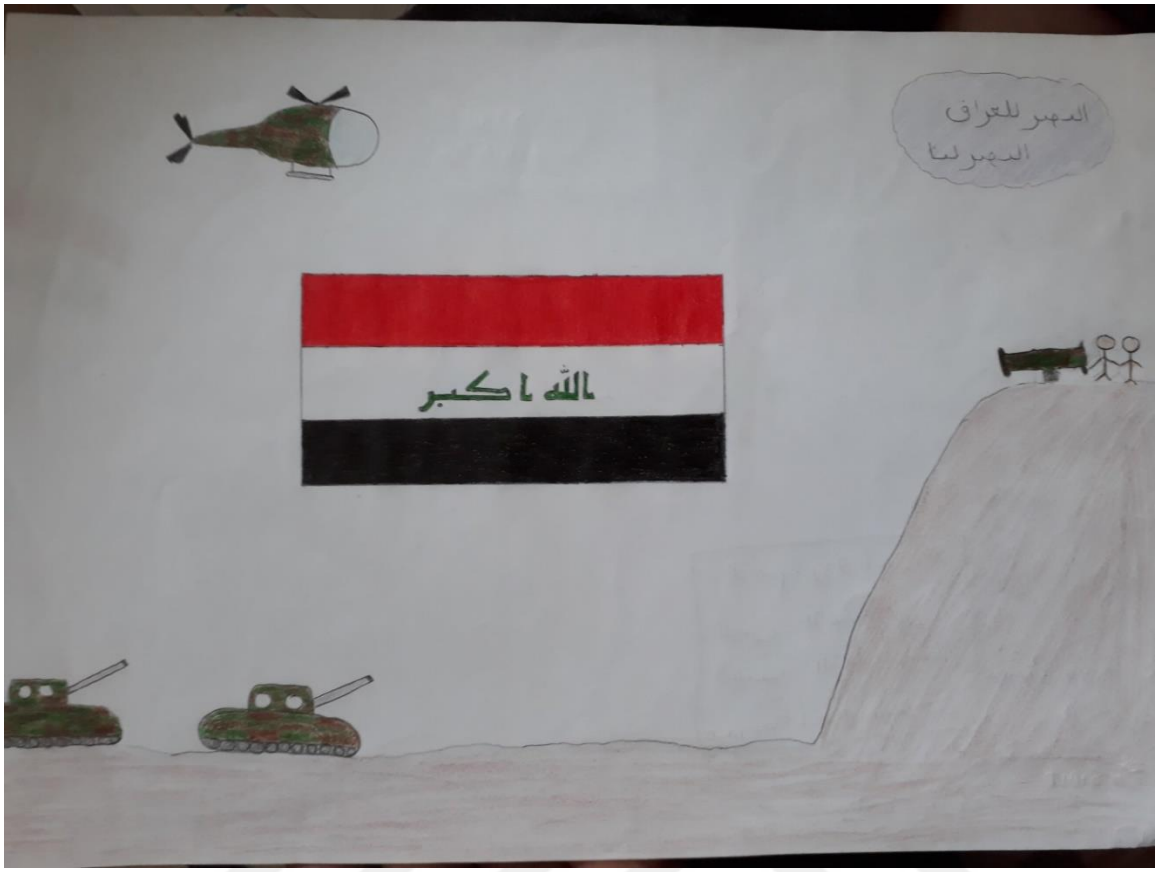
4.1.2. 7 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri

Şekil 17. 7 yaşındaki kız öğrenci, 7KÖ3

Resmin analizi: Resimde iki insan figürü bir helikopter ve iki çadır yer almaktadır.

Resmin yorumu: Yukarıdaki resim bir kız çocuğu tarafından yapılmıştır. Resmin alt kısmında yer alan çadırların kapılarının kapalı olması dış dünyaya kapalı olduğunu bize anlatmaktadır. Yere çizilmiş kesik yatay çizgiler ise kaygı ve güvensizliği pekişirken yoldaki figürde kulaksız çizilmiş olup hakarete ve kötülüklere kulakları çizilerek baş kaldırmıştır. Resimde kullanılan mavi renk bu çocuğun huzur aradığını bize anlatmaktadır. Siyah renkte matemde olduğunu mor renkle ise anne ve babasını şevketine ihtiyacı olduğu. Kahverengi ile depresyonda olup ilgiye ihtiyacı olduğunu gerektiğini bize pekiştirmiştir. (Resim-3)

Şekil 18. 7 yaşındaki kız öğrenci, 7KÖ4

Resmin analizi: Resmin ortasında bir Irak bayrağı, tanklar, helikopter ve tepede insan figürleri yer almaktadır.

Resmin yorumu: Resmin ortasında bir Irak bayrağı yer almakta olup bugünü anlatmaktadır. Sağ tarafta çizilen insan figürlerinin küçük ve cin ali. gibi çizilmesi de depresif özelliklerin artısını bize anlatmaktadır. Yatay çizgilerle de huzur ve sakinlik beklentileri söz konusudur. Bu düşünceyi "zafer Irağın, zafer bizim" sözleriyle pekiştirmiştir. Bu resimde kahverengiyle çizilen alandan konuşma ihtiyacı yanında yeşil renkle güven hissi ihtiyacına ile de ruhsal olarak sıkıntılar anlatılmak istenmiştir. (Resim-4)

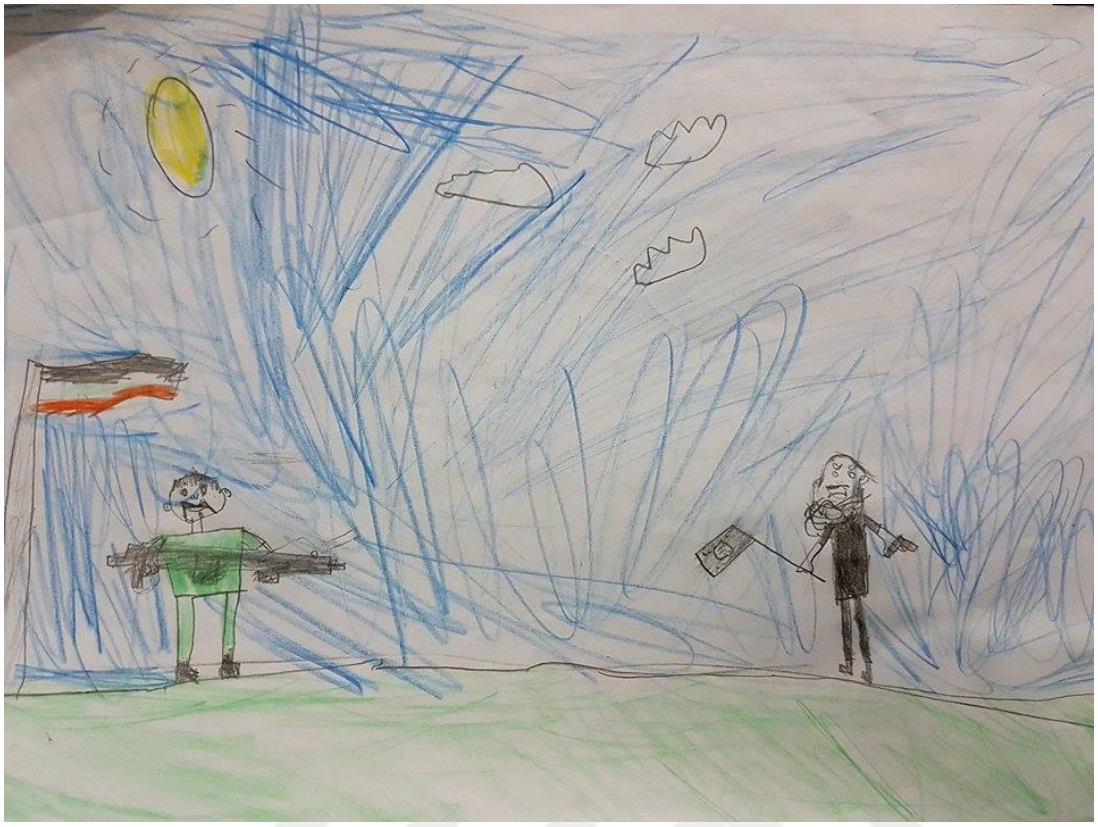
4.1.3. 8 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri

Şekil 19. 8 yaşındaki kız öğrenci, 8KÖ5

Resmin analizi: Yukardaki resim savaş ortamın göstermektedir sol tarafta görülen Irak bayrağı ve yanında Irak askeri güçlerle ve sağ tarafta DEAŞ'li çetelerinden bir asker yer almaktadır. Bu resimde Irak askerleri kendi bayraklarına sahip çıkmakta görülmektedir. Resimde Irak bayrağı yüksekte çizilmiştir, bayrağın direğini de çok kalın şekilde yapılmıştır.

Resmin yorumu: Savaş ortamının anlatıldığı bu resimde savaşın içinde yer alan insan figürleri çizilmiştir. Resmin üst kısmında bulutlar resmi yapan kızın aile fertlerini temsil ederken figürlerin tırnakların gösterilmesi saldırganlık işareti olup kulakları çizilmemiştir, her türlü olaylara kulaklarını kapamış bu insanların gövdeleri köşeli olması bu saldırgan duyguların bir işaretidir: figürlerdeki düğmede ve sosyal uyumsuzluk belirtisidir. Bu resimde kahverengi renk ile çocuk korunmaya ihtiyaç olduğunu bize anlatırken, siyah ile matemde olduğu gerçeğini bize yansıtmaktadır. Aslında mavi renkle huzuru aradığı, kırmızı renkle de kaygı ve duygusal açıdan sıkıntıda olduğu anlatmak istenmiştir. (Resim-5)

Şekil 20. 8 yaşındaki kız öğrenci, 8KÖ6

Resmin analizi: Bu resimde karşılıkta olan savaşan iki insan figürü yer almaktadır Irak bayrağı da sol tarafta yer almıştır. Ve sol üst tarafta sarı renkte çizilmiş güneş şekli görülmektedir.

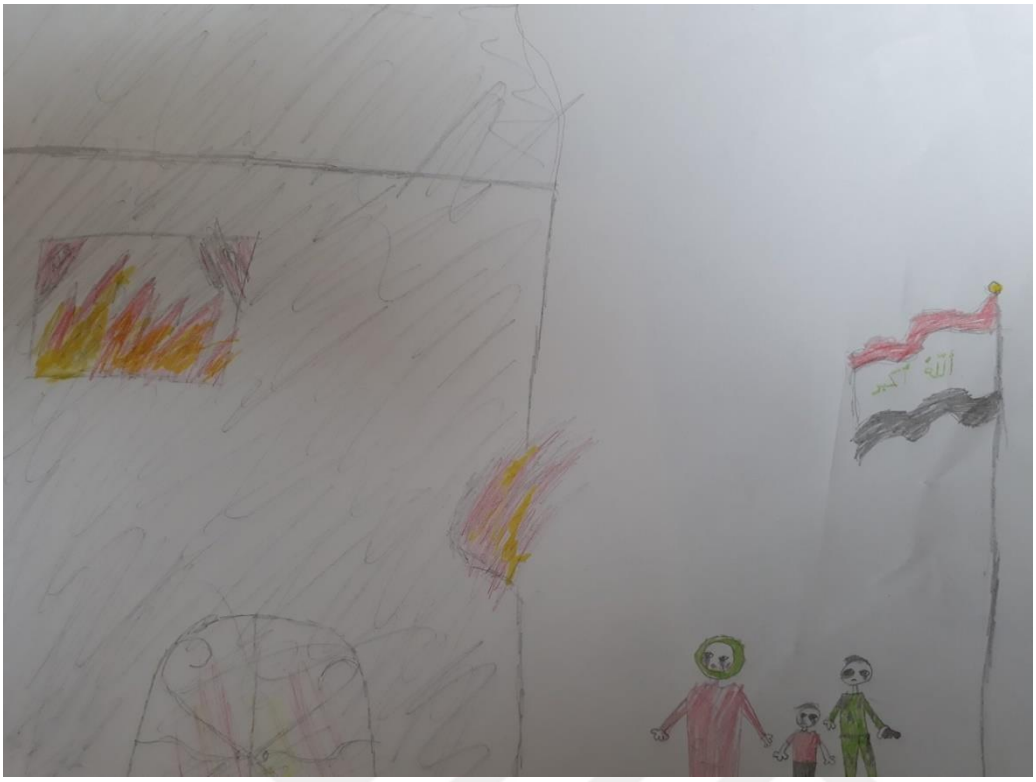
Resmin yorumu: Resimde yer alan figürlerde gövdeler köşeli olup saldırganlıkla özdeştirilmiştir. Kararsız olarak çizgilerin arka plandaki çizgilerde saldırganlık dürtüleri yanında dış dünya ile bağlantısını kopup olduğunu mesajını verirken. Çizilen bulut bu çocuğun ailesindeki fertlerini temsil etmektedir. Sol tarafta yer alan güneş motifi anneyle özleşirken güneşte hiçbir şekil yer almamaktadır. (Göz, kulak, ağız vb.) bu da içindeki sıkıntılarını bir yansıtması olarak karşımıza çizilmekte olup resmin sol tarafında ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Aslında dış dünyaya karşı bir bilinçaltı ve karanlık düşünceler karşısında açıklanabilir. Resimde ağırlıklı olarak sarı rengin kullanılması bu ümidi desteklerken yerdeki kırmızı ile şiddet mavi ile hüzün anlatılmıştır. (Resim-6)

Şekil 21. 8 yaşındaki kız öğrenci, 8KÖ*7*

Resmin analizi: Bu resimde, DEAŞ'ın çocukları uzak bir yerlere götürüp onları küçük yaşlarında DEAŞ için yetiştirilip asker yaptırmaları anlatılmak istenmiştir. Resmin Sağ tarafında uçak, tank ve güneş figürü yer almaktadır.

Resmin yorumu: Resimdeki ağaçlar yapraklarını dökmekte olup geçmiş ve gelecekle ilgili hayallerin yok olduğunu ve aynı zamanda (ağaç anneyi temsil eder) annelerinden uzaklaşmalarının üzüntüsü içinde olmalarının yanında karamsarlık ve ölüm bize anlatılmaktadır. Sarı renkte çizilen güneşte bu düşünceyi pekiştirmektedir .Resimde yer alan güneşte ağız ve burunun çizilmemiş olmasında bu iletişimsizliğin ve sıkıntıların habercisi olarak karşımıza çıkmaktadır Resimde figürlerde kulak genellikle çizilmemiştir Bu da savaşla ilgili seslerini duymamak isteğinin bir göstergesidir. Resimde ağırlıklı olarak kahverengi kullanılmıştır. Bu da bu çocuğun sevgi ve ilgiye ihtiyaç duyduğu ve yeşil ile kendini güvende hissetmek istediğini sarıyla çevreyle olan duygularını gizlediği, mavi ile huzur istediği, kırmızı ile de ruhsal açıdan sıkıntıda olduğu mesajını bize vermektedir. (Resim-7)

Şekil 22. 8 yaşındaki kız öğrenci, 8KÖ8

Resmin analizi: Bu resimde yanan bir ev ile ona bakan anne; iki çocuğu ve Irak bayrağı çizilmiştir.

Resmin yorumu: Resmin sol tarafının büyük bir kısmını kaplayan ev ile çocuğun güven duygusunun yok olduğunu ve geçmişteki arzularının karanlığa dönüştüğünü bize anlatmaktadır. Bu evde yer alan pencere ile de mahremiyetlerinin kalmadığını göstermektedir. Resmin sol tarafında çizilmiş olan anne ve çocuk figürlerinin de gövdelerin köşeli çizilmiş olması saldırganlık dürtüleri bize anlatırken iki figürde de bacak ve ayaklar çizilmemiştir. Bu da çocuğun karşılaştığı güçlükler ile ruh dünyasındaki çatışmaların dışa yansımalarıdır. Bu figürlerde kulaklar yoktur, böylece duymak istemediği hakaret ve şiddeti çocuk reddetmektedir. Bayrak içindeki ümidi sembolize etmektedir. Resimde kullanılan sarı renk bu çocuğun çevresi ile olan duygularını gizlemeye çalıştığını bize anlatırken kırmızı renkle sıkıntı içinde olduğunu yeşil ile de güvenlik hissine ihtiyaç duyduğu anlatılmaya çalışılmıştır. (Resim-8)

4.1.4. 9 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri

Şekil 23. 9 yaşındaki kız öğrenci, 9KÖ9

Resmin analizi: Bu resimde siyah renkle üzülmüş üç kız başı yanında resmin sağ tarafında elinde oyuncağıyla bir kız figürü yer almaktadır. Renkli harflerle yazdığı alanda ise okula olan özlemi dile getirmektedir.

Resmin analizi: Resmin sol tarafında yer alan geçmişi anlatan alanda başlar siyah renkle çizilmiş olup gözler kısık ve göz bebeği olmadan çizilmiştir. Bu da ise donuk ve sıkıntılı bir ruh haline anlatırken ağızları ile aslında mutsuzluğunu anlatmak isterken ifadesindeki yetersizliği ve zorluklarını bize anlatmaktadır. Sağ tarafta yer alan kız figürü ise çok mutsuz ve kederlidir. Gelecekle de ilgili ümitsizlikleri de söz konusudur. Aslında diğer alanda kullandığı şekil ve harflerle okul ve gelecek ilgili özlemelerini de geride kaldığını bize anlatmak istemiştir. (Resim-9)

Şekil 24. 9 yaşındaki kız öğrenci, 9KÖ10

Resmin analizi: Resimde bilgilerle dolu olan kitaplardan yapılmış bir tank ve tankın üzerinde üç kişi yer almaktadır. Bu kişilerinde elinde kitapları olup tankın tüfeği olarak ta bir kalem çizmiştir. Tankın önünde ise simsiyah giyinen bir korkak terörist çizilmiştir korkusunda silahı tankın tersine çevirdiğini gösterilmektedir, resimde Arapça dilinde sağ üst kısmında cümlede de biz ilim ile sizlerle savaşırız yazmaktadır.

Resmin yorumu: Resimde sağdan sola doğru bir hareket söz konusudur. Gerçeğe ve geleceğe yönelmeyi temsil etmektedir. Resimde ilim ve bilgi ile karanlık taassupların yok edileceği inanca hakimdir. Resimde ağırlıklı olarak yeşil rengin kullanılması bu çocuğun kendini güvende hissetme arzusu içinde olduğunu bize anlatmaktadır. Siyah renk ise karamsarlığı anlatmaktadır. (Resim-10)

Şekil 25. 9 yaşındaki kız öğrenci, 9KÖ11

Resmin analizi: Resimde savaş ortamı yansıtılmaya çalışılmıştır. Karşılıklı savaşan askerler ağaçlar ve helikopter çizilmiştir.

Resmin yorumu: Resimde küçük olarak figürlerden çocuğun kendisine olan öz güvenin eksikliğini anlatmaktadır resmin sağ tarafında yer alan çalı şeklindeki ağaç figürleri aileyi temsil ederken meyvesiz ve yapraksız olması da karamsarlığı ve ölümü temsil etmektedir. Resimde ağırlıklı olarak yeşil rengin yer alması çocuktaki güven duygusunun isteğine ve turuncu renk ile içindeki ümide, mavi ise huzur arayışına işaret etmektedir. (Resim 11)

4.1.5. 10 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri

Şekil 26. 10 yaşındaki kız öğrenci, 10KÖ12

Resmin analizi: Resmin orta kısmında bir el figürü yer almakta olup bu el Irak bayrağıyla şekillendirmiştir. DEAŞ'li teröristleri yumruğuyla ezmektedir.

Resmin yorumu: Yukarıdaki resim bir kız çocuğu tarafından yapılmıştır. Resmin ortası günümüzü yansıtmaktadır. Elin yönü sol tarafa doğru çizilmiştir. Bu da geçmişteki arzuları ve bilinçaltında DEAŞli teröristleri yok etmek arzusunu pekiştirmektedir. Sarı renkle iç huzur ve mavi ile de sakinlik arayışı içinde olmak istediğini bize anlatmaya çalışmaktadır. (Resm-12)

Şekil 27. 10 yaşındaki kız öğrenci, 10KÖ13

Resmin analizi: Resimde Irak okulu önünde tank ve insan figürleri yer almaktadır.

Resmin yorumu: Resimde okul olarak çizilen (şehitler okulu) okul resmi yapan çocuğun bu günkü ruh durumunu sembolize etmektedir. Resmin sağ tarafında ise çevre merkezli bir kişilik sergilenmektedir. Resimde yer alan figürlerde eller ve ayaklar çizilmemiştir. Bu da güven duygusundan yokluğun işareti olup boyun bölgesinin çizilmemesi de çocuğun savaşa karşı öfkesini göstermektedir. Kulakların çizilmemesi de hakarete maruz kaldığının bir belirtisidir. Bu resimde mor ile resmedilen ev figürü ile ruhsal açıdan sıkıntıda olduğu mesajı verilmektedir. Kahverengi ile sevgi özlemi çektiği mavi renk ile huzur istediği kırmızı renkle de depresyon halinin devam ettiği sarı ile de duyularını gizlemeye çalıştığını anlatmaktadır. (Resim-13)

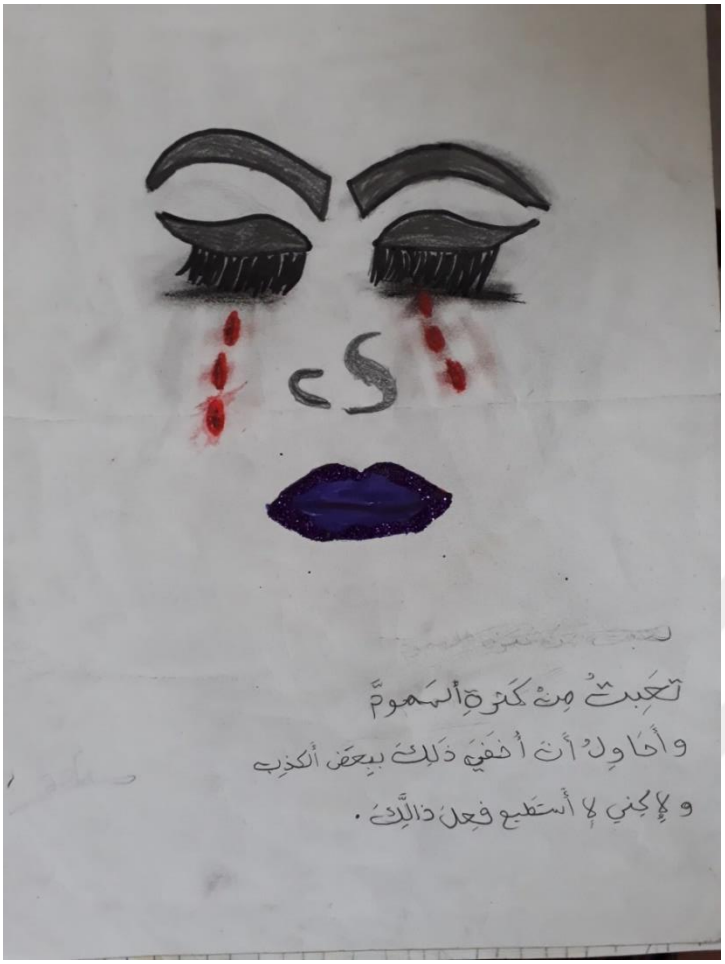

Şekil 28. 10 yaşındaki kız öğrenci, 10KÖ14

Resmin analizi: Resmin sol tarafında bir ev ile evin arka planda yıkık evler ön planda ise elinde oyuncağı olan ağlayan bir kız figürü ve başlarını öne eğmiş çiçekler yer almaktadır. (Resimde ölen kalpler yazmaktadır)

Resmin yorumu: Resmin sol tarafında yer alan ev figürün de siyah, kırmızı ve kahverenginin yer aldığı görülmektedir. Bu renkler de acı keder, saldırganlık ve öfke anlatılmakta olup çocuğun bilinçaltında. Aslında bir evinin olduğu fakat bu evde artık kapısı olmayan ve pencereleri parçalanmış mahremiyetlerinin kalmadığı vurgulanmıştır. Kapı ise dış dünya ile ilişkilerinin kapalı olduğu ve evin çatısının olmaması da güvenin olmadığının fikrine bize vermektedir. Siyah bulutlar çocuktaki bu depresyon halini bize anlatırken çocuk kendisini sağ tarafta resmederken aslında gelecekle ilgili sıkıntılarına da dikkat çekmektedir. Bu resimde çiçeklerin de başları öne eğik olup bu sıkıntı kahverengi ile anlatılmak istenmiştir. Aslında çocuk kullandığı renklerle sevgiye ve ilgiye özlem içinde olduğu sarı renkle iç huzuru aradığı mesajı verilmeye çalışılmaktadır. (Resim-14)

4.1.6. 11 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri

Şekil 29. 11 yaşındaki kız öğrenci, 11KÖ15

Resmin analizi: Bu resimde üzgün kız figürü yer almakta olup üzgün olarak göz yaşının yerine kanlı göz yaşlar göstermektedir. Alt kısımda hüznünü anlatan Arapça kelimeler de ve Gamların çokluğundan yoruldum. Ve onu bazı yalanlarla saklamaya çalışıyorum. Ama ben onu yapamıyorum sözleri yer almaktadır.

Resmin yorumu: Resimde siyah olarak ve gözleri kapalı bir kız figürü çizilmiş olup acı ve keder içinde tüm kötülüklere gözlerini kapatmıştır aslında. Dış dünyada gözlerini kapamıştır. Gözlerinden akan kırmızı göz yaşları içindeki şiddet ve saldırganlık duygularını bize anlatmaktadır. Dudaklarını mor renk ile kendisine kaldıramaya kadar ağır Yüklerin verildiğini anne ve babasının güvenine ihtiyaç duyduğunu ve moralını hiç olmadığını bize anlatmaktadır. Yazdığı yazı da bunu pekiştirmektedir. (Resim-15)

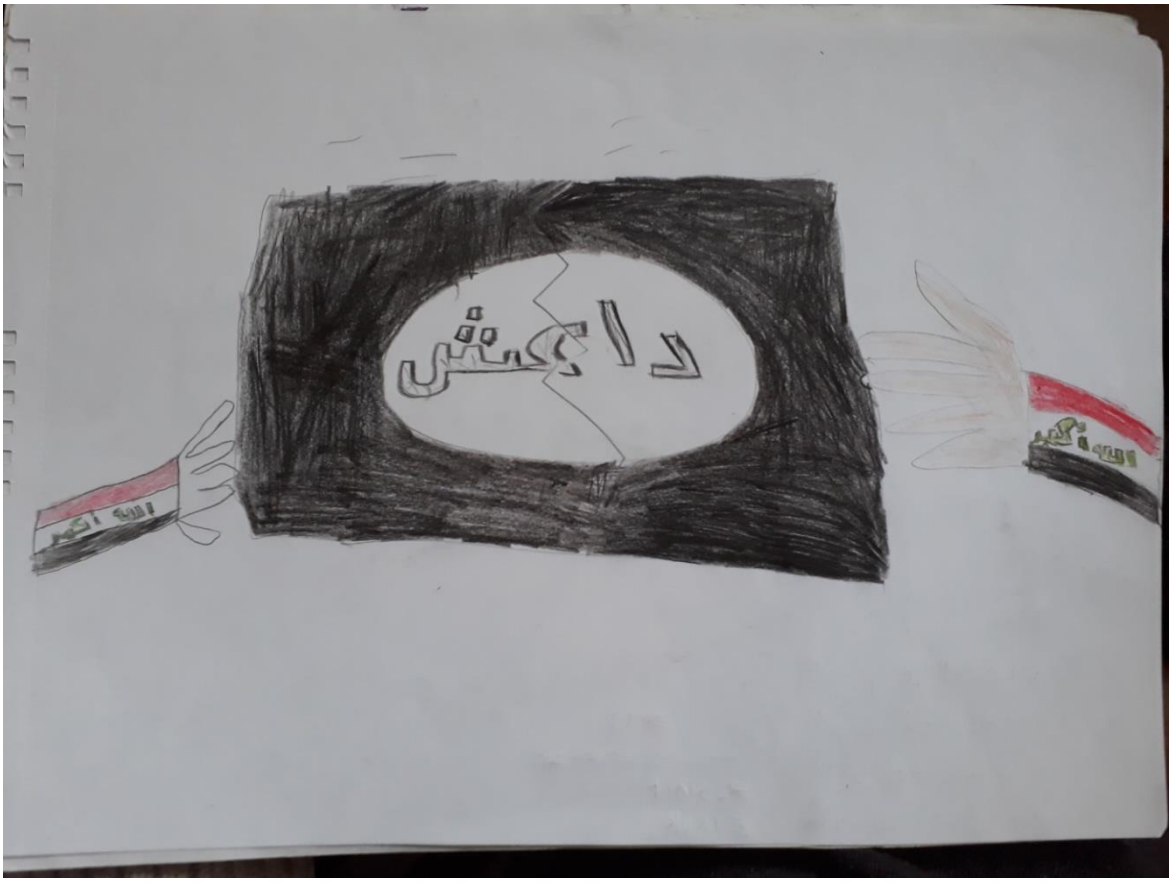

Şekil 30. 11 yaşındaki kız öğrenci, 11KÖ16

Resmin analizi: Bu resimde çocuk Irak haritasını çizmiş içinde cami kalem silah şehit tabutu üst ve alt tarafta Arapça yazılılar görünmektedir.

Resmin yorumu: Resmin ortasına Irak bayrağı ile örtülü olan bir tabut çizmiş ve üstüne şehitlerimiz yazmış altına ise şehitlerimizin kanı ile kazandık yazmış, sol tarafına üç tane kalem çizmiş bu da aklı, ilmi, kullandıklarını ve sağ tarafta da silah çizmiş buda silahı(gücü) kullandıkları anlamına gelir ve en üstte mescit çizmiş buda DEAŞ İslam'ı değiştiremeyip İslam'ın ayakta durabilmesi anlamına gelir, haritanın üstünde de ırağın güneşi yazmış. (Resim-16)

4.1.7. 12 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri

Şekil 31. 12 yaşındaki kız öğrenci, 12KÖ17

Resmin analizi: Bu resimde çocuk, Sağ ve sol tarafta Irak bayrağı ile el figürleri çizmiştir, bu iki elde Irak halkını temsil ederken ve halkın tek yürek ve vatan sever olup hep birlikte DAİŞi yıkıp parçaladığını göstermek istemiştir.

Resmin yorumu: Resimde ortadaki bayrakla günümüz anlatılmak istenmiş olup düşmanı yok etmek arzusunu belirtmiştir. Bu bayrağın iki tarafında yer alan kol ve ellerin üzerinde yer alan Irak bayrağı aslında içindeki okuma arzuları anlatmak istese de istek ve arzuların yokluğunu bize göstermektedir. (Resim-17)

4.1.8. 13 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri

Şekil 32. 13 yaşındaki kız öğrenci, 13KÖ18

Resmin analizi: Resimde Irak askerlerinin bağımsızlıklarını koruma mücadelesi geçirdiği resmedilmiştir.

Resmin analizi: Yukarıdaki resim bir erkek çocuğu tarafından yapılmıştır. Resimde ağırlıklı olarak kahverenginin kullanılması depresyon belirtisini bize yansıtırken arka planda yer alan bulutlar ve yarım güneşle ailesine ve güzel günlere kavuşma özlemi ve huzuru arayan bir kişiliği bize vurgulamaktadır. (Resim-18)

4.2.1. 6 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri

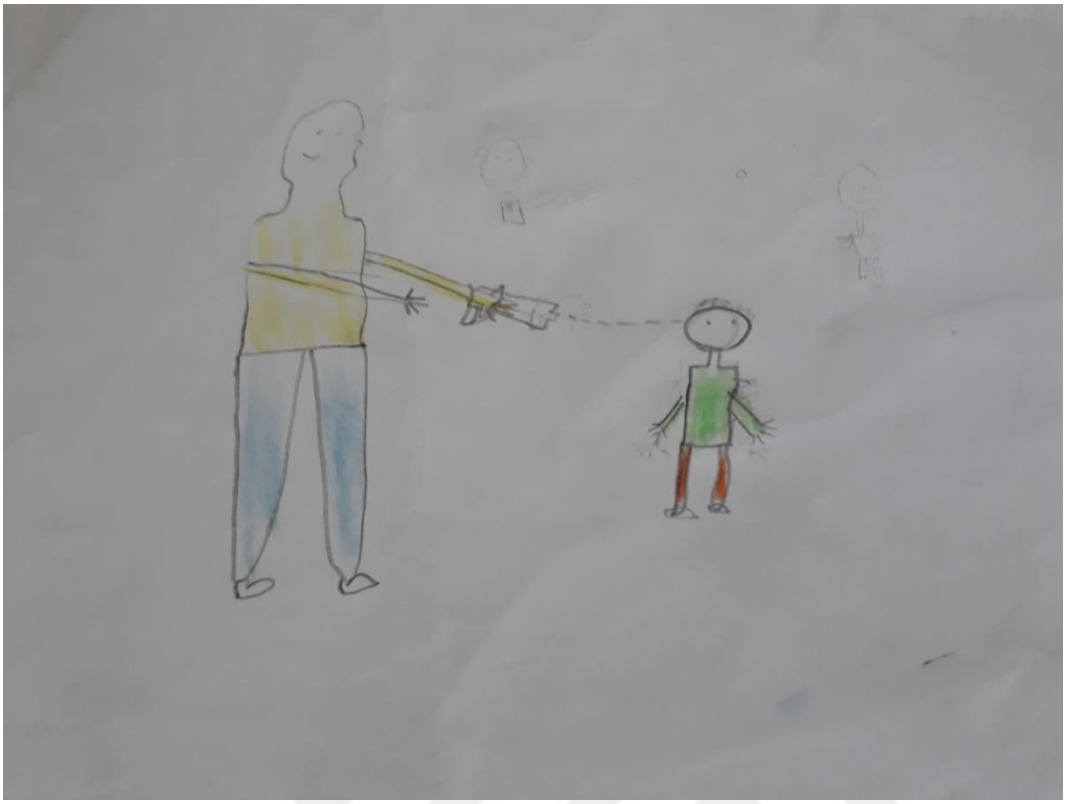

Şekil 33. 6 yaşındaki erkek öğrenci, 6EÖ19

Resmin analizi: Resimde bir savaş ortamı sahnelenmiştir resmin sağ tarafında uçak, tank, arabadan ateş atmakta olup sol tarafta camiden ateşe karşılık verilmektedir.

Resmin yorumu: Bu resimde çocuk DEAŞ harekatlarının sivilleri ve suçsuzları nasıl öldürdüğünü bu resminde bizimle paylaşmıştır. Ayrıca üst tarafta da Amerika Birleşik Devletleri'nin uçaklarının havalandığını görülmektedir DEAŞ bu uçakları bombalaması gerektiği halde sadece onları izlemekle değil bir sivile de ateş açmıştır.

Bu resimde karışlıklı olarak yaylım ateşinde tutulmuş (hem soldan hem de sağdan) savaş ortamındaki durumu anlatılmak istenmiştir. İnsan figürlerindeki her tür silah saldırganlığın işaretidir. Sarı renklerin kullandığı bu resimde bu çocuğun sosyal çevreye karşı resmettiği duygularını gizleme arzusu içinde olduğu gerçeği yanında yeşille tehlikelerden korunma isteği, mavi renk ile aradığı huzur, turuncu ile ümidin yok olmadığı, pembe renkle de aslında duygusal olduğu ve siyah renkle de matemi anlatmaya çalıştığı görülmektedir. (Resim-19)

Şekil 34. 6 yaşındaki erkek öğrenci, 6EÖ20

Resmin analizi: Bu resimde iki insan figürü görülmektedir, sol tarafta yer alan figürün elinde silahla ateş etmektedir. Sağ tarafta yer alan kişi ise silahsızdır.

Resmin yorumu: Resmin solunda büyük olarak çizilen insan figürü ile aslında düşman güç (DEAŞ) anlatmak istemiştir. Resmin soldan sağa doğru çizilmiş olup geleceklerinde ipotek altında olduğunu göstermektedir. Bu figürde yer alan baş kısmında kulak çizilmemiştir. Bu da sosyal ilişkilerindeki sıkıntı ve aşağılamanın göstergesidir. Ayrıca kollar uzun çizilmiş olup iletişimdeki yetersizliği. Ayakları küçük çizilmiş olmasında güvensiz bir ortamı yansıtmaktadır. Bu figürün başı sağa çevireli olup güçlülükleri aşmaya çalışan çocuğun ruh halini yansıtmaktadır. Her iki figürde de ağız çizilmemiştir. Bu da iletişim zorluğunun bir kanıtıdır. Sağdaki figür daha küçük çizilmiş olup benlik algısı yetersizdir. Resimde kullanılan sarı renkle çocuğun duygularını sakladığını gerçeği yanında mavi renkle huzur aradığı mesajını verdiği görülmektedir. Yeni hayatta ihtiyaç duyduğu güveni ve turuncu ise gelecekle ilgili ümitlerini temsil etmektedir. (Resim-20)

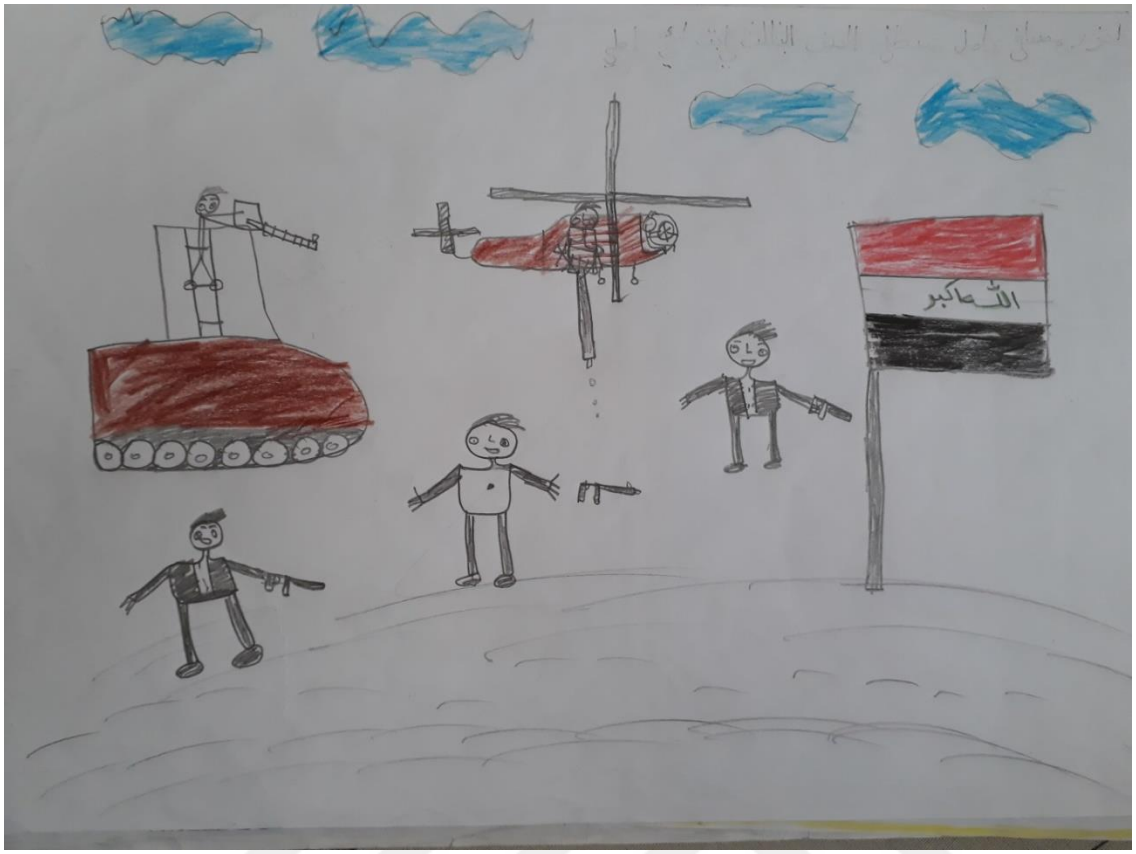
4.2.2. 7 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri

Şekil 35. 7 yaşındaki erkek öğrenci, 7EÖ21

Resmin analizi: Resmin sol kısmında iki insan figürü ile sağ tarafta bir tank resmedilmiştir. Bulut ve güneş resimde yer almaktadır.

Resmin yorumu: Resmin solunda yer alan figürlerde yüzlerin ifadesi üzgün görünmektedir. Bu figürlerdeki kareli ve köşeli olup saldırganlık türlerini bize anlatmaktadır. Resimdeki sol kollar sadece çizilmiş olup saldırganlık ve çocuktaki eziklik duygusu yansıtılırken yumruk şeklinde çizilen sağ ellerinde tabanca tutarken bu saldırganlık da pekiştirilmiştir. Resimdeki çocukların kulakları çizilmemiştir bu da çevre ile iletişimlerinin eksikliği olarak yorumlanabilir. Resimde ağırlıklı olarak yeşil renk kullanılmıştır. Bu da çocuğun tehlikelerden korunma içerisinde olduğunu anlatırken siyah renkle keder, kahverengi ile korunma ihtiyacı yanında mavi renkle huzur istediği sarı ise duygularını gizlediği mesajını bize vermektedir. (Resim-21)

Şekil 36. 7 yaşındaki erkek öğrenci, 7EÖ22

Resmin analizi: Resimde nöbet tutan bir asker görülmektedir. Bu resimde Irak askeri bayrağın yanında nöbet tutan askerler sap tarafta ise DEAŞ'li bir terör yer almaktadır.

Resmin yorumu: Bu çalışmada çok geniş bir alanda belirsiz çizgiler ve çok küçük çizilmiş insan figürleri yer almaktadır. Bu figürlerin çok küçük çizilmesi aslında resmi çizen çocuğun korkmuş, ürkmüş ve içine dönmüş yani kendine olan güveninin olmadığını bize anlatmaktadır. Bu çalışmanın sol tarafa yönelik olarak çizilmesi de bize dış dünyaya kapalı olduğu mesajını vermektedir. Resimde yer alan ince kararsız çizgiler de bu tezi doğrular görünmektedir. Bu resimde Irak bayrağı yüksekte çizilmiş olup bayrağın direğinin çok kalın şekilde yapılmış olması ise bayrakta duyulan güven güce vurgu yapmıştır. Resimde ağırlıklı olarak mavi renk kullanılmıştır. Bu da çocuğun huzur ve sakinliği aradığı mesajını bize vermektedir. Yeşil renk ise kendini güvende hissetmediği, siyah renklerle de yasta olduğu ama turuncu ile bir ümidinin olduğu anlatılmıştır. (Resim-22)

4.2.3. 8 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri

Şekil 37. 8 yaşındaki erkek öğrenci, 8EÖ23

Resmin analizi: Resimde karşı karşıya bakan iki çadır ve iki bayrak yer almaktadır, Irak uçağı DEAŞ'i bombalamaktadır.

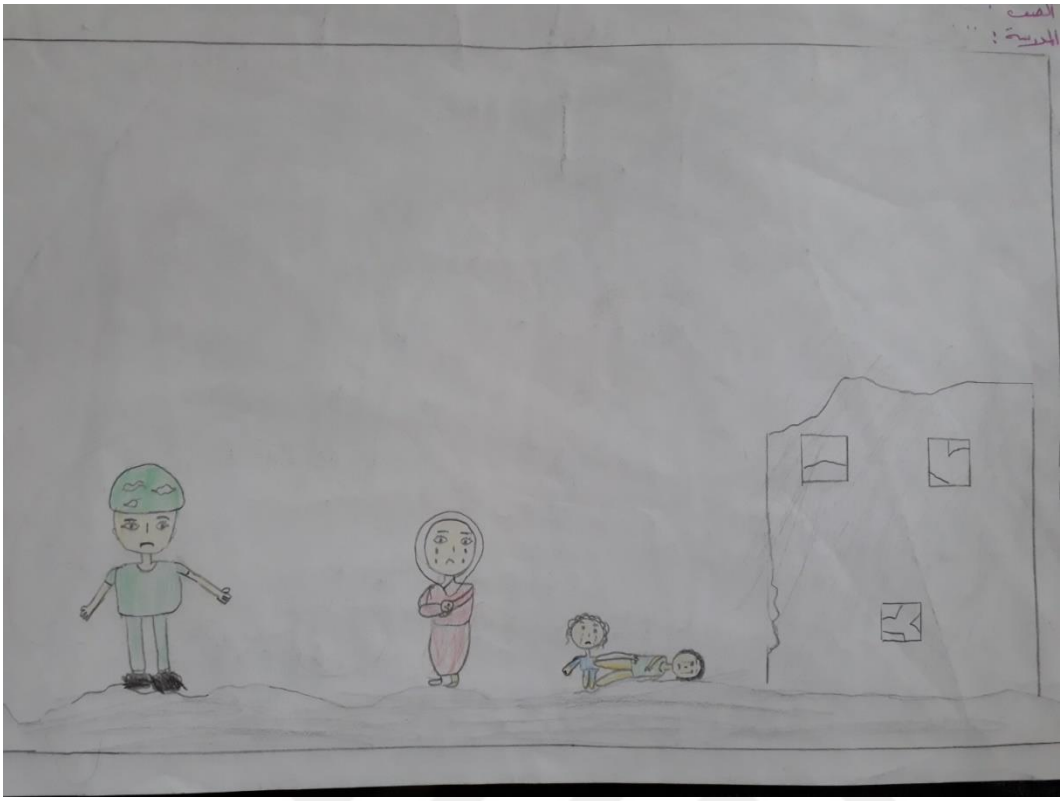
Resmin yorumu: Resmin en üst kısmında üçgen formunda dağlar ile eşitsizlikler anlatılmak istenmiştir. Resmin sol tarafı geçmişi anlatırken DEAŞ ile ilişkilendirilmiştir. Resmin sağ tarafında ise geleceği ve Irağı temsil etmektedir. Resimde dağlarda kullanılan kahverengi sevgi özlemi içinde olup çadırlar siyahla resmedilmiştir. Keder ve matemi Sembolize eden bu rengin yanında kırmızıyla depresyon hali de pekiştirmiştir. (Resim-23)

Şekil 38. 8 yaşındaki erkek öğrenci, 8EÖ24

Resmin analizi: Resimde yaralı askerler, Irak bayrağı, evler, bulutlar ve uçak çizilmiştir.

Resmin yorumu: Bu resmi çizen öğrenci Irak askerinin yaşadığı acıları göstermektedir. Resmin sol ve sağında yer alan evleri çatıları ve kapıları yoktur dış dünya ile iletişimleri kesilmiştir. Yerde mutsuz yatan Irak askerlerin kol ve bacakları yoktur. Gövdeleri köşeli çizilmiş olup. Saldırganlık dürtüleri ön plandadır. Kollar gövdeye bitişik çizilmiş olması da insan ilişkilerindeki sıkıntılara dikkat çekmiştir. Bayrak özgürlüktür bayrağın yırtılmış olması bu özgürlüğünde sıkıntılıda olduğunu bir göstergesidir. Bulutlar ise aile fertlerin temsil etmektedir. Bu resimde ağırlıklı olarak kahverengi kullanılmıştır. Kendisini korumaya ihtiyacı olduğunu gerçeği siyah bulutlar olduğu kısımla keder ve üzüntü içinde olduğu anlatmak istemiştir. (Resim-24)

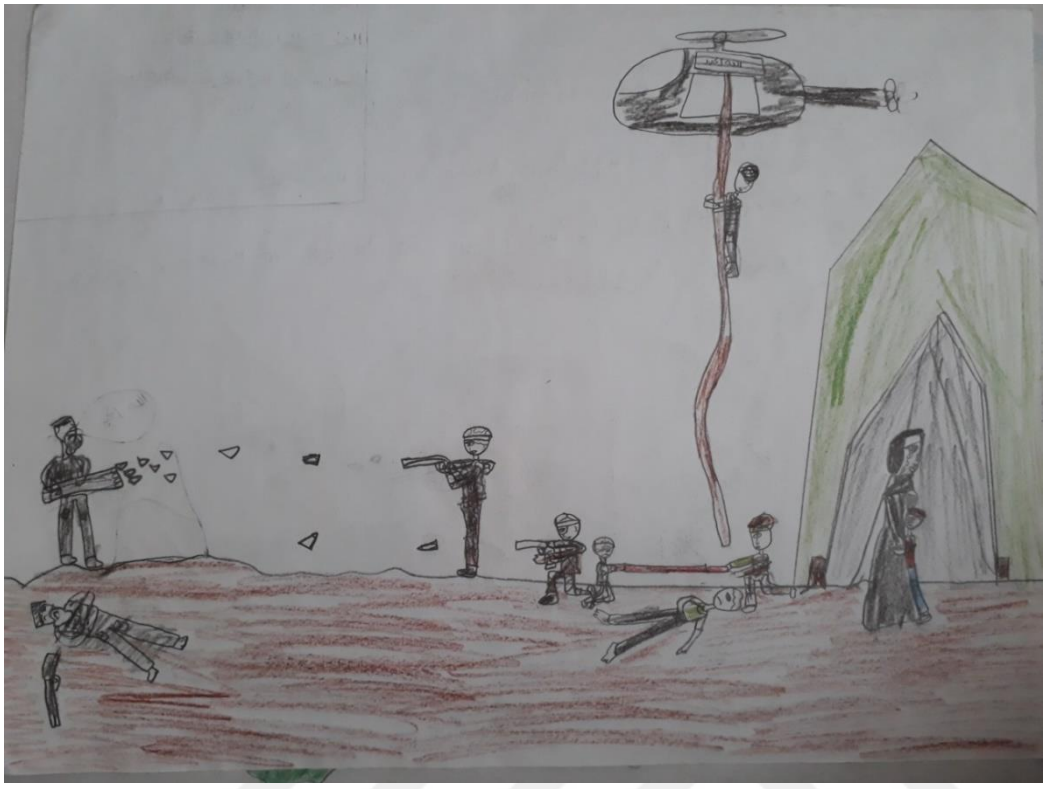

Şekil 39. 8 yaşındaki erkek öğrenci, 8EÖ25

Resmin analizi: Bu resimde sol tarafta bir asker figürü yer almaktadır. Evinin önünde ellerini kavuşturmuş bir kadın üzgün ve ağlamaktadır. İki çocuktan birisi yere düşmüş bir şeklinde resimde çizilmiştir. Yaralı veya ölmüş olabilir. Sağda bir ev figürü çizilmiştir.

Resmin yorumu: Resmin sağ tarafında yer alan evin çatısı yoktur. Mutsuz bir ev olduğunu anlaşılmakta olup evin duvarının bir kısım da yıkılmıştır. Pencerelerin ve evin dışa açılan bir kapısı olmayıp. Kapalı bir şeklinde çizilmiştir. Dış dünya ile ilişkisinin sınırlı olduğunu bize anlatmaktadır. Yerde yatan figürler ile çaresiz bir şekilde resmedilen kadın figürü üzgün olup elleri de kavuşturmuş bir şekilde özgürlüğünün eksik olduğu mesajını bize vermektedir. Bu resimde görülen yeşil renk kendini güvende hissetmediği gerçeğini bize göstermektedir. Siyah renk matem ve keder yansıtırken mavi ile huzursuz aradığı ve sarı ile de duygularını gizlemeye çalıştığı anlatılmaktadır. (Resim-25)

4.2.4. 9 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri

Şekil 40. 9 yaşındaki erkek öğrenci, 9EÖ26

Resmin analizi: Resimde bir savaş sahnesi canlandırılmıştır. Bu resmin sağ tarafında bir çadır yer almaktadır. Bu çadırın önünde annesine sarılmış bir vaziyette bir çocuk bulunmaktadır. Resmin Sağ tarafında yerde yatan bir insan figürü mevcuttur. Büyük bir ihtimalle o çocuğun yorumundan da anlatılacağı üzere ölen kişi onun babasıdır. Annesi de onun öldüğünü çocuğuna görmemek için ona sarılmıştır. Böylece çocuğunu korumaya çalışmaktadır.

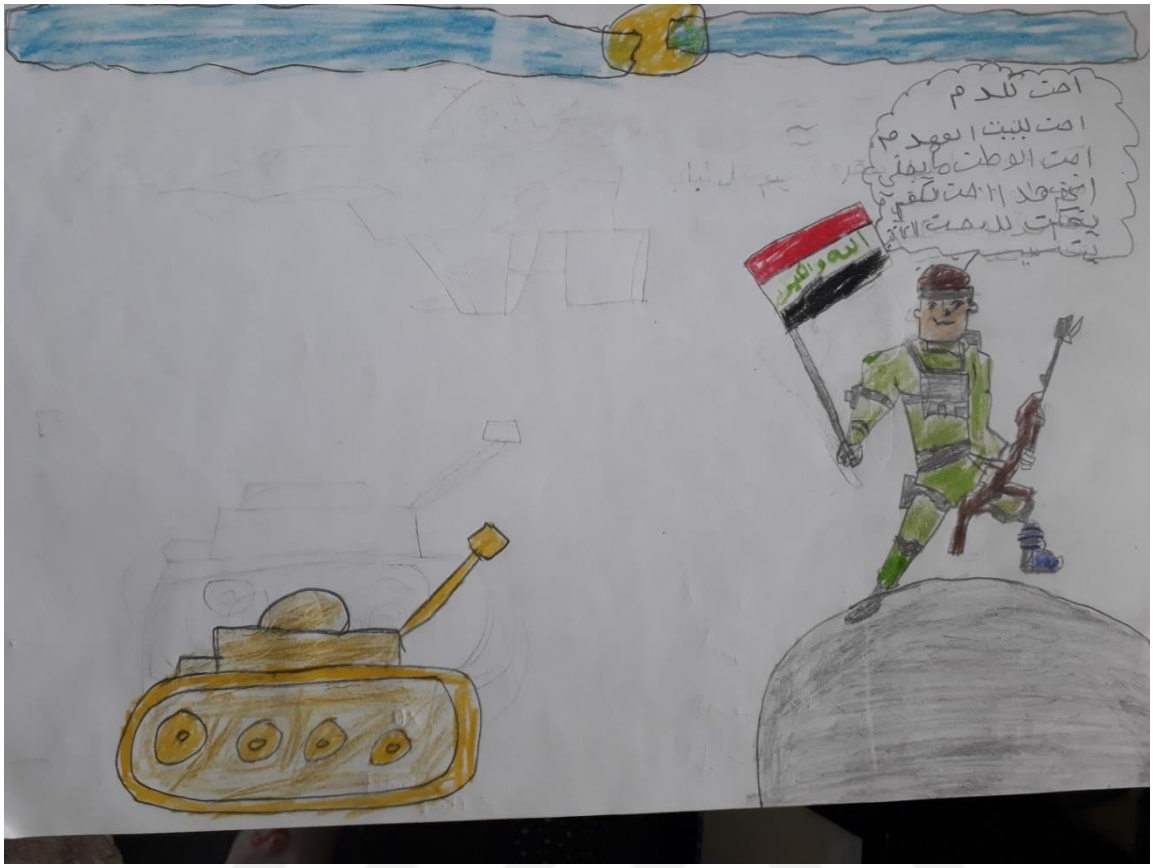
Resmin yorumu: Resmin sağ tarafında sağ tarafa bakan figür aslında çocuğun kendisi olup bu olanlara karşı bir tepki olarak olayın dışında kendisini çizmiştir. Keder gibi yapılan evin kapısı kapalı olup dış dünya ile bağlantısı da kopmuştur. Çadırda pencere de yoktur mahremiyet duygusu da yok edilmiş olup üçgen çizilmesinde eşitsizlik ortamın olduğunu bize anlatmaktadır. Resimde yeşil renkli gösterilen çadır, mutlu oldukları ev olarak göstermiş olup. Tehlikelerden korunma arzusuyla güvende hissettikleri yerdir. Fakat bu çadırın kapısı siyah renkle boyandığından acı ve keder ve yasın olduğu bir durumu anlatmaktadır. Yer zemininde de kullanılan kahverengide korunmaya ihtiyacı olduğu mesajını bize vermektedir. (Resim-26)

Şekil 41. 9 yaşındaki erkek öğrenci, 9EÖ27

Resmin analizi: Savaş ortamının anlatıldığı bu resimde tanklar Iraklı asker ölen teröristler güneş kuşlar yer almaktadır.

Resmin yorumu: Resimde yer alan tanklar Iraklılara ait olup resmin ortasında yer alması günümüzü anlatması bakımından önemlidir, Iraklı askerin elindeki bayrak (ümit) ve silah (şiddeti) anlatırken, figürde kulaklar çizilmemiştir. Bu da hakarete maruz kaldığının bir göstergesidir. Sol üst köşedeki güneş figürü babanın yokluğunun bir işareti olarak üçgen bir şekilde çizilmiştir, kuşlar ise içindeki yaşama sevincinin varlığını göstermektedir. Resimdeki çalı şekildeki ağaç aileyi temsil ederken, aile ortamının da kalmadığını bize göstermektedir. Resimde ağırlıklı olarak sarı renk kullanılmıştır. Bu da çocuğun sosyal çevresiyle olan duygularını gizlediğini bize anlatmakta olup yeşil renkle güven istediğini kırmızı ile de şiddet ve duygusal gerilim içinde olduğunu bize anlatmaktadır. (Resim-27)

Şekil 42. 9 yaşındaki erkek öğrenci, 9EÖ28

Resmin analizi: Resmin sağ köşesinde yer alan Iraklı asker figürü ve solda ise tank, en üstte bulut ve güven yer almaktadır.

Resmin yorumu: Resmin sağ tarafında yer alan figür aslında çocuğun kendisini temsil etmektedir. Bu savaşta başarılı olma isteği söz konusudur. En üst tarafta yer alan bulutlar aile fertlerini ve kesişen güneş ise annesini temsil etmektedir. Aile içerisindeki bilirlikte bağlılığı anlatmaktadır. Bu resimde sarı renkle çizilen tank aslında çocuktaki hislerini gizlediğine, yeşil renkle de güvene ihtiyaç hissettiğine mavi ile huzur ihtiyacı olduğuna dair bir gönderme yapılmıştır. Siyah renk içindeki üzüntü ve sıkıntıları bize anlatmaktadır. (Resim-28)

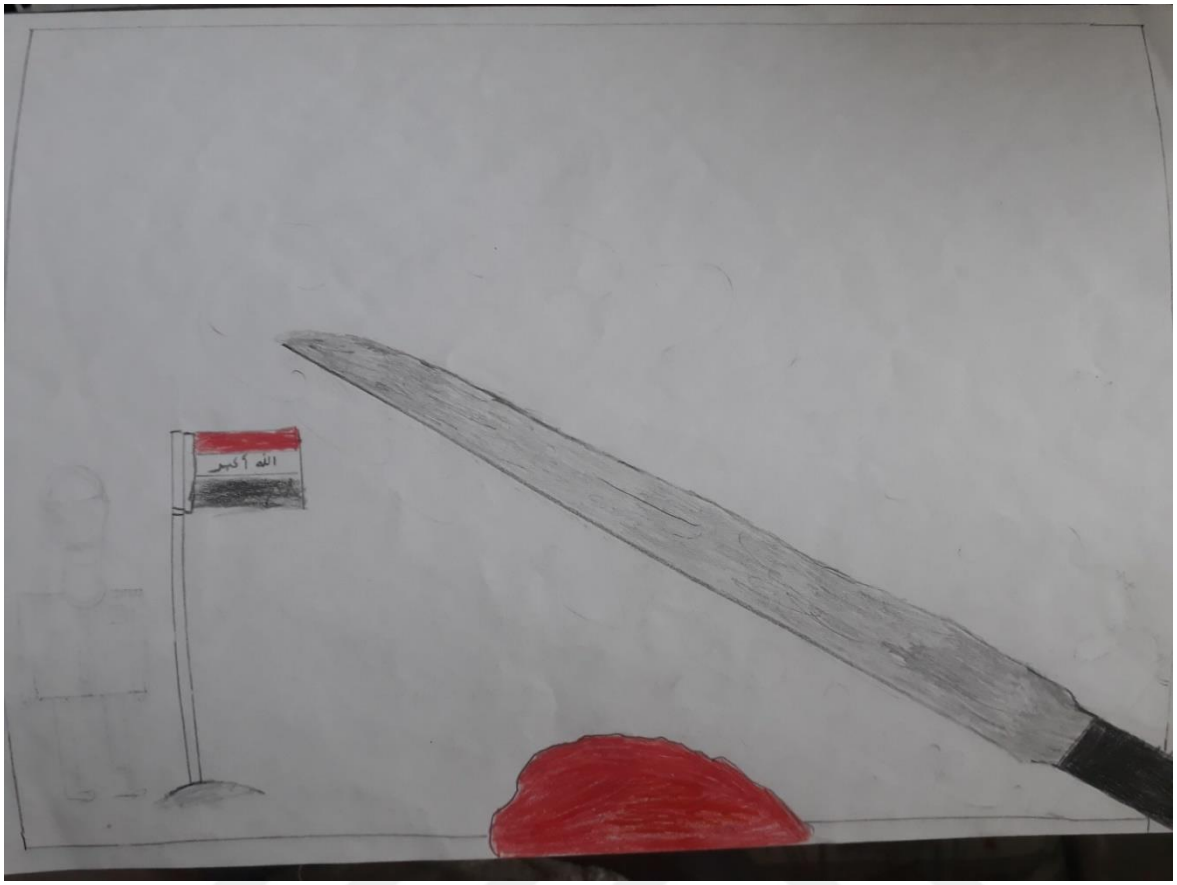
4.2.5. 10 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri

Şekil 43. 10 yaşındaki erkek öğrenci, 10EÖ29

Resmin analizi: Resimde Irak savaşı yıllara göre resmedilmeye çalışılmış. Resimde askerler, tanklar, roketler, helikopterler yerde yatan ölü insanları ve yararlıları görmekteyiz. Irak bayrağı resmi sol tarafında yer almakta olup. Diğer tarafta Irak askerlerin yanında zaman aralıklarındaki savaş anlatılmaya çalışmıştır. 2013, 2014, 2015, 2016, 2017'de neler yaşadığını kendi yorumlarıyla resimde çizmiştir. Arkada planda kırmızılar içerisinde bir ağaç figürü çizilmiştir. Bu ağaç ile de savaşın şiddeti vurgulanmaya çalışmıştır. Burada gösterildiği gibi 2013 yılında her yer normal bir durumda ve huzurlu bir ortamı mevcutken Ondan sonra ki 2014'te DEAŞ Irak'a saldırarak resmin sağ tarafında yer alan Iraklı askerler şehit etmiştir. 2015 yılında ise her yer DEAŞ'in elinde harabeye dönüşmüştür. Sağ tarafta mayın ile patlatılmış bir ev yer almaktadır. 2016'da Irak tankları insanları DEAŞ'ten kurtarmaya etmiştir. 2017'ye kadar savaş devam etmiştir.

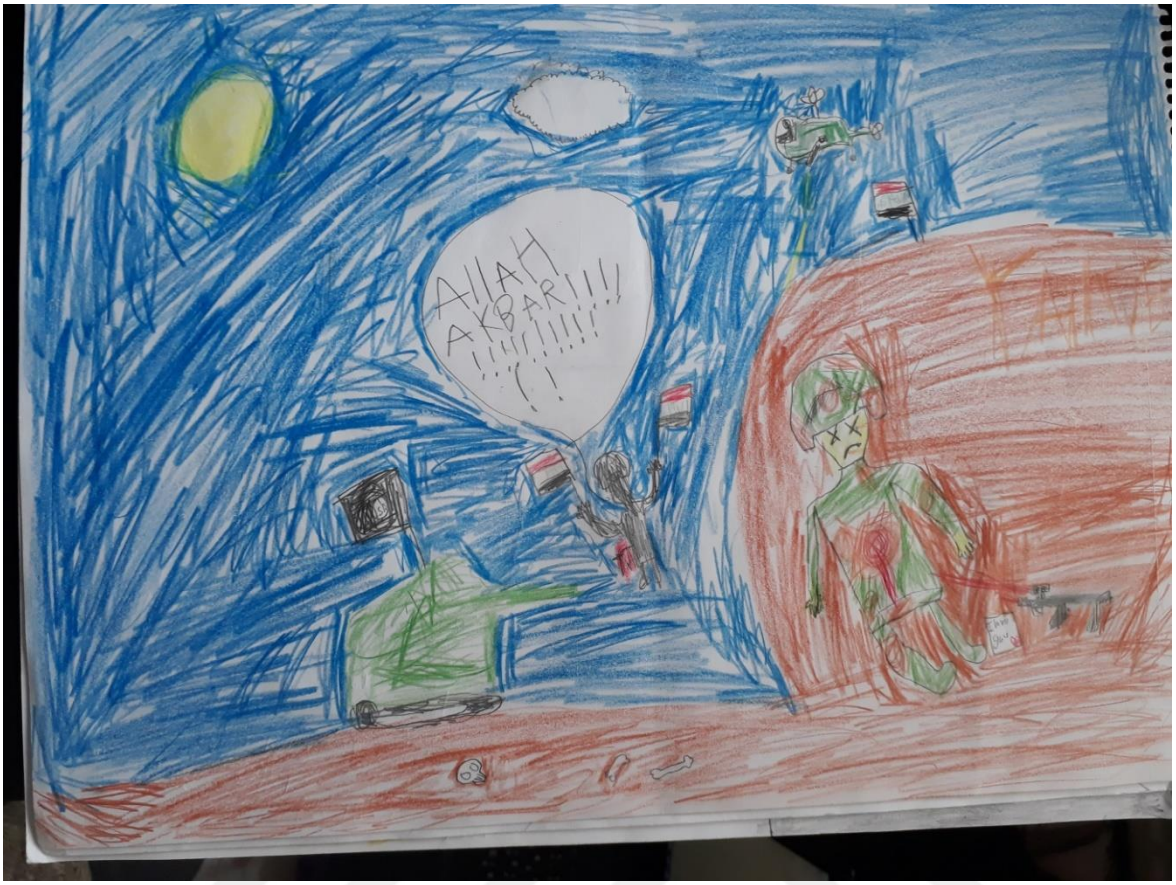
Resmin yorumu: Resimde farklı zaman dilemesiyle anlatmak isteklerini çalışmada resimlerde çok küçük olarak çizilmiştir. Bu da insan figürlerin azlığından resim çizen çocuğun sosyal ilişkilerin yetersizliğine işaret etmekte olup. Güvensiz ve korku dolu bir ruh halini yansıtmaktadır. (Resim-29)

Şekil 44. 10 yaşındaki erkek öğrenci, 10EÖ30

Resmin analizi: Bu resimde çocuk Irak bayrağını ile sağ tarafta bir bıçak çizmiş ve bıçağın altında bir yerde toplanan kırmızı renkle de kan gölü anlatılmak istenmiştir.

Resmin yorumu: Bu resimde sol tarafta yer alan Irak bayrağı ile geçmişe bir arzu (umutlu günlere) hissedilmektedir. Resmin sağ tarafında bayrağa doğru çizilmiş bıçak resmiyle bu ülkeye yapılan zulüm anlatılmak istenmektedir. Bıçağın ucundaki siyah renk keder ile bağlantılı olup kırmızı renkle gösterilen orta kısım aslında günümüzdeki saldırganlıkları ve öfkeyi yanıltmaktadır. (Resim-30)

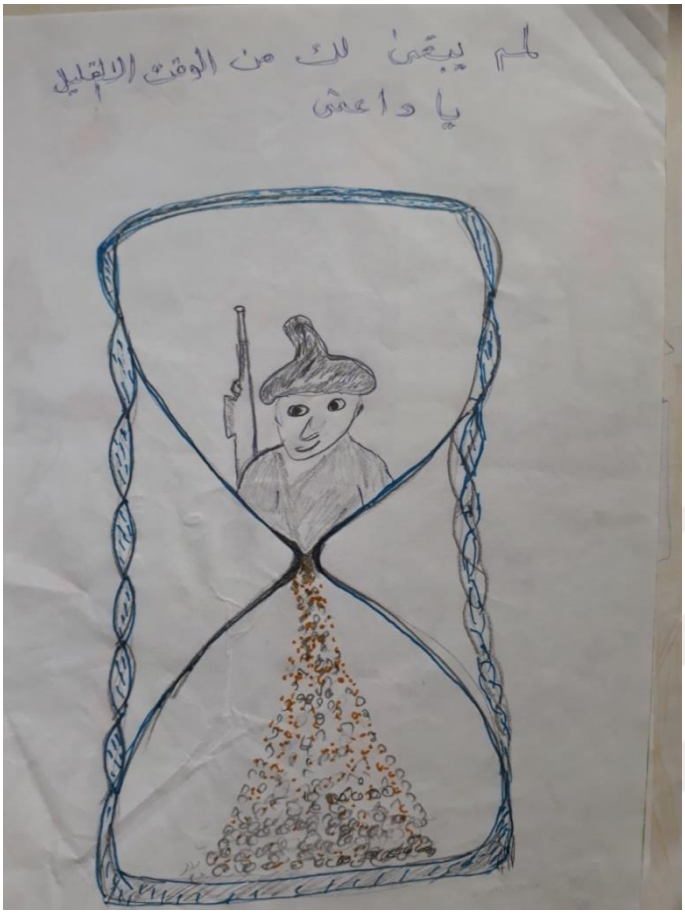

Şekil 45. 10 yaşındaki erkek öğrenci, 10EÖ31

Resmin analizi: Resimde çok fazla kararsız ve bastırılarak yapılan çizgiler "Allah büyüktür" yazısı ve insan figürleri, bayrak yer almaktadır.

Resmin yorumu: Resmin büyük bir kısmını kaplayan bastırılarak yapılan çizgiler saldırganlık dürtüleri ile çocuğun stresli ruh halini bize göstermektedir. Resmin sağ tarafında ve sağ tarafa bakan figür aslında çocuğun kendisi olup aile ortamından uzaklaştığının bir belirtisidir. Köşeli Olarak yapılan bedenler saldırganlık dürtülerinin fazlalığını gösterirken bacaklar, eller resimde yer almamaktadır. Bacakların yokluğu içinde bulunduğu güç durumu, içindeki çatışmaları bize yansıtmaktadır. Ellerin çizilmemesi de sosyal ilişkilerin olmadığına ve güçsüzlüklerinin bir işaretidir. Solda yer alan güneş figürü babanın yokluğuna işaret etmektedir. Resimde yer alan ağırlıklı mavi renk huzura olan özlemi bize yansıtırken arka planda yer alan kahverengi ile korunmaya ihtiyacı olduğunu yeşil renkle ise bu duygu pekiştirilmiştir. (Resim-31)

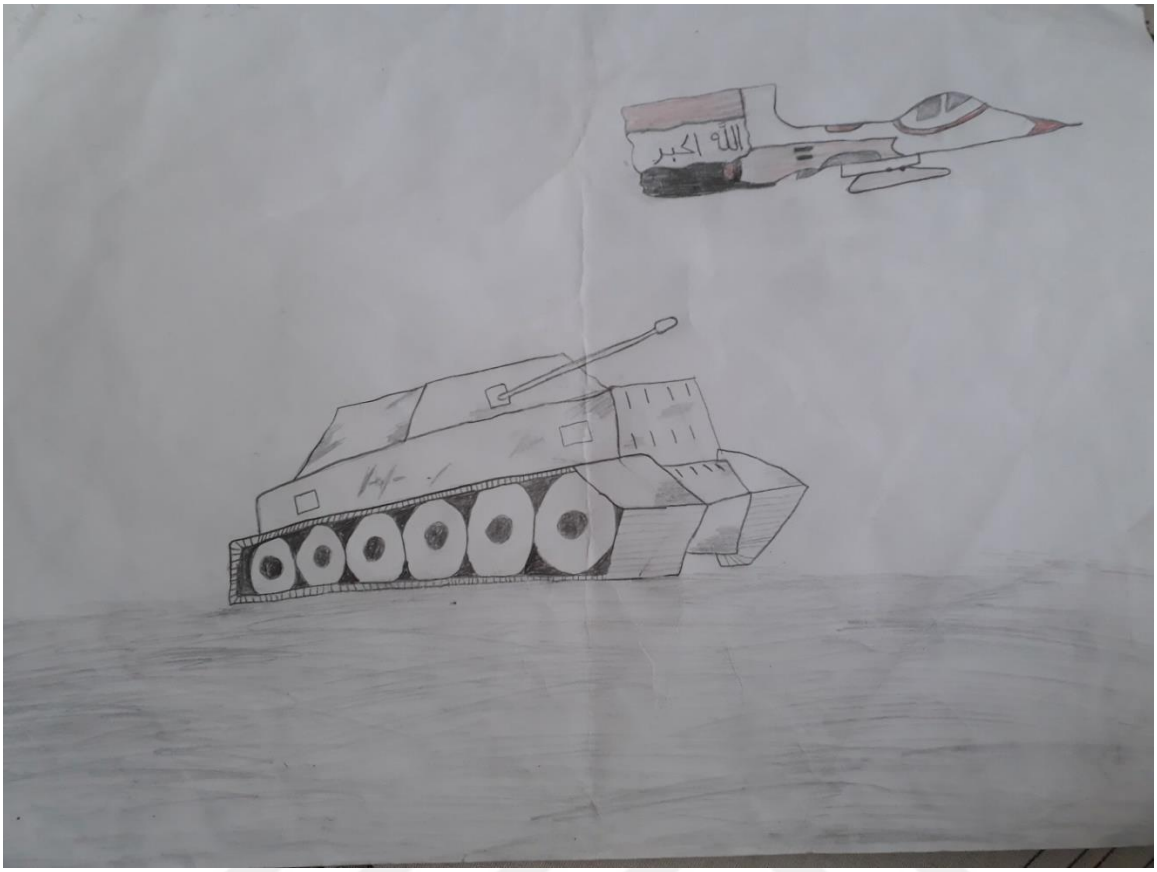
4.2.6. 11 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri

Şekil 46. 11 yaşındaki erkek öğrenci, 11EÖ32

Resmin analizi: Bu resimde çocuk akıllı bir şekilde mantığını kullanmış ve kum saatinin içinde de DAİŞ bitmek üzere kum olarak çizmiş, ve üstüne Arapça olarak ey DAİŞ bitmene az zaman kaldı yazmış.

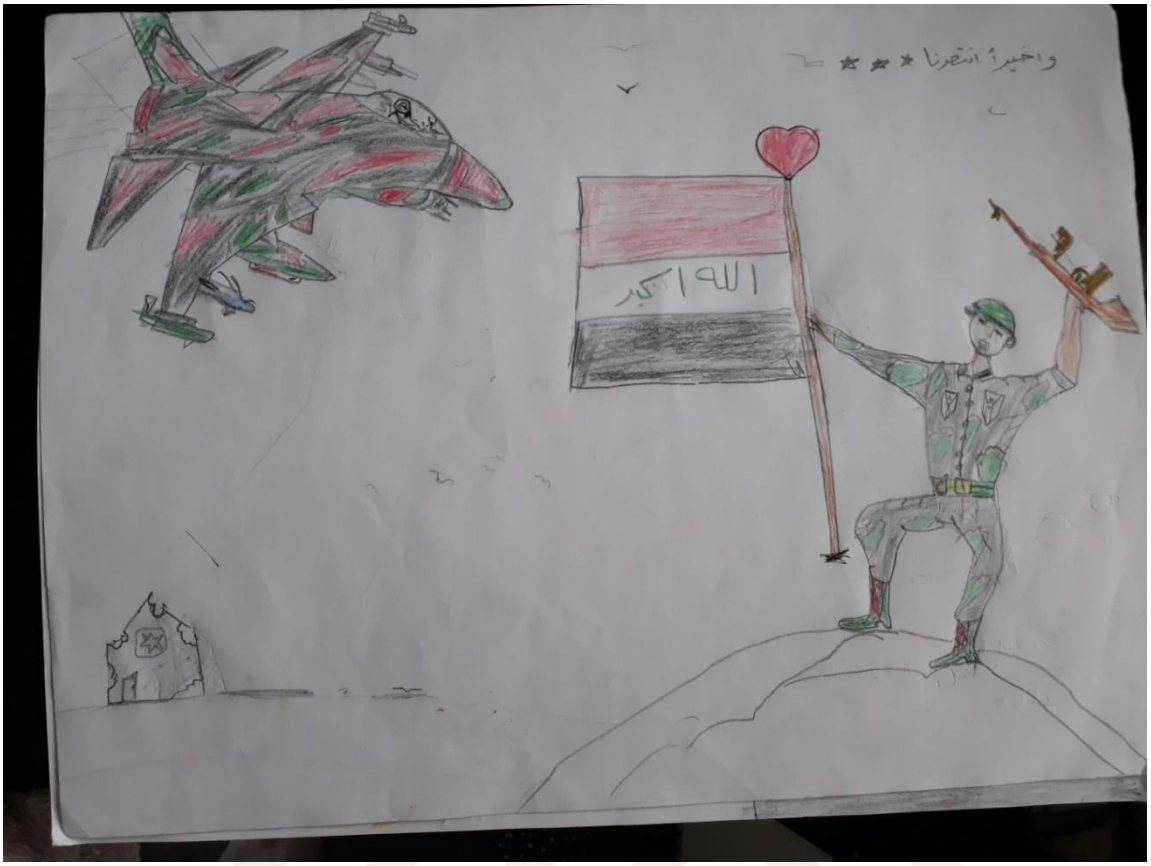
Resmin yorumu: Yukardaki resimde öğrenci kum saati çizmiş. Saatin içinde DEAŞ çetelerinden silahlı olarak ve başına bir şapka gibi takmış bir figür resmetmiş. Bu figür şaşmış bir şekilde olduğunu göstermiş çocuk. Bu resmi zamana da bağlamış çünkü figürün tam yarısı bittiğini göstermiş diğer yarısı da zamanla bitecek gibi bildirmiş. (Resim-32)

Şekil 47. 11 yaşındaki erkek öğrenci, 11EÖ33

Resmin analizi: Resimde orta kısımda bir tank ve sağ üst kısımda da bir Irak uçağı yer almaktadır. Bu resimde renksiz olarak kurşun kalem tekinkiyle öğrenci tarafından çizilmiştir.

Resmin yorumu: Yukarıdaki resim bir erkek çocuğu tarafından yapılmıştır. Bu resimde sağ tarafa doğru hareket eden tank ve uçak figürü ile çocuk geleceğe karşı olan ümidini bize anlatmaktadır. (Resim-33)

Şekil 48. 11 yaşındaki erkek öğrenci, 11EÖ34

Resmin analizi: Resmin sol tarafında bir savaş uçağı alta yıkık dokulu bir ev sağ tarafta ise elinde Irak bayrağını tutan asker ve bayrağın üstünde bir kalp ile sonunda kazandık yazısı yer almaktadır.

Resmin yorumu: Resmin sol tarafında yık dokulu ev bilinçaltında geçmiş arzuların karanlığa dönüştüğünü bize anlatırken, siyah, kırmızı renklerindeki düşman uçağın verdiği acı ve keder gösterilmeye çalışılmıştır. Sağda yer alan yönü sol tarafa dönük Iraklı asker figürü ile geçimini düşürecek bilinçaltında Iraklı askerlere karşı duyulan sevgi kalp figürü ile pekiştirilmiştir. "sonunda kazandık" yazısı da bu özlemin bir gösterişidir. (Resim-34)

Şekil 49. 11 yaşındaki erkek öğrenci, 11EÖ35

Resmin analizi: Resimde çizilen savaş sahnesinde pek çok figür yer almaktadır. Savaşın dehşeti anlatılmaktadır, sahnesinde yer alan figürlerin birinde "yeter lütfen" diyen, üst tarafta ise "harika iş yapıyorsunuz devam edin" diyen şeytan figürü yer almaktadır.

Resmin yorumu: Resimde tam bir savaş sahnesi bütün vahşetiyle resmedilmiştir, siyah renklerinin ağırlıklı kullanıldığı bu renk acı ve keder yanında kırmızı renklerle saldırganlık. Dürtüsünün yanında yeşil renkle huzur arayışlarını istediğini göstermek istenmektedir. Yıkılan evler, ölen insanlar, ağlayan çocuklar bu eziyet gören insanlar…resimde çok güzel bir şekilde anlatılmıştır. Şeytanın kırmızı ve siyah renkle yapılması da enteresandır. (Resim-35)

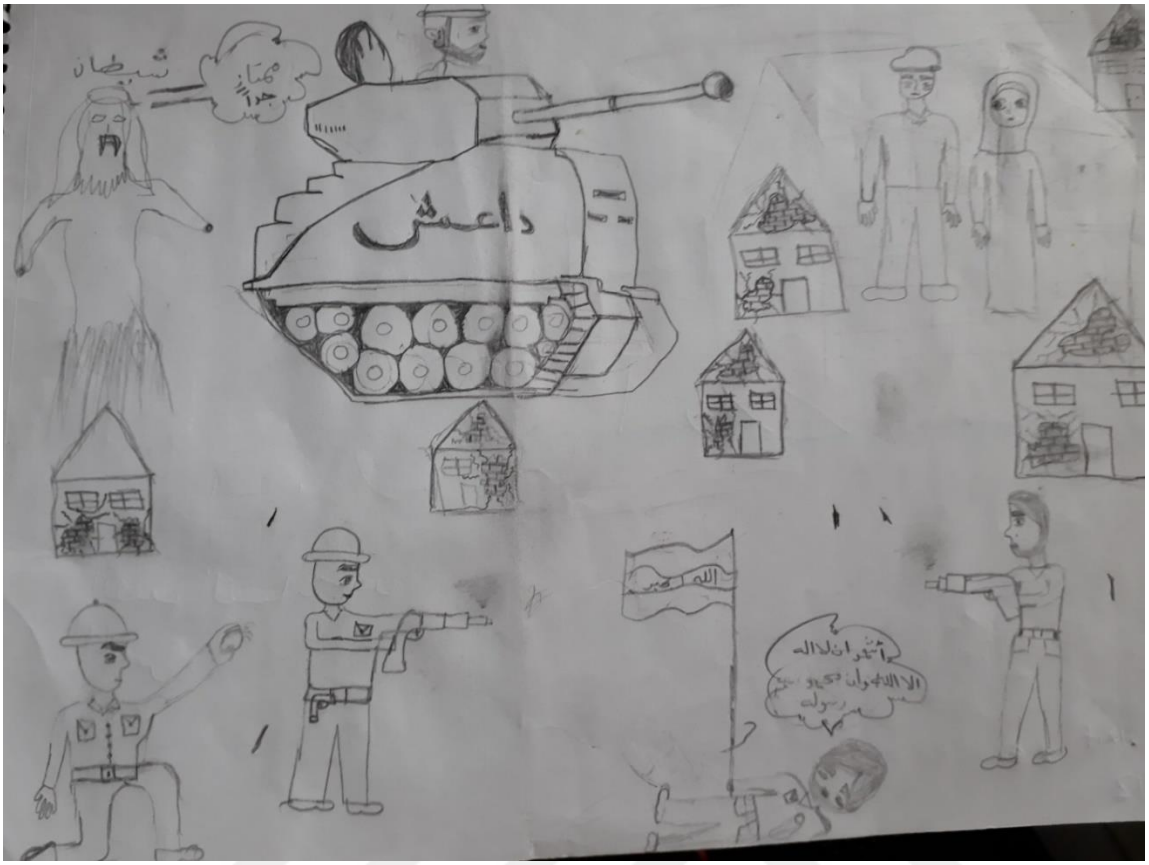
4.2.7. 12 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri

Şekil 50. 12 yaşındaki erkek öğrenci, 12EÖ36

Resmin analizi: Resimde harflerle yazılmış İslam yazısı ile DEAŞ'li asker elinde bıçak ve bayrağıyla çizilmiştir.

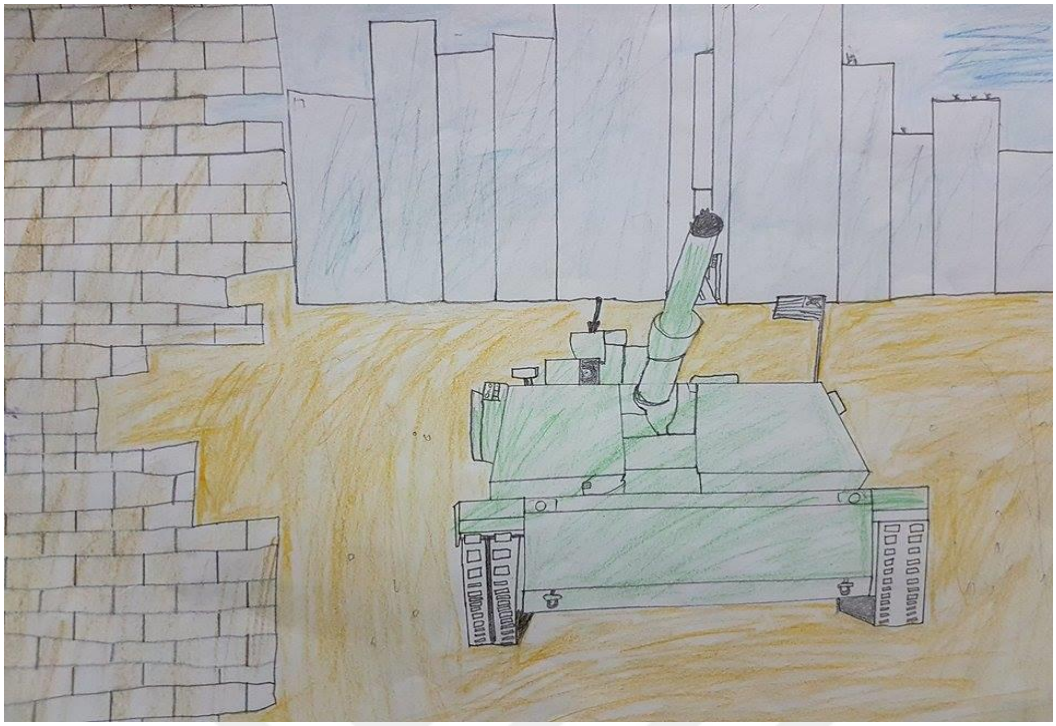
Resmin yorumu: Resimde İslam yazısı pek çok yerinden yara almış olarak resmedilmiştir. Hatta kırmızı renkle bu saldırganlık ve ölüm kaybı ve hayatı tehlike içinde olduğu gerçeği ile elinde DEAŞ bayrağını tutan figürün i bıçağından kan damlayan bir canavar figürüne dönüştüğü düşman resmedilmiştir. Bu düşmanın ağzı oldukça büyük çizilmiş olması çocuğun özgüven azlığını bize vurgulanmaktadır. (Resim-36)

Şekil 51. 12 yaşındaki erkek öğrenci, 12EÖ37

Resmin analizi: Resimde yine ağırlıklı olarak bir savaş sahnesi yer almakta, solda bir şeytan figürü harap olmuş evler yanında kelimeyi şehadeti söyleyen asker ile şeytanın çok harika sözlerine yer verilmiştir. Bu resimde renksiz olarak çizilmiştir.

Resmin yorumu: Resim tamamıyla kara kalemle çizilmiştir. Resimde yer alan evlerin kapanmış kaplarını dünya ile bağlantıları yoktur, tankta yer alan DEAŞ'liler aslında bu çocuğun da geleceğinde baskı altına almışlardır. Anne ve baba olarak gösterilen Figürlerinin çaresizliği yanında vatan uğruna olan insanların sözleri (kelimeyi şehadet) ile şeytanın mutluluğu arasındaki denge resimde bize gösterilmeye çalışılmıştır. (Resim-37)

Şekil 52. 12 yaşındaki erkek öğrenci, 12EÖ38

Resmin analizi: Bu resimde kompozisyonun tam ortasında Amerikan bayrağı olan bir tank yer almaktadır. Resmin arka planında ise yüksek binalar ve binaların üstünde ise etrafı gözetleyen Amerikalı askerleri bulunmakta ve büyük bir şehir göstermektedir.

Resmin yorumu: Resmin orta kısmında günümüz anlatılırken Amerika bayrağının yer aldığı tankla beraber etrafının tamamen çevredeki ve herhangi bir çıkış noktasının olmadığı bir ortam çocuk tarafından resmedilmiştir. Aslında geleceğe dair üzüntü ve handikaplarının olduğunu bize göstermektedir. (Resim-38)

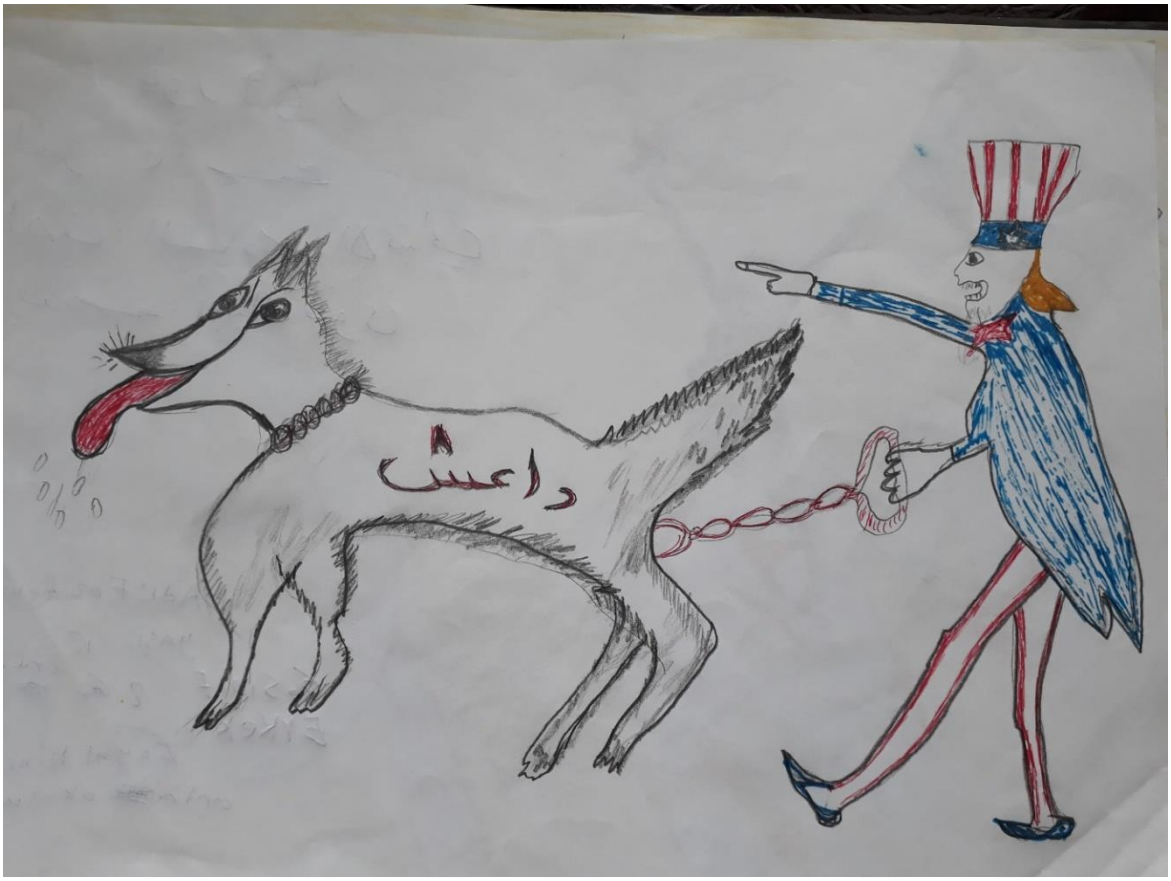

Şekil 53. 12 yaşındaki erkek öğrenci, 12EÖ39

Resmin analizi: Bu resimde karelere bir satranç tahtasına yer almaktadır. Tam ortada ise kapana sıkıştırılmış bir vaziyette bir insan figürü görünmektedir.

Resmin analizi: Bu resimde şiddeti ve kederi temsil eden kırmızı ve siyah renkler içinde bir düşman orta planda yer alan satranç tahtasında olanları izlemektedir. Yaşadıkları travmalar arasında sıkışıp kaldığını bu kare figürü ile çizilen (güven duygusundan yetersizlik) bu masadaki insanın acizliği anlatılmak istenmiştir. Aslında mavi renklerle huzur aradığını bize göstermek istemiştir. (Resim-39)

4.2.8. 13 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri

Şekil 54. 13 yaşındaki erkek öğrenci, 13EÖ40

Resmin analizi: Bu resimde çocuk DEAŞ bir köpek olarak çizmiş ve köpeği tasmayla bağlayıp yönlendiren Amerika bayrağına benzeyen mavi kırmızılı giyinen bir kişi olarak resmetmiştir.

Resmin yorumu: Yukarıdaki resim bir erkek çocuğu tarafından yapılmıştır. Resmin sol tarafında yer alan köpek figürüyle bilinçaltında düşmanı bitirmek isteği yanında sağ tarafta çizilen Amerikalı figürde (dişleri canavar gibi çizilmiş) bu düşmanın iplerinin Amerika'nın elinde olduğu anlatılmak istenmiştir. (Resim-40)

Şekil 55. 13 yaşındaki erkek öğrenci, 13EÖ41

Resmin analizi: Savaş sahnesinin anlatıldığı bu resimde insanlar, tanklar, toplar, uçaklar, dağlar ve ölen insanlar resmedilmiştir. Resmin sağ tarafında Kuranda bir ayet olup "Düşmana karşı birleşin" yazılmıştır.

Resmin yorumu: Ağırlıklı olarak kahverenginin kullanıldığı bu resimde korunmaya ihtiyaç duyduğu, sevgi ve özlem duygusu içinde olduğu anlatılmakta olup insan figürlerinin belirsiz bir şekilde çizilmesi de kendine olan güven duygusundaki eksikliğin bir göstergesi olarak karşımıza çıkartmaktadır. Yazılan ayet ile de Allah'tan yardım istemektedir (Resim-41)

Şekil 56. 13 yaşındaki erkek öğrenci, 13EÖ42

Resmin analizi: Resimde biri siyah renkte ve elinde bıçak çizilmiş DEAŞ terörist ve kırmızı renkle kalem şeklinde çizilmiş insan figürleri yer almaktadır.

Resmin yorumu: Resmin ortasında simsiyah çizilen terörist elindeki bıçak aslında bu çocuğun acı ve keder içinde olduğunu gerçeğini bize çok güzel şekilde yansıtmaktadır. Resmin sol tarafında yer alan ve geleceği temsil eden kısmında eller ve ayakları arka tarafında bağlı olarak kişilerin özgürlüklerin eksik olduğunu ve iletişim konusunda ellerini bağlı olduğu mesajını bize vermektedir. Ayakların arkada ve eksik çizilmesinde hayata kalma konusundan güvensizliklerini anlatırken baş kısmını üçgen şeklinde çizilmesini eşitsizliği ve okumuş insanlara yapılan zulüm anlatılmak istenmiştir. Resimdeki kırmızı renk ile de içerisindeki saldırganlık ve öfke ifade edilmeye çalışılmıştır. (Resim-42)

Şekil 57. 13 yaşındaki erkek öğrenci, 13EÖ43

Resmin analizi: Resimde çok enteresan ve anlamlı bir şekilde çizmiştir. Resimde Arapça olarak çocuk tarafından ırak yazmış ve elif harfi yemyeşil olan yerden köken güçlü bir ağacın üzerinde olarak çizmiştir. Ağaçta Irak bayrağının yer aldığı üst kısmında ise güçlülüğü simgeleyen bir el çizmiştir ve bu elin DEAŞli teröristi yakalayıp öldürdüğü ve onun bayrağını yere düştüğünü göstermiştir.

Resmin yorumu: Resmin orta kısmında yer alan ağaç figürü geçmiş ve gelecek anlatmaktadır. Hayal ve gerçekleri çocuk yansıtmaktadır. Ailesiyle birlikte aile bağlarının daha kuvvetli olduğunu gerçeğini bize hissettirmiştir. Resimdeki ağacın köklerinin yeşil bir yerde olması huzur arayışının bir göstergesidir. Aslında bu çocuğun kendini güvende hissetmediğini ve tehlikelerden korunma arzusunu içinde olduğuna bir işarettir. Yeşil renk hayatı simgelerken Irak yazısıyla bu istediğini dışa vurmuştur. Resimde ağaç insan kolu şeklinde çizilmiştir. Çizilen kolun uzun ve kalın olması çocuğun ruhsal gücünü kontrol ederek yumruk şeklinde çizilen el ise saldırganlık dürtüsünü yanında düşmanı ezerek istediğini anlatmaktadır. Bu düşünce tırnakların detaylı bir şekilde çizilmesinden de anlaşılmaktadır. Yumruk ve kalın kol ve elin ortasında siyah renkle çizilmiş olan düşman figürü çocuğun içindeki korkularını yansıtmasının yanı sıra düşmanının ezme istediğinde de bir göstergesidir. Bunun yanında DEAŞli düşman bayrağı da siyah renkte çizilmiş olup

bu korkularını bir taraf etmek istediğini ayrıca yansıtmaktadır. Bu elin üstünde yer alan mavi renkle çizilen bulut aslında aile fertlerini yansıtmakta olup bu bulutlar elin üstünde yer almıştır. Bu da sıkıntıyı anlatırken bilinç altında sakin ve huzurlu olma istediğini de yansıtılmaktadır. (Resim-43)

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Sanat, her toplumda yaşanan pek çok olayları farklı şekillerde insanlara anlatılmıştır; sanat böylece insanlara bir duruşu, fikri düşünceyi yaymayı ya da bunların karşısında durarak tavrını ortaya koymayı kendine görev bilmiştir. Sanat her çağda insan için hem bir ifade biçimi hem de rehabilitenin bir parçası olmuştur. Resim sanatı, çocukların çok küçük yaştan beri oyun niteliğinde aşina oldukları bir sanat dalıdır. Resim, çocuğun kendini ifade etmesinde en etkin araçlardan biridir (Artut,2006, 307).

Araştırmada kullanılmak üzere çocukların yaş, cinsiyet vb. bilgilerini içeren kişisel bilgi formları araştırmacı tarafından hazırlanmış ve uygulamalardan bir hafta önce örnekleme alınan çocukların ailelerine gönderilmiştir. uygulamanın yapılacağı gün ve saati resim hocasıyla birlikte kararlaştırılmıştır. Uygulamada her çocuğa bir adet resim kâğıdı ve pastel boya seti verilmiştir. Uygulama boyutunda her çocuktan malzemeleri kullanarak Irak'ın durumu ilgili resim yapması istenmiştir. Uygulama süresi boyunca yapmak istedikleri resimlerin konu seçimleri kendilerine bırakılmış ve çocuklara "Ülkenizle ilgili istediğiniz bir resmi yapın!" yönergesi verilmiştir. Sonuç savaşla ilgili olan resimlere karar verilmiştir.

Çalışmanın örneklemini; Ankara'da yaşayan Iraklı çocukların Irak okullarından (Özel Ecyal ninova uluslararası ilk ve orta okulu ve Özel Irak Hammurabi Milletlerarası İlkokulu)nun 6-13 yaş grubunda yer alan birinci sınıfından sekizinci sınıfına kadar olan 43 öğrencinin çalışmalarından oluşmuştur. Anket uygulanan öğrencilere iki örnek olay öykü okunarak, savaşı hatırlamaları sağlanmış ve savaşta yaşananlar ile resim yapmaları istenmiştir. Çocuklar resimlerinde; gördüklerini, bildiklerini, yaşadıklarını resmetmişlerdir.

Çalışmaya katılan çocuklar savaşla ilgili resim çalışmalarda 18 kız 25 erkek çocuk kullanılmıştır. Bu çocuklara ait resim özellikleri ile cinsiyet değişkeni incelendiğinde erkek

çocukların resimlerinde milliyetçilik duyguları ve savaş figürlerin daha gerçekçi olarak resmedildiği görülürken kız çocukların resimlerinde ise duygusal ve iç dünyasında yer alan düşüncelerin hislerine olan yansımalarına yer vermiştir.

Resimde en çok kullanılan biçimler özellikle erkek çocukların resimlerinde bayrak savaş aletleri tanklar uçaklar ve insan figürü çizilmiştir. Kız çocukların ise insan figürü anne baba gibi çocuklar ve oyuncakları ile savaş aletleri bayrak Irak haritası kalem ve kitap şekilleri resmedilmiştir. En çok kullanılan renkler kırmızı ve siyah görülmüştür. Kız ve erkek çocukların çizimlerinde savaş şiddet korku ve güvensizlik içinde yaşamak bazı savaş aletleri Irak bayrağı insan figürü gibi benzer resim özelliklerinin kullandıkları görülmüştür.

Resimde farklı renk türü kullanmışlar. Boyutları ise çocuklar A4 kağıt kullanmışlar. Bu çocuklara ait resim özellikleri ile cinsiyet değişkeni incelendiğinde erkek çocukların resimlerinde milliyetçilik duyguları ve savaş figürlerin daha öfkeli ve gerçekçi olarak resmedildiği görülürken kız çocukların resimlerinde ise daha barışçıl duygusal ve iç dünyasında yer alan düşüncelerin hislerine olan yansımalarına yer vermiştir. Bu hastalık tablosunda saptanan çocukların eğitim yaşamlarının başarılı olmaları da olanaklı değildir. Tüm yasaklamalara rağmen biz eğitimciler, anne ve babalar barışın olması, çocukların bu savaşlarda ölmemesi ve bütün temel haklarının korunması için ellerinden gelen her türlü gayreti göstermek zorundadırlar.

Dünyada barış ve huzurun olması temennisiyle.

5.2. Öneriler

Araştırma sonucunda 6-13 yaş grubu kız ve erkek çocuk resimlerinde savaşının etkisini yansımıştır. Çocuklar resimlerinde; gördüklerini, bildiklerini, yaşadıklarını resmetmiştir.

Savaş ortamlarını yaşayarak büyüyen çocukların farklı sendromlara bağlı değişik belirtileri de ortaya çıkmaktadır. Bu hastalık tablosunda saptanan çocukların eğitim yaşamlarının başarılı olmaları da olanaklı değildir. Tüm yasaklamalara rağmen biz eğitimciler, anne ve babalar barışın olması, çocukların bu savaşlarda ölmemesi ve bütün temel haklarının korunması için ellerinden gelen her türlü gayreti göstermek zorundadırlar.

Savaş ortamında etkilenen çocukların daha sağlıklı ortamlarda yaşayabilmeleri diğer çocuklar gibi oyun oynayarak sosyal etkinlikleri yapabilmeleri ve huzurlu bir şekilde ailelerle olmaları sağlanmalıdır. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarını sağlık örgütlerini ve devletin katkılarını gerekmektedir.

Sağlıklı ve huzurlu ortamda yaşayan çocuklar bizim geleceğimizin teminatıdır.

KAYNAKÇA

Abbasi, K. (1998). *Protecting childeren from armed conflict* BMJ; 1998; 316:1549-1550.

Ahmet, S. (1979). *Nadre ala funun el-atfal*. Katar. Eğitim ve Kültür Yayıncılık.

Ahmet, E. (2006). *Eltasmim ve anasirihi ve ususehu fi el-fen altaşkili.* (3. Basım), Suudiye Aribistan. Cerir Yayıncılık.

Altınköprü, T. (2003). *Çocuğun Başarısı Nasıl Sağlanır.* İstanbul: Hayat Yayıncılık, 11. Basım.

Ali, A. (2003). *Tabirat el-atfal elbasariyye.* (2. Basım), Mısır. Havres Yayıncılık.

Artut, K. (2001). *Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri*. Anı Yayıncılık, Ankara.

Artut, K. (2004): "*Okul Öncesi Resim Eğitiminde Çocukların Çizgisel Gelişim Düzeylerine İlişkin Bir İnceleme",* Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı: 13, no: 1: 223-234.

Artut, K. (2006). *Sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri.* (5. Baskı). Ankara: Anı.

Aykaç, N. (2012), *İlköğretim öğrencilerinin resimlerinde öğretmen ve öğrenme süreci algısı, Eğitim ve Bilim, 3*7(164), 298-315.

Başalan İz, F. *Savaş ve Çevre.* Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, Cilt:2, Sayı:3.2009.

Bahçivan-Saydam, R. (2004). *Çocuk Çizimlerinin Klinik Degerlendirmedeki Yeri,* Yansıtma Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi, 1 (111-124)

Belet , D. Ş. ve Türkkan, B. (2007). *İlköğretim öğrencilerinin yazılı anlatım ve resimsel ifadelerinde algı ve gözlemlerini ifade biçimleri* (Avrupa Birliği Örneği). VI. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu Bildiriler içinde (s. 270-278). Ankara: Nobel.

Bilgin, R. (2014). *Çatışma ve şiddet ortamında büyüyen çocuklar sorunu*. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 1, Sayfa: 135-151, http://w3.gazi.edu.tr/web/ahmetatan/mak_cocukgel. Erisim Tarihi: 12.12.2018.

Buyurgan, S. ve Buyurgan, U. (2012). *Sanat Eğitimi ve Öğretimi* (3. Basım). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Burkitt, E., Barrett, M. & Davis, A. (2005) *Drawings of emotionally characterised figures by children from different educational backgrounds, International Journal of Art* & Design Education, 24(1), 71–83.

Can Yasar, M. and Aral, N. /(2008). *Art Education in Preschool. IV. International Conference Modern Tendencies in Education*, Ss. Cyril and Methodius.

Collado F. Y. (1999): The role of spontaneous drawing in the development of children in the early childhood settings, *www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/recordDetail?accno= ED438898.*

Çankırılı, A. (2011) *Çocuk Resimlerinin Dili.* (6.Baskı). İstanbul: Zafer Yayınları.

Çankırılı, A, (2015) *Çocuk resimlerin dili* (6.Baskı). İstanbul: Zafer yayınları.

Çepni, S. (2007). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*.(3.basım). Trabzon: Celepler Matbaacılık.

Deveci, E. (2014). *Savaşta çocuk ölümleri ve yaralanmaları*, www.hasuder.org.tr sayfasından erişilmiştir.

Denzin, N.K. & Lincoln, Y. S. (2005). *The sage handbook of qulitative research*. (3rd ed.).Thousand Oaks, CA: Sage.

Dinçer, A. (2016). *Savaşların Çocuklar Üzerinde Etkileri*. 13.04.2017 Tarihinde http://www.egitimajansi.com Sitesinden Alınmıştır**.**

Dilci, T. (2014). *Aile içi yaşamın çocuk resimlerindeki izi.* İstanbul: İdeal Kültür.

Dünya Çocuklarının Durumu 1996 Raporu. http://www.unicef.org/turkey/pdf/_dcd05.pdf Erişim tarihi: 13.5.2014.

El-beblavi, F. (1979). El-atfal vellaab. Kuveyt. Kuveyt matbaa yayımcılık.

El-besyuni, M. (1975). *Usul-elterbiyelfenniye*. Elkahira. Dar-elmaarif Yayıncılık.

El-besyuni, M. (1984). *Saykuluciyyet rüsum-elatfal*. (2. Basım). Elkahira. Dar-elmaarif Yayıncılık.

El-besyuni, M. (1991). *Rüsum-elatfal kableelmedrese.* Elkahira. Dar-elmaarif Yayıncılık.

El-dilimi, A. (2011). Delelet elunuf fi rusumet el-atfal. Babil. Terbiyet Babil Yayıncılık.

El-hile, M. (1998). *Elterbiya elfanniya ve eselib tedrisihe*. Elürdün. Dar- elmesire yayımcılık.

El-hüneydi, M. (2005). *Elmaharat elesesiyye lilfunun elbasariyye litifl elravda*. (1basım). Elkahira. Dar-elkutub elmasriyye.

El-hüneydi, M. (2007). *Rusumul-etfal*. Elkahira. Alim-elkutup yayımcılık.

El-seyyid, S. (2003). Rusumul-etfal eltahlil vel delale. Elriyad. Dar-elzehra yayımcılık.

El-şal, İ. (1994*). rusumulatfal fi mandur ilami,* Fransa, darelfikrilarabi Yayıncılık.

El-ibraşi, M. (2004). *Eltufule saniatull-mustakbel.* Engilu mısır kitapları.

Eyad, M. (1995). *Elmurşid-fi tedrib almuakin akliyen ale elsuluk elistiklali fi elmahare.* Elmaarif Eliskenderiyye Yayıncılık.

El-zahrani, A. (2010). *Bernamec hasubi muktarah minel elterbiyel fenniye litenmiyet maharat eltabir*. Elmelik Halit üniversitesi Yayıncılık.

Firari, O. (1997)9. *Elresim indel-etfal*. (1basım) Elkahira. Dar-elfikir-elarabi.

Firaris, A. (1986). *Rusululatfal ve maanihe.*dimaşk. Kültür bakanlığı yayımcılık.

Fineberg, J. 2001. *Discovering Child Art*: Essays On Childhood, Primitivism And Modernisim . Princetor University Press, New Jersey. Sixth Edition. New York: Routledge. Pp:40-50.

Furth, G. M. (2002): *The Secret World Of Drawings:* A Jungian Approach to Healing Through Art, Toronto: Inner City Boks, 2 edition.

GLASER, B. (1978). Theoretical sensitivity**.** San Francisco: University of California

Grab, Y. (2003). *Fununul-etfal vel baliğin*. Elkahira . zehra- elşark basım evi.

Harunoğulları, M. (2016). *Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları*. Kilis örneği. Kilis 7 Aralık Fen Edebiyat Fakültesi, göç dergisi, cilt: 3 sayı: 1 sf29- 63.

https://www.researchgate.net/publication/314005961_Suriyeli_siginmaci_cocuk_isciler_ve_sorunlari_Kilis_ornegi. Pdf sayfasından erişilmiştir.

Hıdır, A. (2006). *Rusumul-etfal ve kimetehe elnefsiyye vel terbeviye*. Elkahira heya mısrıya lilkitab.

Hammer, E. (1980): *The clinical application of projective drawing,* Springfield, charles c. Thomas, Puplisher. Springfield, Sixth Edition, Illinois, USA.

İnan, B. (2006). *Ana sınıfı çocuklarının duygu ve düşüncelerini ifade etmelerinde çocuk resimlerinin önemi* (6 yaş grubu), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

University Faculty of Pedagogy Skopje , Volume I: 187-196, Ohrid, Macedonnia

Karakaş, B. & Çevik, Ö.C. (2016). Çocuk refahı: Çocuk hakları perspektifinden bir değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18*(3), 887-906.

Keskin, B. (2006). Çocukların çizimleri üzerine. *Erzurum Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, *17*. 85-91.

Kırışoğlu, O. T. (2002). *Sanatta Eğitim Görmek Öğrenmek Yaratmak.* (2 Basım). Ankara. Pegem A Yayıncılık.

Kırışoğlu, T. (2005). *Sanatta Eğitim.* Ankara: Pegem Yayıncılık.

Kindler, A. (1997). *Child development in art. National Artt Education Associa*

Malchioldi, C. A. (1998). *Çocukların Resimlerini Anlamak*, İstanbul Epsilon Yayıncılık.

Makofer, K. (1987). *İskat el-şahsiyye fi resim el-şekil el-insani* tercüme Rızk lile .Beyrut. der el- nahda el-arabiyye.

Merrıam, S.B. (2018). *Nitel araştırma ve desen ve uygulam için bir rehber.* (3. Baskı) (Çev. Turan, S.) Ankara: Nobel.

Mehmet, A. (2001). *Saykuluciyet eltabir elfenni indel atfal.* Elkahira. Enculu Yayıncılık.

Melike, L. (2000). *Dirase elşahsıyya an tarik elresim.*(8 basım). Elkuvayit. Darüelkalem.

Reston.Virginia: Naea.

Mehmet, A. (2003). *Kusurul meharet keblel ekediymiyye lil-atfal elravza ve suubat eltalim.* Mısır. Dar el-ruşd yayımcılık.

Mustafa, U. (1995). *Elterbiyelfenniye liatfal alhadane*. Eliskenderiyye. Elmektebe elilmiye Yayıncılık.

Mustafa, D. (2015). Elilaç bilfen ve tenmiyet elmaharat elictimaiye lede elatfal devi elistirab elmuvehhat. Eğitim dergisi 4 Nisan Sayı 4.

Öztürk, M. (2002). *Çocukta ruhsal sorunlar*. İstanbul. Uçurtma yayımcılık.

Rid, H. (1998). *Manal-fen.* Çev. Sami haşabe. Elkahira. Elhaye-elmısrya-elamelilkutub Yayıncılık.

San, İ. (1979). *Sanatsal yaratma, çocukta yaratıcılık* (2.b.). Ankara: Türkiye İş Bankası

Samurçay, N. (2006). *Çocuk ve Resim* art ist. Sayı: 6: 22-27. 123.

Savaş, İ. (2014). *Çocuk resmi ve bilinçaltı*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Saygın, O. (2007). *Renklerle İnsanları Tanıma Kılavuzu* (1.Basım) İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Sena, E. (2003). *Eltahlil vel delale.*Elrıyad. Dar elzehra Yayıncılık.

Striker, S. (2005). *Cocuklarda Sanat Eğitimi*. Epsilon Yayıncılık, İstanbul. Çev: Aziz Akın

Smith, P. Children and war: the work of the Children and War Foundation. European Journal of Psychotraumatology 2013. University Faculty of Pedagogy Skopje , olume I: 187-196, Ohrid, Macedonnia.UNİCEF-1996 Dünya çocuklarının durumu.

Suud, H, (2010). *Menehec etterbiye elfenniye beyne ennadariie ve elbağvanciye.* Dar vail yayımcılık.

Tokuç, B. (2014). *Çocuklar ve savaş.* Halk Sağlığı Uzmanları Derneği Yayınları.

Topcuoğlu, R. A. (2012). *Türkiye'de göçmen çocukların profili,* sosyal politika ve sosyal hizmet önerileri hızlı değerlendirme araştırması. IOM Uluslararası Göç Örgütü Yayınları.

Virn, R. (1979). *Fesefet- eltalim- el-ibtidai*. Çev. Saad Musa Ahmet. Alim-elkutub Yayıncılık.

Yalçınkaya, H. (2004). *Devletlerin Dış Politika Aracı Olarak Kullandığı Savaşın Soğuk Savaş Sonrası Değişimi.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Yavuzer, H. (1992). *Resimleriyle Çocuk*, (23. Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (1993). *Çocuk Psikolojisi*. (12. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (1993*)*: *Resimleriyle Çocuk,* (4. Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (1995). *Resimleriyle Çocuk*; Resimleriyle Çocuğu Tanıma. Remzi Kitapevi. İstanbul.

Yavuzer, H. (1997*). Resimleriyle çocuk - resimleriyle çocuğu tanıma* (6.b.). İstanbul: Remzi.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (6. Baskı). Ankara:Seçkin.

Yılmaz, M. (2010). *Eğitimin Her Kademesine Yönelik* Görsel Sanatlar Eğitiminde Uygulamalar (5. Basım). Ankara: Data Yayınları.

Yolcu, E. (2004). *Sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Yusuf S. Anand S. Can medicine prevent war? BMJ; 1998; 317:1669-70

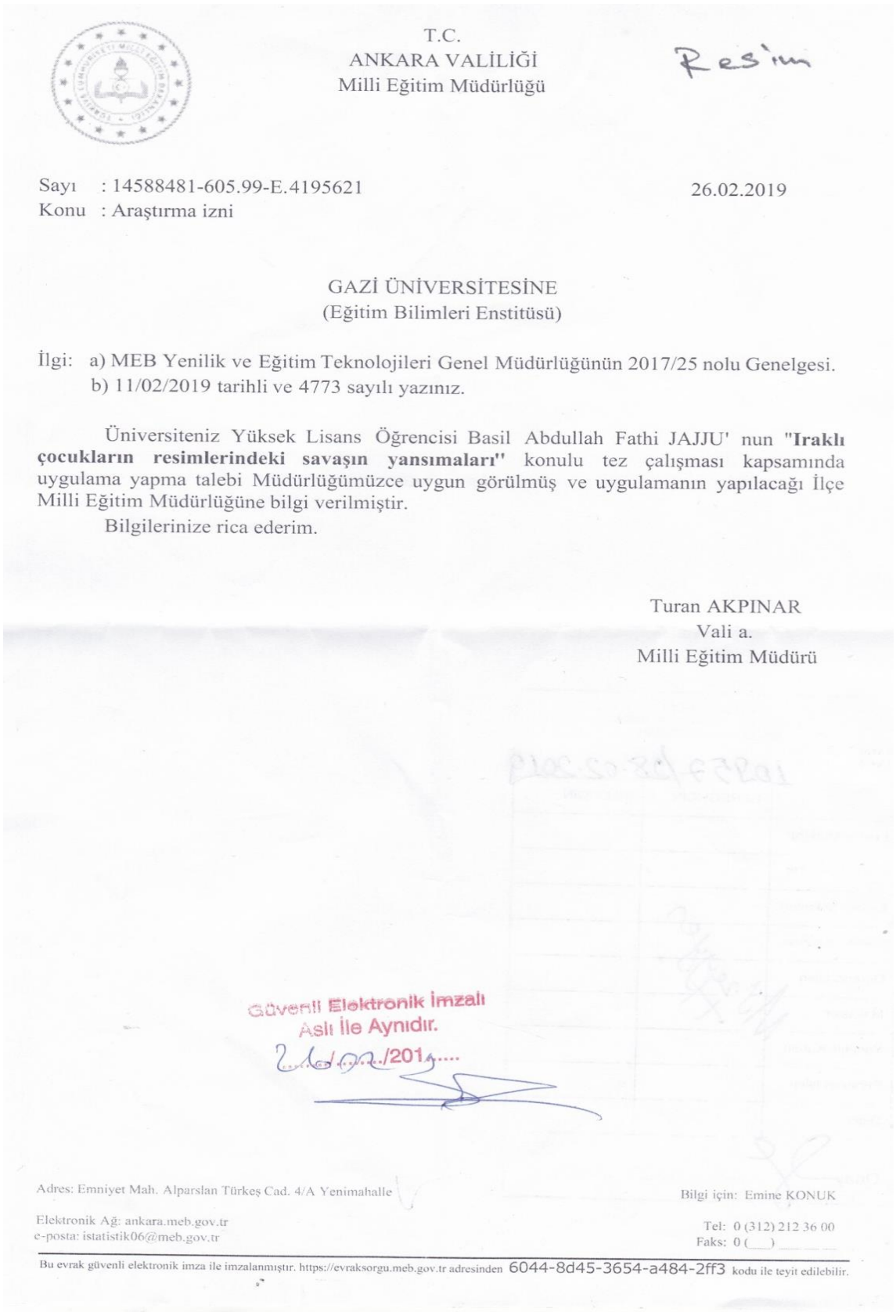
http://www. humanium.org/en/childrens-rights-iraqi-war Erişim Tarihi 27.11.2018

http://www.ohchr.org/Documents/Countries/IQ/HRO_July-December2012Report.pdf Erişim Tarihi 04.12.2018

https://www.ultrasawt.com/ Erişim Tarihi 12.10.2019

EKLER

Ek-1. Araştırma İzni

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Resim

Sayı : 14588481-605.99-E.4195621
Konu : Araştırma izni

26.02.2019

GAZİ ÜNİVERSİTESİNE
(Eğitim Bilimleri Enstitüsü)

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2017/25 nolu Genelgesi.
b) 11/02/2019 tarihli ve 4773 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Yüksek Lisans Öğrencisi Basil Abdullah Fathi JAJJU' nun **"Iraklı çocukların resimlerindeki savaşın yansımaları"** konulu tez çalışması kapsamında uygulama yapma talebi Müdürlüğümüzce uygun görülmüş ve uygulamanın yapılacağı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bilgi verilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

Turan AKPINAR
Vali a.
Milli Eğitim Müdürü

Güvenli Elektronik İmzalı
Aslı İle Aynıdır.
26/02/2019

Adres: Emniyet Mah. Alparslan Türkeş Cad. 4/A Yenimahalle

Bilgi için: Emine KONUK

Elektronik Ağ: ankara.meb.gov.tr
e-posta: istatistik06@meb.gov.tr

Tel: 0 (312) 212 36 00
Faks: 0 (___) _____

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. https://evraksorgu.meb.gov.tr adresinden 6044-8d45-3654-a484-2ff3 kodu ile teyit edilebilir.

Ek-2. Öğrencilerin Kodlarına Göre yaşı, sınıfı, okulun adı, ili ve cinsiyeti Dağılım formu

Öğrenci kodları	Yaşı	Kaçıncı sınıfta olduğu	Hangi okulun öğrencisi olduğu	Irak'ın hangi şehirden olduğunu	Cinsiyeti
Ö1	6	Birinci	Hammurabi	Musul	Kız
Ö2	6	Birinci	Ecyan ninova	Kerkük	Kız
Ö3	7	İkinci	Ecyan ninova	Diyale	Kız
Ö4	7	İkinci	Hammurabi	Salahattin	Kız
Ö5	8	Üçüncü	Hammurabi	Musul	Kız
Ö6	8	Üçüncü	Hammurabi	Musul	Kız
Ö7	8	Üçüncü	Ecyal ninova	Musul	Kız
Ö8	8	Üçüncü	Ecyal ninova	Anbar	Kız
Ö9	9	Dördüncü	Hammurabi	Kerkük	Kız
Ö10	9	Dördüncü	Hammurabi	Musul	Kız
Ö11	9	Dördüncü	Ecyal ninova	Musul	Kız
Ö12	10	Beşinci	Ecyal ninova	Anbar	Kız
Ö13	10	Beşinci	Hammurabi	Salahattin	Kız
Ö14	10	Beşinci	Ecyal ninova	Diyale	Kız
Ö15	11	Altıncı	Ecyal ninova	Musul	Kız
Ö16	11	Altıncı	Hammurabi	Salahattin	Kız
Ö17	12	Yedinci	Hammurabi	Anbar	Kız
Ö18	13	Sekizinci	Hammurabi	Kerkük	Kız
Ö19	6	Birinci	Hammurabi	Musul	Erkek
Ö20	6	Birinci	Ecyal ninova	Musul	Erkek
Ö21	7	İkinci	Ecyal ninova	Kerkük	Erkek
Ö22	7	İkinci	Hammurabi	Kerkük	Erkek
Ö23	8	Üçüncü	Ecyal ninova	Musul	Erkek

Ö24	8	Üçüncü	Hammurabi	Diyale	Erkek
Ö25	8	Üçüncü	Ecyal ninova	Diyale	Erkek
Ö26	9	Dördüncü	Hammurabi	Musul	Erkek
Ö27	9	Dördüncü	Ecyal ninova	Kerkük	Erkek
Ö28	9	Dördüncü	Hammurabi	Musul	Erkek
Ö29	10	Beşinci	Ecyal ninova	Kerkük	Erkek
Ö30	10	Beşinci	Hammurabi	Musul	Erkek
Ö31	10	Beşinci	Ecyal ninova	Salahattin	Erkek
Ö32	11	Altıncı	Ecyal ninova	Salahattin	Erkek
Ö33	11	Altıncı	Hammurabi	Salahattin	Erkek
Ö34	11	Altıncı	Ecyal ninova	Kerkük	Erkek
Ö35	11	Altıncı	Ecyal ninova	Musul	Erkek
Ö36	12	Yedinci	Ecyal ninova	Kerkük	Erkek
Ö37	12	Yedinci	Hammurabi	Salahattin	Erkek
Ö38	12	Yedinci	Hammurabi	Musul	Erkek
Ö39	12	Yedinci	Ecyal ninova	Kerkük	Erkek
Ö40	13	Sekizinci	Ecyal ninova	Musul	Erkek
Ö41	13	Sekizinci	Ecyal ninova	Musul	Erkek
Ö42	13	Sekizinci	Hammurabi	Musul	Erkek
Ö43	13	Sekizinci	Ecyal ninova	Musul	Erkek

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...